

กระบวนการในการฝึกอบรมในยุคศตวรรษที่ 21 TRAINING PROCESS IN THE 21TH CENTURY

สรรค์ชัย ไชยสกุลวงศ์

84 หมู่ 4 หลุบเพ็ก ตำบลห้วยไร่

อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

Sanchai chaisakunwong

84 Moo 4, Lubpek, Huai Rai

Subdistrict Khon Sawan District, Chaiyaphum Province

E-mail mansanchai2517@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 19 พฤษภาคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 29 พฤษภาคม 2565

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 23 มิถุนายน 2565

บทคัดย่อ

ในสภาวะปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและกว้างขวางมาก ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในทุกๆด้าน โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับสถานประกอบการที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ทัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านบุคลากร การฝึกอบรมใหม่จึงมีความสำคัญเพื่อให้ความรู้และความเข้าใจแก่พนักงานในองค์กร ผู้รับผิดชอบงานด้านการฝึกอบรมจะต้องมีความรู้พื้นฐานทางสังคมศาสตร์ และพฤติกรรมศาสตร์แขนงต่างๆอย่างกว้างขวาง เช่น สังคมวิทยา จิตวิทยา และศาสตร์การจัดการ ซึ่งจะช่วยให้สามารถกำหนดหลักสูตรและโครงการฝึกอบรมได้ง่ายขึ้น มีความรู้เกี่ยวกับ หลักการบริหารบุคคลและการพัฒนาบุคคลด้วยวิธีการอื่นๆ นอกเหนือไปจากการฝึกอบรม มีความเข้าใจถึงหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ เพื่อให้สามารถปฏิบัติต่อผู้เข้าอบรมได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนเข้าใจถึงหลักการวิจัยทางสังคมศาสตร์อยู่บ้าง พอที่จะสามารถทำการสำรวจเพื่ออบรมและวิเคราะห์ ข้อมูลที่จำเป็นในการบริหารงานฝึกอบรมได้ นอกจากนั้น ผู้ดำเนินการฝึกอบรมยังจำเป็นที่จะต้องมีความสามารถในการสื่อสาร ทั้งด้านการเขียนและการพูดในชุมนุมชน ตลอดจนมีมนุษยสัมพันธ์ เพื่อให้สามารถติดต่อสื่อสารกับกลุ่มผู้เข้าอบรมและประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องอื่นๆได้อย่างดีด้วย

คำสำคัญ: กระบวนการ, การฝึกอบรม, ศตวรรษที่ ๒๑

ADSTRACT

In the present circumstances, rapid and wide changes in economic, social and technological aspects affect the development of the country in all aspects, especially the economy, politics and society. The impact of change is on little changing affairs, especially on the personnel. So it is important to train the

employees in the organization again in order to give them knowledge and understanding. The person responsible for the training should have basic knowledge widely in many fields of social science and behavioral science such as sociology, psychology and management science. This will be easier to set a course and a program of training. Besides, the train organizer should have knowledge about the principles of human resource management and many ways of development, and understand the principles of adult learning in order to treat participants properly, and also the principles of social science research enough to be able to conduct surveys for training and analyze the necessary information in the management of training. Moreover, the training organizers also need to be able to communicate both writing and speaking in the public. They also have good human relations so as to communicate with the participants and coordinate other stakeholders effectively.

Keywords : Process, Training, 21th Century.

บทนำ

การฝึกอบรมมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการส่งเสริมและฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอุตสาหกรรมเพื่อให้สามารถปรับตัวให้มีความรู้และทักษะที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในโลกของการทำงาน โดยองค์การสามารถส่งเสริมให้พนักงานมีทักษะความรู้ความสามารถทัศนคติตลอดจนมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนาเพื่อให้พนักงานไม่เพียงแต่สามารถรองรับภาวะการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ด้วยการนำแนวคิดสมรรถนะ (Competency) มาใช้ในการออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมและกำหนดแผนการฝึกอบรมและพัฒนา เพื่อให้พนักงานสามารถสร้างผลงานที่ดีเลิศในการปฏิบัติงานของตนเองได้และให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ที่ดีเลิศของการฝึกอบรมซึ่งจะช่วยพัฒนาพนักงานได้อย่างมีประสิทธิภาพรวมทั้งประเมิณผล การปฏิบัติงานของพนักงานได้อย่างแม่นยำและเป็นธรรมตามสมรรถนะและความสามารถที่แท้จริง

ความหมายของการฝึกอบรม

การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการที่จัดขึ้นเพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้และมีความชำนาญเพื่อวัตถุประสงค์อย่างหนึ่ง โดยมุ่งให้คนได้รู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ และเพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของคนไปในทางที่ต้องการ (เสนาะ ตีแยว, 2543, หน้า 95)

ปัจจุบันการฝึกอบรมกำลังตื่นตัวเป็นอันมาก อีกทั้งได้รับความสนใจและกำลังเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในหน่วยงาน องค์กรต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรขนาดเล็ก กลาง หรือใหญ่ ซึ่งจะเห็นได้จากการที่มีโครงการฝึกอบรมสัมมนา สำหรับบุคลากรในระดับต่างๆเกือบทุกระดับ ทุกแผนก ทุกฝ่ายในหน่วยงานต่างๆเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการมุ่งเน้นการเพิ่มทั้งคุณภาพและประสิทธิภาพของทรัพยากรบุคคล ซึ่งองค์กรต่างๆได้ตระหนักและเล็งเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นอย่างมาก โดยถือว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นการลงทุนที่คุ้มค่ากับการพัฒนาความมั่นคงขององค์กรในอนาคต ซึ่งการแข่งขันในยุคหน้าไม่ได้แข่งขันกันที่คุณภาพของสินค้า ราคา การบริการหลังการขาย วิธีการจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการ

ขายแต่เพียงเท่านั้น ยังจะต้องแข่งขันกันในเรื่องของคุณภาพและคุณค่าของคนในองค์กร ที่จะสามารถสร้างองค์การธุรกิจนั้นๆให้เจริญเติบโตไป

การดำเนินธุรกิจในปัจจุบันมีสภาพการแข่งขันกันเป็นอย่างมาก ปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง และช่วยให้ได้เปรียบทางการแข่งขัน คือ การพัฒนาบุคลากร รองรับกับการเจริญเติบโตขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่เราจะพบว่าในองค์กรขนาดใหญ่หลายองค์การ ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานเพื่อฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรขึ้นมาโดยเฉพาะ ทั้งในส่วนราชการและเอกชน เช่น ในส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ รัฐบาลได้มอบให้หน่วยงานหลายแห่งปฏิบัติการวางแผนและประสานงาน การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาข้าราชการและรัฐวิสาหกิจ ได้แก่ สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา วิทยาลัยการปกครองของกระทรวงมหาดไทย สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม และศูนย์เพิ่มผลผลิตอุตสาหกรรม เป็นต้น ส่วนหน่วยงานธุรกิจเอกชนที่มีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นรับผิดชอบงานด้านการฝึกอบรม อาทิ บริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด บริษัทเชลล์แห่งประเทศไทย จำกัด เป็นต้น หน่วยงานรับผิดชอบด้านการฝึกอบรมขององค์การต่างๆเหล่านี้ จะทำหน้าที่วิเคราะห์หาความจำเป็นในการฝึกอบรมขององค์การ เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาจัดทำแผนดำเนินโครงการต่างๆ ตลอดจนสร้างหลักสูตรการฝึกอบรมให้สอดคล้องกับนโยบายและความต้องการขององค์การ และในแต่ละปีหน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านการฝึกอบรมขององค์การเหล่านี้จะจัดทำรายละเอียดเกี่ยวกับหลักสูตรการฝึกอบรมประจำปีขึ้นพร้อมทั้งแจ้งให้หน่วยงานต่างๆภายในองค์การได้ทราบล่วงหน้าทั้งปี

การฝึกอบรมที่ดีจะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพของพนักงาน จึงเท่ากับเป็นการเพิ่มผลผลิตให้กับองค์การ ช่วยทำให้เกิดเจตคติที่ดีกับองค์การ ช่วยองค์การลดค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรม เพราะการฝึกอบรมทำให้มีการขาดงานน้อยลงและลดอัตราการลาออก ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของคูด (Cooke, 1989) ที่กล่าวเสริมไว้ว่า การฝึกอบรมบุคลากรในองค์การสามารถช่วยวางแผนอัตรากำลังพนักงานในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ การโยกย้ายเลื่อนตำแหน่งแต่งตั้ง ทำให้พนักงานมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเอง การฝึกอบรมจะทำให้องค์การได้ประโยชน์อย่างเต็มที่จากความสามารถของพนักงาน องค์การต่างๆไม่ว่าจากภาครัฐหรือเอกชน ต่างก็ให้ความสำคัญในเรื่องการจัดฝึกอบรม มีการส่งเสริมให้บุคลากรมีโอกาสเข้ารับการฝึกอบรมมากขึ้น บางองค์การกำหนดงบประมาณการฝึกอบรมในอัตราถึงร้อยละ 10 ของงบประมาณทั้งหมด ไม่ว่าเป็นการฝึกอบรมขณะทำการหรือการฝึกอบรมนอกที่ทำการ โดยองค์การเป็นผู้จัดฝึกอบรมเองหรือองค์การฝึกอบรมอื่นเป็นผู้จัดฝึกอบรมให้ การที่มีการฝึกอบรมเนื่องจากสาเหตุต่างๆ ดังนี้

1. ไม่มีสถาบันการศึกษาใดๆ ที่สามารถผลิตคนให้มีความสามารถที่จะทำงานในองค์การต่างๆได้ทันที องค์การที่รับบุคลากรใหม่จึงต้องทำการฝึกอบรมประเภทก่อนการทำงาน (Preserve Training) ไม่ว่าจะเป็นการปฐมนิเทศ (Orientation) หรือการแนะนำการทำงาน (Introduction Training) เพื่อให้บุคลากรใหม่สามารถคุ้นเคยกับสถานที่ที่จะทำงาน เข้าใจถึงสิทธิและหน้าที่ในฐานะเป็นสมาชิกขององค์การ ตลอดจนเข้าใจวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน มีความรู้ ทักษะและเจตคติที่พอเหมาะต่อความต้องการของหน่วยงาน และช่วยสร้างขวัญและเจตคติที่ถูกต้องให้กับบุคลากรใหม่

2. สภาพแวดล้อมต่างๆอันประกอบด้วย สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สภาพแวดล้อมภายนอกได้แก่ สภาพการเมืองเศรษฐกิจและสังคม ของในประเทศและต่างประเทศ นโยบายของรัฐบาลที่ให้ความสำคัญทางด้านอุตสาหกรรม ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทางวิทยาศาสตร์

และเทคโนโลยีและระบบการศึกษา ความเสื่อมโทรมของศีลธรรมในสังคม และทรัพยากรธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายในได้แก่ นโยบายขององค์กร การแบ่งส่วนงาน การเปลี่ยนแปลงผู้บริหาร การเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงาน การเปลี่ยนแปลงตำแหน่งหน้าที่ หรือการเลื่อนตำแหน่งหน้าที่ เป็นผลให้องค์กรต้องหาทางให้บุคลากรสามารถทำงานให้สภาพแวดล้อมใหม่ได้ภายในเวลารวดเร็ว และการฝึกอบรมที่ถูกต้อง จะช่วยให้บุคลากรสามารถเรียนรู้ได้เร็วยิ่งขึ้น การฝึกอบรมและพัฒนาเป็นการฝึกอบรมหลังจากที่บุคลากรได้เข้ามาปฏิบัติงานในองค์กรแล้ว เรียกว่าการฝึกอบรมระหว่างทำงาน (In-service Training)

3. ได้มีการพิสูจน์แล้วว่า การขาดการฝึกอบรมอย่างมีระบบ ก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมทางอ้อมสูงกว่า เนื่องจากผู้ปฏิบัติงานต้องฝึกฝนตนเอง โดยลองผิดลองถูกหรือสังเกตจากผู้อื่นให้เสียเวลา และอาจไม่ได้เรียนรู้วิธีการทำงานที่ดีที่สุดอีกด้วย เมื่อองค์กรใดมีการฝึกอบรมอย่างมีระบบ องค์กรนั้นก็ได้รับประโยชน์จากการฝึกอบรม คือ มีการเพิ่มผลผลิต (Productivity) นั่นก็คือ มีผลผลิตสูงมีต้นทุนต่ำมีกำไรมาก มีบุคลากรที่มีคุณภาพและมีความพอใจในการทำงาน ตั้งใจทำงานอย่างขยันขันแข็ง ลดอุบัติเหตุ มีการปรับปรุงคุณภาพสินค้าและบริการ ทำให้ได้ลูกค้าเพิ่มขึ้นหรือผู้รับบริการพึงพอใจในการรับบริการมากขึ้น มีส่วนแบ่งของตลาดมากขึ้นและสามารถทำให้กิจการเติบโตก้าวหน้าได้

โยเดอร์ (Yoder) ได้กล่าวว่า “ถ้าพนักงานได้พัฒนาและใช้ทักษะต่างๆของเขาอย่างสูงสุด และเต็มความสามารถแล้ว เขาจะต้องมีโอกาสนี้จะได้พัฒนาตนเอง มีช่องทางให้ได้ทำงานที่ใช้ทักษะสูงขึ้น และมีความรับผิดชอบมากขึ้น” จากคำกล่าวนี้ทำให้เห็นความจำเป็นของการบริหารงานบุคคลที่จะต้องมีการพัฒนาบุคลากร โดยเฉพาะในด้านการฝึกทักษะต่างๆ เพื่อบุคลากรได้ทำงานที่ใช้ทักษะมากขึ้น และมีความรับผิดชอบมากขึ้น นับเป็นการสนองตอบความต้องการของมนุษย์ตามลำดับขั้นตามทฤษฎีของ มาสโลว์ (Abraham H. Maslow) การที่เป้าหมายการบริหารงานขององค์กรใดๆจะพัฒนาไปอย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการบริหารบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และมีค่านิยมและเจตคติที่เป็นไปในทิศทางบวกต่อองค์กร ตลอดจนมีขวัญและกำลังใจที่ดีในการทำงานในองค์กรนั้นๆ ดังนั้น ในปัจจุบันแทบทุกองค์กรจึงเล็งเห็นความสำคัญของบุคลากรและให้ความสำคัญกับบุคลากรมากขึ้น เพราะเชื่อว่าองค์กรจะบรรลุจุดมุ่งหมายได้นั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรภายในองค์กรของตนเป็นสำคัญ การที่องค์กรจะมีบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ มีขวัญกำลังใจดี ตลอดจนมีเจตคติและพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ต่องานและองค์กรนั้นๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการเสริมสร้างและปลูกฝังอย่างต่อเนื่องวิธีการที่นิยมนำมาใช้อย่างแพร่หลายในการบริหารงานบุคคลในปัจจุบันก็คือ การฝึกอบรมบุคลากรเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะความชำนาญในวิชาชีพเฉพาะ ตลอดจนเสริมสร้างวิสัยทัศน์ และเจตคติที่ดีต่องานและองค์กรนั้นๆนั่นเอง

การฝึกอบรมเป็นกระบวนการพัฒนาบุคคล ประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กิจกรรมจะต้องดำเนินไปตามลำดับขั้นตอนและต่อเนื่อง ความจำเป็นในการฝึกอบรมเกิดขึ้นจากการมีปัญหาข้อขัดข้องและอุปสรรคที่ไม่พึงปรารถนาในหน่วยงานหรือองค์กรการฝึกอบรมไม่สามารถแก้ไขปัญหามิฉะนั้นหน่วยงานหรือองค์กรได้ทั้งหมด การฝึกอบรมที่วางแผนอย่างดียิ่งก็จะแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม การฝึกอบรมไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดจากตัวบุคคลและการฝึกอบรมสามารถแก้ไขได้บ้างหากเกิดปัญหาจากอุปกรณ์วัสดุต่าง ๆ วิจิตร อวระกุล (2537: 63-64) ได้กล่าวว่า ความจำเป็นในการฝึกอบรม หมายถึง ปัญหาอุปสรรค ข้อขัดข้องใด ๆ เรื่องใดเรื่องหนึ่งในการทำงาน

เช่น ความรู้ไม่พอ ความเข้าใจ ทักษะ ความชำนาญและสามารถที่จะแก้ไขได้ด้วยการฝึกอบรม โดยทั่วไปผู้ปฏิบัติงานไม่ดี เพราะขาดในสิ่งเหล่านี้ คือ

K = knowledge (ความรู้) ขาดความรู้หรือความรู้ไม่พอสำหรับการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย

A = attitude (ทัศนคติ) ขาดท่าทีความรู้สึกที่ดีต่องานที่ทำ ความรัก การทุ่มเทและไม่มีอุดมการณ์

P = practice (การฝึกปฏิบัติ) การปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องและหลักวิธีการทำงานที่ถูกต้อง

S = skill (ทักษะ) ทักษะไม่พอเนื่องจากฝึกฝนมาน้อย ต้องฝึกอบรมเพิ่มเติม

I = interest (ความสนใจ) เนื่องจากขาดการจูงใจที่ดีและเหมาะสม

U = understanding (ความเข้าใจ) ความเข้าใจในวิธีการทำงานต่าง ๆ ทำให้ได้งานไม่สมบูรณ์

การฝึกอบรมจึงต้องทำการเปลี่ยนแปลง เพิ่มพูนสิ่งดังกล่าวข้างต้นในตัวบุคคล อาจแยกอบรมเฉพาะด้านทัศนคติ (Attitude) หรือ ด้านทักษะ (Skill) หรือด้านความเข้าใจ (Understanding) ตามความจำเป็น การฝึกอบรมเป็นแนวทางที่สำคัญที่จะทำให้พนักงานมีคุณภาพ ท้นต่อการเปลี่ยนแปลงเพราะการฝึกอบรมช่วยให้ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ใหม่ ๆ มีทักษะเพิ่มขึ้น และมีทัศนคติที่ดีซึ่งการฝึกอบรมเป็นการผสมผสานระหว่างข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ และประสบการณ์ ทำให้เกิดแนวทางการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร และทำให้พนักงานมีโอกาสเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนเอง ใครบ้างที่จำเป็นต้องรับการฝึกอบรมพนักงานทั้งหมดขององค์กรจำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรม เพราะองค์กรเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งทางด้านเทคโนโลยี ความรู้ใหม่ๆ และผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นผู้บริหารจำเป็นต้องแสวงหาความรู้เพื่อก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยต้องตระหนักว่าทุกคนในองค์กรต้องได้รับการฝึกอบรม เพราะการฝึกอบรมเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ เกิดประสบการณ์ ทำให้เกิดการ ทำงานในแขนงต่างๆให้ดีขึ้น ดังนั้นการบริหารจึงต้องนึกถึงการฝึกอบรมเป็นสิ่งแรก และคิดว่าใครบ้างต้องฝึกอบรมในเรื่องใด หากการฝึกอบรมเปรียบเสมือนการทำการตลาดเพราะมีการทำเป็นขั้นตอน มีการประสานความร่วมมือเพื่อขายสินค้าให้ได้มากที่สุด การฝึกอบรมก็เช่นกันต้องทำอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การหาข้อมูลใครต้องฝึกอบรมเรื่องใด มีความจำเป็นมากแค่ไหน และมีการประสานความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆในองค์กร ซึ่งต้องกระทำด้วยความระมัดระวังทุกขั้นตอน ไปจนถึงการวางรูปแบบการเรียนรู้ การสร้างหลักสูตรเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆในการทำให้องค์กรมีประสิทธิภาพสูงสุด การฝึกอบรมเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะทำให้เกิดการเรียนรู้เป็นระบบและการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ (สุภาพร พิศาลบุตรและยงยุทธ เกษสาคร.2545)

การอบรมแบบเดิม

1. การได้รับความรู้จะนำสู่การปฏิบัติ
2. ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้ในสิ่งที่วิทยากรสอนให้
3. นำสิ่งที่ประยุกต์จากการอบรมไปใช้ เพื่อการปฏิบัติงานที่ดีขึ้น
4. การฝึกอบรมเป็นความรับผิดชอบของทีมนอบรมตั้งแต่เริ่มจนจบ

การอบรมแนวใหม่

1. ทักษะแรงจูงใจ นำไปสู่การปฏิบัติและทักษะสามารถพัฒนาได้จากการฝึกฝน
 2. การเรียนรู้เกิดจากศักยภาพ แรงจูงใจของผู้เรียน วิธีการ และศักยภาพของวิทยากรหรือผู้ฝึกอบรม บรรทัดฐานในการเรียนรู้ของกลุ่ม และบรรยากาศทั่วไปของการฝึกอบรม
 3. การปฏิบัติงานที่ดีขึ้นเป็นผลมาจากการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล บรรทัดฐานของกลุ่มทำงาน และบรรยากาศทั่วไปของกลุ่มทำงาน
 4. การฝึกอบรมเป็นความร่วมมือของผู้เข้าอบรม ทีมอบรมและองค์การ
- เทคนิคการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ (หน้า 4) โดย สมชาติ กิจยรรยง และ อรจิรัญ ญ ตะกั่วทุ่ง (2550)

การฝึกอบรมจึงมีความสำคัญสรุปเป็นข้อได้ดังนี้

1. เพื่อความอยู่รอดขององค์การ
2. เพื่อสร้างความเจริญเติบโตให้กับองค์การ
3. เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการทำงานแก่พนักงานใหม่
4. ช่วยให้พนักงานสามารถทำงานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้
5. เป็นการกระตุ้นให้พนักงานมีความกระตือรือร้นในการทำงานมากขึ้น
6. เพื่อเตรียมความพร้อมในการทำงาน หรือการทำงานในระดับที่สูงขึ้น

วัตถุประสงค์ในการฝึกอบรม

เพื่อที่จะยกระดับปริมาณผลผลิต เพื่อที่จะยกระดับคุณภาพของผลผลิต เพื่อลดต้นทุนของงานที่จะเสียหายและต้นทุนในการซ่อมแซมเครื่องจักร เพื่อลดจำนวนและต้นทุนของอุบัติเหตุที่เกิดขึ้น เพื่อลดอัตราการลาออกและการขาดงาน เพื่อเสริมสร้างความพอใจในหน้าที่งาน ทั้งนี้เพราะว่าการฝึกอบรมสามารถเป็นเครื่องช่วยในการยกระดับความพอใจของพนักงานได้ด้วย

ประโยชน์ของการฝึกอบรม

1. ในระดับพนักงาน ช่วยส่งเสริมความรู้และความเข้าใจ ซึ่งเป็นการเพิ่มคุณค่าแก่ตนเอง ช่วยลดอุบัติเหตุหรือการทำงานผิดพลาด
2. ในระดับผู้บังคับบัญชา ช่วยทำให้เกิดผลงานที่ดีขึ้น เมื่อตระหนักในบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบ ช่วยลดปัญหาและแก้งานที่ผิดพลาด ช่วยลดภาระในการปกครอง การบังคับบัญชา ช่วยเสริมสร้างภาวะการเป็นผู้นำที่เก่งงาน เก่งคนและเก่งคิด
3. ในระดับหน่วยงาน/องค์กร ช่วยลดค่าใช้จ่ายทางด้านแรงงาน ช่วยลดความสูญเสียวัสดุ อุปกรณ์และค่าใช้จ่ายต่างๆ ช่วยเพิ่มผลผลิตทั้งทางตรงและทางอ้อม ช่วยสร้างศูนย์กำไรในการประหยัดค่าใช้จ่ายในสำนักงาน

นอกจากนี้ยังมีประโยชน์ด้านการบริหารงานด้วย เช่นผู้บริหารสามารถใช้มนุษย์สัมพันธ์เพื่อความสำเร็จของงาน โดยทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายได้ ทำให้เกิดแรงจูงใจในการทำงาน มีความสามัคคีกลมเกลียว จงรักภักดีต่อองค์การทำให้องค์การเจริญก้าวหน้า ทำให้ทุกคนมีความรู้สึกของการเป็นพวกเดียวกัน ทำให้การคบหาสมาคมนั้นเป็นไปด้วยความเข้าใจอันดี สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข และมีความพึงพอใจ ทำให้ง่ายแก่การติดต่อสื่อสารถึงกัน

และยังสามารถใช้เป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์ให้ผู้อื่นเข้าใจและยอมรับการปฏิบัติงาน ตลอดจนสามารถใช้เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นจากบุคคลต่างๆ อันจะเป็นผลดีต่อการนำมาซึ่งการปรับปรุงองค์การให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทำให้ปัญหาความขัดแย้งในการทำงานลดน้อยลง ทำให้บริหารงานได้ง่ายขึ้น และทำให้บรรยากาศในการอบรมบุคลากรขององค์กรต่างๆ มีรูปแบบ และประเภทของการอบรมให้เลือกใช้ได้อย่างหลากหลาย ซึ่งจะต้องเลือกประเภทของการฝึกอบรมมาใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มของผู้เข้ารับการอบรม และปัจจัยประกอบต่างๆ เกี่ยวกับการจัดอบรมแต่ละรายการที่กำหนดไว้ จากแนวคิดของนักวิชาการ สมชาติ กิจบรรจง และดร.อรจรรย์ ณ ตะกั่วทุ่งแบ่งประเภท ของการฝึกอบรม โดยยึดหลักต่าง ๆ ดังนี้

แบ่งโดยยึดช่วงเวลาในการทำงานเป็นหลัก แบ่งออกเป็น 2 ประเภท

1. การฝึกอบรมก่อนประจำการ (Pre-Service Training)

เป็นการฝึกอบรมซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเตรียมบุคลากรก่อนเข้ารับหน้าที่ให้มีความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงาน ที่จะได้รับมอบหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื้อหาของการฝึกอบรมจะเน้นเรื่องที่เป็นจำเป็นในการปฏิบัติงานอย่างละเอียดทุกด้าน ซึ่งมักจะรวมถึงการสร้างทักษะในการปฏิบัติงานไว้ด้วย

2. การฝึกอบรมระหว่างประจำการ (In-Service Training)

เป็นการฝึกอบรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ทักษะ ทศนคติ แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้สามารถ ปฏิบัติงาน ได้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น หรือช่วยแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานอันมีสาเหตุมาจากตัวผู้ปฏิบัติงานเอง หรือเพื่อเป็นการ เตรียมบุคลากร ให้พร้อมสำหรับการเลื่อนตำแหน่งหรือเปลี่ยนสายงาน

แบ่งโดยยึดลักษณะวิธีการฝึกอบรมเป็นหลัก

1. การฝึกปฏิบัติงานปกติในที่ทำการ (On the Job Training หรือ Desk Training)

เป็นการฝึกอบรมระหว่างการปฏิบัติงานจริง ๆ เพื่อให้ผู้เข้าอบรมเข้าใจถึงวิธีการทำงานที่ถูกต้องเหมาะสม โดยจำกัด เฉพาะงานที่จะต้องทำจริงเท่านั้น โดยให้ผู้เข้าอบรมทำงานนั้น ๆ ตามปกติแล้วมีผู้คอยกำกับดูแลให้ปฏิบัติอย่างถูกต้อง ผู้คอยกำกับ อาจเป็นหัวหน้างานหรือครูฝึกก็ได้ ซึ่งจะทำหน้าที่อธิบาย หรือสาธิตเพิ่มเติมจากการเรียนรู้ ซึ่งผู้เข้าอบรมได้รับจากการ ฝึกปฏิบัติ ของตนเองเป็นหลัก ในช่วงหลังการฝึกอบรมแบบนี้ มักจะเป็นการปฏิบัติตามคู่มือการปฏิบัติงาน ซึ่งได้มีผู้เขียนระบุถึงขั้นตอน และรายละเอียดในการปฏิบัติงานนั้นๆ ไว้แล้ว

2. การฝึกอบรมนอกสถานที่ทำงาน (Off the Job Training)

มีวัตถุประสงค์เพื่อเตรียมให้ผู้เข้าอบรมพร้อมที่จะปฏิบัติงานได้ทันที หรือพร้อมในการที่จะเข้ารับการฝึกปฏิบัติงานปกติ ในที่ทำการ (On the Job Training) หรือใช้เพื่อลดค่าใช้จ่ายหรือ ความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น หากใช้การอบรมระหว่าง การปฏิบัติงาน ทักษะ ทศนคติ ที่เป็นงานที่เสี่ยงต่อความเสียหายหรือเสี่ยงอันตราย การฝึกอบรมแบบนี้มักจะมีลักษณะที่เรียกว่าการฝึกอบรมแบบห้องเรียน (Classroom Training) คือ จะเน้นถึงการ จัด ให้ผู้เข้าอบรมได้ทีละมาก ๆ ตั้งแต่ 10 – 100 คน จึงมักจะใช้สถานที่ในห้องประชุมเป็นหลัก การฝึกอบรมมักใช้เทคนิค การบรรยาย การอภิปรายเป็นหลัก และอาจมีการใช้โสตทัศนูปกรณ์ การสาธิต เทคนิคแบบกลุ่ม ฯลฯ

3. การฝึกอบรมแบบผสม คือ หลักสูตรการฝึกอบรมที่มีทั้งการฝึกอบรมขณะทำงาน และการฝึกอบรมนอกสถานที่ ทำงานประกอบกัน

แบ่งตามจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรม

1.1. การฝึกอบรมเป็นรายคน

เป็นการฝึกอบรมเฉพาะราย ตามความจำเป็นในการฝึกอบรมของบุคคลรายนั้น โดยอาจเป็นอบรมปฐมนิเทศเป็นรายตัว การฝึกอบรมขณะปฏิบัติงาน การจัดให้ฝึกอบรมด้วยตัวเองทางไปรษณีย์ หรืออาจใช้เทคนิค ทางการบริหาร อื่นๆ เช่น การมอบหมายงานให้ปฏิบัติ เป็นต้น

2.2. การฝึกอบรมเป็นคณะ เป็นการฝึกอบรมให้กับกลุ่มบุคลากรซึ่งมีลักษณะความจำเป็นในการฝึกอบรมเหมือนกัน ที่ละจำนวนมากๆ หรือที่เรียกว่า Class Room Training นั่นเอง

แบ่งตามลักษณะของเนื้อหาหลักสูตรฝึกอบรม

ในกรณีที่มีการสำรวจหาความจำเป็นในการฝึกอบรมทั้งองค์กร แล้วพบว่ามีความจำเป็นจะต้องจัดฝึกอบรมหลักสูตรในเนื้อหาหลายด้านด้วยกัน โดยผู้เข้าอบรมจะเป็นบุคลากร ซึ่งดำรงตำแหน่ง และระดับต่างกัน จึงอาจมีการกำหนดหลักสูตรฝึกอบรมในแต่ละด้าน และแบ่งประเภทการฝึกอบรมออกเป็นด้านต่างๆ ตามลักษณะ ของหลักสูตรฝึกอบรม เช่น การฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การฝึกอบรมด้านการปฏิบัติงานธุรการ การฝึกอบรมด้านการบริหาร เป็นต้น

แบ่งตามลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย หรือกลุ่มบุคลากรผู้เข้าอบรมในโครงสร้างขององค์กร การอบรมในลักษณะนี้จะเชื่อมโยง ไปถึงลักษณะ ของเนื้อหาหลักสูตรที่จัดอบรมด้วย ได้แก่

1.1. การฝึกอบรมสำหรับบุคลากรแต่ละระดับตามแนวนอน ในโครงสร้างขององค์กร เพื่อให้ความรู้ทั่วไป ในลักษณะ ที่ต้องการสร้างกรอบแนวคิดและแนวปฏิบัติอย่างกว้างๆ ซึ่งบุคลากรในระดับดังกล่าวควรจะทราบหรือสามารถปฏิบัติได้ ได้แก่ การฝึกอบรมปฐมนิเทศสำหรับบุคลากรใหม่ การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ และการพัฒนาบุคลากรระดับบริหาร เป็นต้น

2.2. การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรตามแนวตั้งขององค์กร เป็นการฝึกอบรมเพื่อให้ความรู้หรือสร้างความสามารถ เฉพาะสำหรับบุคลากร ในแต่ละตำแหน่งหรือสายงาน โดยใช้หลักสูตรซึ่งกำหนดขึ้นโดยเฉพาะตามความจำเป็น ในการฝึกอบรม ของตำแหน่งนั้นๆ และมักจะเน้นถึงแนวการปฏิบัติงานในรายละเอียด ซึ่งผู้เข้าอบรมจะนำไปใช้ในการทำงาน ได้มากกว่าการฝึกอบรม แนวนอน เช่น การฝึกอบรมสำหรับเจ้าหน้าที่บุคคล การฝึกอบรมเลขานุการผู้บริหาร เป็นต้น นอกจากนี้ การฝึกอบรมบุคลากร เฉพาะในแต่ละหน่วยงาน เช่น การฝึกอบรมบุคลากรกองการเจ้าหน้าที่ ก็อาจจัดเป็นการฝึกอบรมประเภทนี้ได้ เพราะผู้จัดฝึกอบรม สามารถกำหนดหลักสูตร ที่เป็นความจำเป็นในการฝึกอบรม เฉพาะสำหรับบุคลากรในหน่วยงานนั้นได้เช่นเดียวกัน

แบ่งตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม

ผู้จัดการฝึกอบรมอาจแยกการฝึกอบรมออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. การฝึกอบรมเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นมาแล้ว

กล่าวคือ เมื่อการดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์กรมีปัญหาเกิดขึ้น สามารถสำรวจค้นพบได้ หรือเป็นที่ปรากฏชัดแจ้งว่าเป็นความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการฝึกอบรม (เรียกว่ามีความจำเป็น ในการฝึกอบรม) จึงได้มีการจัดการฝึกอบรมขึ้น เช่น เมื่อพบว่า เจ้าหน้าที่ไม่สามารถจดยางานการประชุมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงต้องการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการจัดฝึกอบรมหลักสูตร เทคนิคการจดยางานการประชุมขึ้น

2. การฝึกอบรมเพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ความจำเป็นในการฝึกอบรมประเภทนี้ มักเกิดขึ้น เมื่อมีแผน หรือมีความคาดหวังว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคล หรือวิธีการปฏิบัติงานในหน่วยงาน และบุคลากรที่มีอยู่เดิม ในปัจจุบันยัง ไม่สามารถรองรับการปฏิบัติงานใหม่นั้นได้ จึงจำเป็นต้องจัดการฝึกอบรมเพื่อป้องกันปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เช่น เมื่อมีแผน จะนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการปฏิบัติงานด้านใดด้านหนึ่ง จึงจำเป็นต้องรับจัดการฝึกอบรมเพื่อให้บุคลากร ที่จะต้องใช้คอมพิวเตอร์ ในการปฏิบัติงานสามารถใช้คอมพิวเตอร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพเสียก่อน

3. การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพสูงขึ้นในระยะยาว

หมายถึง เมื่อมีได้มีปัญหา หรือมีแผนในการ เปลี่ยนแปลง ในระยะสั้นแต่อย่างใด แต่ในระยะยาวมุ่งที่จะพัฒนางานและพัฒนาบุคลากรเพื่อมุ่งสู่ความเป็นเลิศขององค์กรโดยรวม ดังที่มักจะมีคำกล่าวว่าการอยู่นิ่งเฉยไม่พัฒนาก็คือการถอยหลังไปเรื่อยๆ เพราะผู้อื่นก็จะแซงหน้าขึ้นไปหมด จึงจำเป็นต้องมี การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพสูงขึ้นอีก จึงได้จัดให้มีการฝึกอบรมขึ้นอย่างต่อเนื่อง และทั่วถึงทั้งองค์กร

แนวความคิดเกี่ยวกับวิธีการแบ่งประเภท การฝึกอบรมดังกล่าวข้างต้น น่าจะเป็นประโยชน์ในการช่วยให้เข้าใจ ภาพรวมและแนวคิดในการพัฒนาบุคลากรในองค์กรได้บ้าง เพื่อจะได้พร้อมทำความเข้าใจกับขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการ การฝึกอบรมต่อไป

ความหมายของกระบวนการฝึกอบรม

กระบวนการฝึกอบรม หมายถึง “กระบวนการหรือ ขั้นตอนการปฏิบัติในอันที่จะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม เกิดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ทักษะ หรือความชำนาญ ตลอดจน ประสบการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมไปตาม วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ กระบวนการฝึกอบรมมีขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน ซึ่งผู้รับผิดชอบจัด โครงการ ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรแต่ละโครงการ ควรจะต้องดำเนินการในแต่ละขั้นตอนอย่างครบถ้วน เพื่อให้เป็นการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ มีความสมบูรณ์ และเกิดผลสำเร็จตรงตามเป้าหมาย ซึ่งอาจให้ความหมายและคำอธิบายย่อๆ สำหรับแต่ละขั้นตอน ของกระบวนการ ฝึกอบรมได้ ดังนี้

(เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่อง “กระบวนการฝึกอบรม” , การฝึกอบรมความรู้พื้นฐานด้านการฝึกอบรม, สถาบันพัฒนา ข้าราชการพลเรือน, สำนักงาน ก.พ., ธันวาคม 2532, หน้า 1)

1. การหาความจำเป็นในการฝึกอบรม หมายถึง การค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรหรือในหน่วยงาน ว่ามีปัญหา เรื่องใด บ้าง ที่จะสามารถแก้ไขให้หมดไปหรืออาจทำให้ทุเลาลงได้ด้วยการฝึกอบรม โดยรวมไปถึงการพยายาม หาข้อมูลด้วยว่า กลุ่มบุคลากร เป้าหมายที่จะต้องเข้ารับการอบรมเป็นกลุ่มใด ตำแหน่งงานอะไร มีจำนวนมากน้อยเพียงใด ควรจะต้องจัดเป็น โครงการฝึกอบรมให้ หรือเพียงแต่ส่งไปเข้ารับการอบรมภายนอกองค์กรเท่านั้น มีภารกิจใดบ้างที่ควรจะต้องแก้ไขปรับปรุง ด้วยการฝึกอบรม พฤติกรรม ประเภทใดบ้างที่ควรจะต้องเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ หรือประสบการณ์ ทั้งนี้ สภาพการณ์ที่เป็นปัญหา และแสดงถึง ความจำเป็น ในการฝึกอบรม อาจมีทั้งที่ปรากฏชัดแจ้ง และเป็นสภาพการณ์ที่ ซบซ่อนจำเป็น ต้องวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา เพื่อค้นหา วิธีการที่ใช้ในการวิเคราะห์หาความจำเป็นในการฝึกอบรมมีหลายหลายวิธี เช่น การสำรวจ การสังเกตการณ์ การทดสอบ และการประชุม เป็นต้น

2. การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม หมายถึง การนำเอาความจำเป็นในการฝึกอบรมซึ่งมีอยู่ชัดเจนแล้วว่า มีปัญหาใดบ้าง ที่ จะ สามารถ แก้ไขได้ด้วยการฝึกอบรม กลุ่มเป้าหมายเป็นใคร และพฤติกรรม

การเรียนรู้ที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงเป็นด้านใดนั้น มาวิเคราะห์ เพื่อกำหนดเป็นหลักสูตร โดยอาจประกอบด้วยวัตถุประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรม หมวดวิชา หัวข้อวิชา วัตถุประสงค์ ของแต่ละ หัวข้อวิชา เนื้อหาสาระหรือแนวการอบรม เทคนิคหรือวิธีการอบรม ระยะเวลา การเรียงลำดับหัวข้อวิชาที่ควรจะเป็น ตลอดจนการ กำหนดลักษณะของวิทยากรผู้ดำเนินการฝึกอบรม ทั้งนี้ เพื่อจะทำให้ผู้เข้าอบรมได้เกิดการเรียนรู้อย่างมีขั้นตอน และเกิดการ เปลี่ยนแปลง พฤติกรรมจนทำให้สิ่งที่ปัญหาได้รับการแก้ไขลุกลงไปได้ หรืออาจทำให้ผู้เข้ารับ การอบรมทำงาน ที่ได้รับมอบหมาย ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเต็มใจยิ่งขึ้น

3.การกำหนดโครงการฝึกอบรม คือ การวางแผนการดำเนินการฝึกอบรมอย่างเป็นขั้นตอน ด้วยการเขียนออกมาเป็น ลายลักษณ์อักษร ดังที่เรียกว่า “โครงการฝึกอบรม” เป็นการระบุรายละเอียดที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ตั้งแต่เหตุผลความเป็นมา หรือความจำเป็นในการฝึกอบรม หลักสูตร หัวข้อวิชาต่างๆ วิทยากร คุณสมบัติของผู้ที่จะเข้ารับการอบรม วันเวลา สถานที่อบรม ประมาณการ ค่าใช้จ่าย ตลอดจนรายละเอียดด้านการบริหารและธุรการต่าง ๆ ของการฝึกอบรม ทั้งนี้ เนื่องจากการฝึกอบรม เป็นกิจกรรม ที่มีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย นับตั้งแต่ผู้ที่จะเข้ารับการฝึกอบรม ผู้บังคับบัญชา ในหน่วยงานต้นสังกัดของผู้เข้ารับการฝึกอบรม วิทยากร และที่สำคัญคือ ผู้บริหารซึ่งมีอำนาจอนุมัติ โครงการและค่าใช้จ่าย จำเป็นจะต้องเข้าใจถึงรายละเอียดต่างๆ ของการฝึกอบรม โดยใช้โครงการ ฝึกอบรมที่เขียนขึ้นเป็นสื่อตนเอง

4.การบริหารโครงการฝึกอบรม สำหรับขั้นตอนนี้ ในตำราการบริหารงานฝึกอบรมบางเล่ม ระบุเป็นขั้นของ “การดำเนินการ ฝึกอบรม ” แต่เนื่องจากผู้เขียนพิจารณาเห็นว่า ถึงแม้จะดูเหมือนว่า การดำเนินการฝึกอบรมเป็นหัวใจสำคัญ ของการจัดโครงการฝึกอบรม หากแต่ที่จริงแล้วการ ดำเนินการฝึกอบรมเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการบริหารโครงการ ฝึกอบรม เพราะการดำเนินการ ฝึกอบรมที่มี ประสิทธิภาพ และสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการได้นั้น นอกจากมาจาก วิทยากร ที่มีความรู้ความสามารถ และหลักสูตร ฝึกอบรมที่เหมาะสมแล้ว ยังจำเป็นต้องอาศัย เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ จัดการฝึกอบรม ซึ่งเข้าใจหลักการบริหารงานฝึกอบรม พอที่จะสามารถ วางแผนและดำเนินงานธุรการทั้งหมดในช่วง ทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการอบรมได้อย่างมี ประสิทธิภาพอีกด้วย จึงได้กำหนดขั้นตอนนี้เป็นการบริหาร โครงการฝึกอบรมเพื่อให้ ครอบคลุม เนื้อหา ที่ผู้จัดโครงการฝึกอบรมควรทราบทั้งหมด ส่วนในการดำเนินการฝึกอบรม เจ้าหน้าที่ผู้จัด โครงการอบรมจะต้องมีบทบาทหลัก ที่จะช่วยอำนวยความสะดวก ให้กับ วิทยากรในการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ให้แก่ผู้เข้าอบรม ทั้งในด้านสถานที่ โสตทัศนูปกรณ์ วัสดุอุปกรณ์ ยานพาหนะ การเงิน ฯลฯ และในขณะเดียวกัน ยังต้องดำเนินงานในฐานะผู้อำนวยการโครงการ ทำหน้าที่ควบคุมให้การ ฝึกอบรมดำเนินไปตามกำหนดการ จัดให้มีกิจกรรมละลายพฤติกรรมและกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ ใน ระหว่างผู้เข้าอบรม อาจจะช่วยสร้างบรรยากาศ ในการฝึกอบรม ให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้สำหรับผู้ เข้าอบรมได้เป็นอย่างดี มิฉะนั้น อาจไม่สามารถทำให้การฝึกอบรมดำเนินไปตามที่ระบุไว้ใน โครงการ อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุประสิทธิผลเท่าที่ควร

5.การประเมินและติดตามผลการฝึกอบรม ในขั้นตอนของการกำหนดโครงการฝึกอบรม ผู้รับผิดชอบจะต้องคำนึง ถึงการประเมินผลการฝึกอบรมไว้ด้วยว่า จะดำเนินการประเมินผลด้วย วิธีการใดบ้าง โดยใช้เครื่องมืออะไร และจะดำเนินการติดตาม ผลการฝึกอบรมหรือไม่ เมื่อใด ทั้งนี้ เพราะเมื่อการฝึกอบรมเสร็จสิ้นลงแล้ว ผู้รับผิดชอบโครงการควรจะต้อง ทำการสรุปประเมิน ผลการ ฝึกอบรมและจัดทำรายงานเสนอให้ผู้บังคับบัญชาได้พิจารณาถึงผลของการฝึกอบรม ส่วนผู้รับผิดชอบ

โครงการเองก็ต้อง นำเอาผลการประเมินโครงการฝึกอบรมทั้งหมดมาเป็นข้อมูลย้อนกลับหรือ Feedback ใช้พิจารณาประกอบ ในการจัด ฝึกอบรม หลักสูตรเช่นเดียวกัน ในครั้ง/รุ่นถัดไปใน ขั้นตอนของการหาความจำเป็นใน การฝึกอบรมว่า ควรจะต้องมีการพัฒนา หรือปรับปรุง หลักสูตร หรือการดำเนินการในการบริหารงานฝึกอบรมอย่างไรบ้าง เพื่อจะทำให้การฝึกอบรมเกิด สัมฤทธิ์ผล ตรงตาม วัตถุประสงค์ ของโครงการเพิ่มขึ้น ในการจัดฝึกอบรมแต่ละโครงการนั้น ผู้รับผิดชอบจัดการ ฝึกอบรมจะสามารถ ตรวจสอบว่าการดำเนินงานของตน เป็นการฝึกอบรมอย่างมีระบบหรือไม่ ได้ด้วย การตอบคำถามดังต่อไปนี้ให้ได้ครบ คือ ทำไมจึงต้องจัดการฝึกอบรม แน่ใจแล้วใช้หรือไม่ ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นจะแก้ไขได้ด้วยการฝึกอบรม ใครเป็นกลุ่มบุคคลเป้าหมาย และใครเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องบ้าง จะฝึกอบรมไปเพื่ออะไร พฤติกรรมอะไรบางอย่างที่ต้องการจะให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จะฝึกอบรมในเรื่อง อะไรบ้าง หลักสูตรฝึกอบรมจะเป็นอย่างไร จะฝึกอบรมอย่างไร มีความพร้อมในด้านใดบ้างและ ฝึกอบรมแล้วได้ผล หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมหรือไม่

เทคนิคการฝึกอบรม

เทคนิคการฝึกอบรมเป็นกิจกรรมที่สำคัญต่อการจัดฝึกอบรมเป็นอย่างมากเพราะการอบรม เพื่อเพิ่มพูนสรรพภาพและประสิทธิภาพของบุคคล ในด้านความรู้ความเข้าใจ ทักษะและทัศนคติของผู้ เข้ารับการฝึกอบรมอันจะทำให้สามารถนำสิ่งที่ฝึกอบรมให้ไปปรับใช้ได้กับการปฏิบัติงานจริง ซึ่ง การสร้างภาวะการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มพูนสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับ การประยุกต์ และ เลือกใช้เทคนิคและ วิธีการฝึกอบรมรวมถึงสื่อการสอนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของ การฝึกอบรม เนื้อหาสาระในหลักสูตร ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ความรู้และความสามารถของผู้เป็น วิทยากร ในการเลือกเทคนิคที่จะถ่ายทอด สถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องมือเครื่องใช้ และ วัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งสื่อทัศนูปกรณ์ ภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ในแต่ละโครงการฝึกอบรม ตลอดจนค่าใช้จ่าย ฯลฯ เป็นต้น (อ้างอิงจาก Go to Know ธีระชัย บำรุงศิลป์)

ความหมายของเทคนิคการฝึกอบรม

เป็นเครื่องมือ หรือกิจกรรม ที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร และสื่อความหมายระหว่างผู้ที่เป็น วิทยากรกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม หรือระหว่างผู้เข้ารับการฝึกอบรมด้วยกัน หรือระหว่างบุคคลอื่นใด ที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมในกระบวนการฝึกอบรมเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ของ บุคคลด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติของผู้เข้ารับการฝึกอบรมในระดับที่ต้องการ เพื่อนำความรู้ ทักษะ และทัศนคติไปใช้ในการปฏิบัติงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ การอบรมใน ศตวรรษที่ 21จะเน้นเรื่องใกล้ตัวมากขึ้น แตกต่างกับในสมัยก่อนที่จะนิยมอบรมหรือถ่ายทอดความรู้ ในเรื่องของสภาพแวดล้อมและสิ่งท้องถื่นความต้องการจากบุคลากร ซึ่งจะเห็นได้จากหนังสือ ตำรา และ สื่อต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ที่ได้แนะนำให้บุคคลรู้จักการสำรวจตัวเอง ไม่ใช่การ ปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อม ปรับบุคคลอื่นให้เข้ากับตัวเอง แต่ให้บุคคลได้รู้จักการค้นหาตัวเองให้พบ โดยแนวทางที่ถือว่าเป็นกระแสและได้รับความนิยมสูงสุด คงไม่พ้นหนังสือเรื่อง The Secret ที่ได้รับ การแปลเป็นภาษาต่าง ๆ มากมาย จัดเป็นหนังสือ ที่มีคำกล่าวอ้างจากบุคคลมีชื่อเสียงเป็นจำนวน มาก ได้ยืนยันถึงสิ่งที่ได้ประสบมา จึงสามารถสรุปใจความจากหนังสือ The Secret ได้ว่าให้มนุษย์นั้น เห็นคุณค่าของการ เชื่อ ขอ รับ และมีความคิดที่แน่วแน่ ก็จะสามารถประสบความสำเร็จได้ดังใจปรารถนา เมื่อมีผู้ที่สนใจศาสตร์ด้านนี้เพิ่มมากขึ้น จึงมีการศึกษาค้นคว้าในเชิงลึก หนังสือที่ได้ชื่อว่า

เป็นตำราเล่มแรกเกี่ยวกับศาสตร์ด้านนี้คือหนังสือที่ชื่อว่า The Science of getting rich หรือในชื่อภาษาไทยว่า ศาสตร์แห่งความร่ำรวย เขียนโดย Wallace D. Wattles ซึ่งได้เสียชีวิตไปหลายปีแล้วสรุปไว้ดังนี้ (ประยุกต์ จากคอลเลกชัน ดี. วัตเทิลส์.2550, หน้า 61 – 187)

ความมั่งคั่งร่ำรวยเกิดจากมโนภาพ – นั่นคือความคิด ความคิดเป็นบ่อเกิดทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกถูกสร้างขึ้น จากความปรารถนาที่อยากมี อยากทำ อยากเป็น แรงปรารถนานี้จะแทรกซึมทะลุทะลวงเข้าไปในทุกช่องว่างของความคิด ความคิดที่ได้จะถูกนำมาวาดเป็นมโนภาพ เพื่อเสกสรรปั้นแต่งสิ่งใด ๆ ให้เกิดขึ้น มนุษย์วาดมโนภาพสิ่งต่าง ๆ ขึ้นได้จากความคิด โดยความคิดที่กล่าวถึงนี้เกิดจากความปรารถนาที่เรามี เป็นมูลเหตุทำให้สิ่งซึ่งเขาเฝ้าครุ่นคิดถูกสร้างขึ้นในที่สุด

การเพิ่มความสมบูรณ์พูนสุข – กำจัดความคิดเรื่องการแก่งแย่งแข่งขันหรือการเปรียบเทียบจำไว้ว่าต้องสร้างสิ่งนั้นด้วยตนเอง ไม่ใช่เพื่อแข่งขันกับสิ่งที่เคยถูกสร้างมาแล้วจากคนอื่น

ความมั่งคั่งร่ำรวยกำลังเดินทางมาหา – มองสิ่งที่มีคุณค่าให้มากกว่ามูลค่า จงให้ของที่มีคุณค่าแก่ทุกคน มากกว่าที่รับมาจากเขา และความอยากจะกระตุ้นให้มีทุกอย่างที่สามารถนำมาใช้สอยเพื่อการดำรงชีวิต เพื่อชีวิตที่สมบูรณ์พูนสุข

ความกตัญญูรู้คุณ – ความกตัญญูรู้คุณเพียงอย่างเดียว สามารถทำให้มองตรงไปยังสิ่งที่ต้องการได้ทั้งหมด และปกป้องไม่ให้ตกไปอยู่ในความคิดผิด ๆ ที่ว่า ทุกอย่างในโลกนี้มีจำกัด ความกตัญญูของจิตใจ ยกย่องสรรเสริญด้วยความขอบคุณต่อผู้มีพระคุณ นับเป็นการปลดปล่อยอย่างหนึ่ง ซึ่งจะพุ่งตรงไปยังสิ่งที่ตั้งมั่นไว้ ขณะเดียวกันจะส่งผลให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนอง นำสิ่งที่ต้องการกลับมาหา คุณค่าของการกตัญญูไม่ได้อยู่ที่การได้สิ่งของต่าง ๆ เข้ามาในชีวิต เพื่อให้ชีวิตมีความสุขยิ่งขึ้นในอนาคตเพียงอย่างเดียว ทว่าหากปราศจากความกตัญญูรู้คุณ จะไม่มีวันพึงพอใจสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ได้เลย

คิดในแนวทางตายตัว – รู้จักการสร้างภาพของสิ่งที่ต้องการให้ชัดเจนและแน่นอนในมโนภาพเมื่อใดก็ตามที่พยายามแสดงออกถึงสิ่งที่ต้องการ สิ่งที่เกิดจากความคิด สิ่งนั้นจะถูกทำให้เป็นไปในแนวทางที่สอดคล้องกัน มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนแน่นอน ไม่สั่นคลอน และมีความเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำอยู่เสมอ

ปฏิบัติตามแนวทางตายตัว – นำความคิดที่ได้ทั้งหมด มาลงมือทำเดี๋ยวนี้ และตอนนี้ กระทำอย่างจริงจัง โดยไม่มีข้ออ้างใด ๆ

การกระทำที่ทรงประสิทธิภาพ – จงทำทุกวันให้สำเร็จทั้งหมด เท่าที่ทำให้สำเร็จจุลวงได้ในวันนั้น ๆ ทำอย่างเต็มที่ทุก ๆ วัน

จงสร้างให้มากขึ้น – อำนาจของความคิดที่ยังไม่ก่อตัวเป็นรูปร่าง ทำทุกสิ่งด้วยความศรัทธาที่ยึดมั่นว่า เราเป็นบุคคลที่มีนิสัยรักความก้าวหน้า และกำลังให้ความก้าวหน้าแก่ทุกคน จงภูมิใจสิ่งที่ตนเองได้กระทำอยู่

ฝึกนิสัยรักความก้าวหน้า – ทำงานทั้งหมดที่ทำได้ ทุกวัน และทำแต่ละอย่างให้สำเร็จจุลวงสมบูรณ์แบบ ใส่พลังแห่งความสำเร็จและจุดมุ่งหมายที่จะมั่งคั่งร่ำรวยลงไปในทุกอย่างที่ทำ

จากเนื้อหาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ศาสตร์ในเรื่องของจิตใจนั้น มีผู้ให้ความสนใจมานานแล้ว เพียงแต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายเท่าใดนัก ซึ่งเป็นทางหนึ่งที่จะแนะนำให้บุคคลรู้จักการคิด รู้จักการตั้งเป้าหมาย และต้องเป็นสิ่งที่สามารถเป็นได้ อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า การปรับเปลี่ยนหรือพัฒนาทัศนคติหรือกระบวนการคิด เป็นสิ่งพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนต้องการ เมื่อความคิดได้รับการตอบสนองก็จะพัฒนาสู่การปฏิบัติ เพราะเกิดความพึงพอใจ (Satisfaction) และความพึงพอใจนี้ สอดคล้องกับ

ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Needs) ซึ่งจำแนกจากลำดับต่ำสุดได้ดังนี้ (มณีวรรณ ฉัตรอุทัย. 2551, หน้า 84 – 86)

ความต้องการทางกายภาพ (Physiological Needs) ได้แก่ อาหาร น้ำ และที่อยู่อาศัย ซึ่งเมื่อได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์จะก้าวขึ้นสู่ความต้องการในลำดับขั้นถัดไป ในระดับนี้จะมี ความคิดว่า มนุษย์ทำงานก็เพราะต้องการเงิน เพื่อที่จะสามารถหาอาหารประทังชีพและที่อยู่อาศัย

ความต้องการความมั่นคง (Security) รวมถึงความปลอดภัย การถูกคุกคามหรือความเจ็บปวด มนุษย์จะเลือกงานที่สามารถให้ความมั่นคงของการจ้างงานและมีสวัสดิการที่สอดคล้องกับความต้องการของตนเอง

ความต้องการทางสังคมหรือการเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น (Social or Affiliation) ได้แก่ ความต้องการเข้าสังคม ความรักและความเป็นเจ้าของในองค์กรนั้น ๆ ความต้องการในลักษณะนี้จะปรากฏได้ด้วยความประสงค์ที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นหรือทำงานเดี่ยว

ความเชื่อมั่นในตัวเองหรือเห็นคุณค่าในตัวเอง (Self – Esteem) มนุษย์จะแสวงหาความต้องการในระดับนี้ด้วยการได้รับเลื่อนตำแหน่ง การได้รับรางวัลหรือการยอมรับความสำเร็จจากสังคมแวดล้อม

ความเข้าใจในตัวเองตระหนักในความเป็นตัวเอง (Self Actualization) เป็นความต้องการลำดับขั้นสูงสุด ผู้ที่บรรลุความต้องการในขั้นนี้จะมีความสามารถในการตัดสินใจและแก้ปัญหาได้ดี ต้องการใช้ชีวิตที่มีความเป็นส่วนตัว ซึ่งแท้ที่จริงแล้วนั้น ตามทฤษฎีของมาสโลว์ ยังสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มความต้องการทางกายภาพ ความมั่นคง ปลอดภัย ความรักและการเห็นคุณค่าในตนเอง เรียกว่ากลุ่ม Deficiency Needs อีกกลุ่มคือ ความต้องการที่ต้องแสวงหาให้ได้มา เรียกว่า Growth Needs ได้แก่ โอกาสในการพัฒนาอย่างเต็มประสิทธิภาพ ความต้องการที่จะรู้และเข้าใจความสามารถในการชื่นชมสุนทรีย์ภาพ โดยภาพรวมแล้ว ความต้องการของมนุษย์เองนั้น เป็นเรื่องของความต้องการด้านจิตใจ ที่จะส่งผลให้เกิดการแสดงออกในรูปแบบที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่า จะสามารถตอบสนองความต้องการนั้นได้ในระดับหนึ่งหรือไม่

ประเภทของเทคนิคในการฝึกอบรม

1.การบรรยาย (Lecture)

การบรรยาย เป็นเทคนิควิธีที่ใช้ในการถ่ายทอดความคิดเห็น ความรู้ ตลอดจนข้อมูลข้อเท็จจริงให้แก่ผู้ฟัง เป็นเทคนิคที่แพร่หลายและสามารถใช้ประกอบกับเทคนิคอื่น ๆ ได้ แต่มีจุดด้อยตรงที่ลักษณะของการบรรยายจะเป็นระบบสื่อสารทางเดียว ยิ่งถ้ามีเวลาจำกัดโอกาสที่จะให้ผู้ฟังได้มีส่วนร่วมในการซักถาม หรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่บรรยายจะไม่มี ผู้บรรยายไม่สามารถประเมินได้ว่าเมื่อจบการบรรยายแล้วผู้ฟังมีความรู้ ความเข้าใจ ในสิ่งที่บรรยายมากน้อยเพียงใด ซึ่งอาจจะต้องพิจารณาจากผลกระทบที่เกิดจากการบรรยายความสำเร็จของการบรรยายจะขึ้นอยู่กับความสามารถ และประสบการณ์ของผู้บรรยาย กล่าวคือผู้บรรยายบางคนสามารถบรรยายเรื่องที่ยากต่อการทำความเข้าใจ ให้ผู้ฟังเกิดความสนใจเกิดความกระจำงเกิดเป็นรูปธรรม นำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ถ้าจะพิจารณาอย่างผิวเผินแล้วอาจคิดว่าการบรรยายเป็นสิ่งที่ง่าย สามารถใช้ได้ทุกโอกาส ซึ่งโดยข้อเท็จจริงแล้วถ้าจะให้การบรรยายเกิดประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จ มีส่วนที่ต้องดำเนินการ 2 ส่วน คือ การเตรียมตัวในการบรรยาย กับ การบรรยาย

2.การอภิปราย (Discussion)

การอภิปราย คือ การที่กลุ่มคนที่มีความสนใจในปัญหาหรือเรื่องเดียวกัน ต้องการที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปร่วมกันด้วยวิธีการวิเคราะห์ และพิจารณาโดยอาศัยความคิดเห็นร่วมกัน

2.1 การอภิปรายเป็นคณะ (Panel Discussion)

เป็นการการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และมีประสบการณ์มาให้ความคิดเห็นหรือทรรศนะในเรื่องเดียวกัน จำนวนผู้อภิปรายอาจจะมีประมาณ 3-5 คน ในการอภิปรายผู้ทรงคุณวุฒิจะอภิปรายในลักษณะที่สนับสนุนหรือให้เหตุผลโต้แย้งผู้ทรงคุณวุฒิด้วยกัน เพื่อให้ความคิดกว้างไกลออกไป และตอนท้ายผู้ดำเนินการอภิปราย (Moderator) จะเป็นผู้สรุปความคิดเห็นของผู้สรุปความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

2.2 การอภิปรายแบบชุมนุมปาฐกถา (Symposium Discussion)

เป็นการอภิปรายที่เชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาให้ความรู้ในเรื่องที่สนใจในแต่ละด้าน มาร่วมเป็นองค์ ปาฐก ผู้ฟังหรือผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะมีความรู้ความเข้าใจตามเรื่องและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

3.การสาธิต (Demonstration)

เป็นการแสดงให้เห็นให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เห็นการปฏิบัติจริงซึ่งการกระทำหรือปฏิบัติจริงซึ่งการกระทำหรือปฏิบัติจริงจะมีลักษณะคล้ายการสอนงาน การสาธิตนิยมใช้กับหัวข้อวิชาที่มีการปฏิบัติ เช่น การฝึกอบรมเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ นาฏศิลป์และขับร้อง วิธีการ วิทยาการทำให้ดูแล้วผู้เข้ารับการฝึกอบรมทดลองทำตาม

4.การสอน (Coaching)

เป็นการแนะนำให้รู้วิธีปฏิบัติงานให้ถูกต้อง โดยปกติจะเป็นการสอนหรืออบรมในระหว่างปฏิบัติงาน อาจสอนเป็นรายบุคคลหรือสอนเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งผู้สอนต้องมีประสบการณ์และทักษะในเรื่องที่สอนจริง ๆ

5.การระดมสมอง (Brainstorming)

เป็นการประชุมกลุ่มเล็กไม่เกิน 15 คน เปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีโดย ปราศจากข้อจำกัดหรือกฎใด ๆ ในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งหรือปัญหาใดปัญหาหนึ่ง โดยไม่คำนึงว่าจะถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี ความคิดหรือข้อเสนอทุกอย่างจะถูกจดไว้แล้วนำไปกลั่นกรองอีกชั้นหนึ่ง ดังนั้นพอเริ่มประชุมต้องมีการเลือกประธานและเลขานุการของกลุ่มเสียก่อน

6. การประชุมกลุ่มย่อย (Buzz session)

เป็นการแบ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นกลุ่มย่อยจากกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อยละ 2-6 คนเพื่อพิจารณาประเด็นปัญหา อาจเป็นปัญหาเดียวกันหรือต่างกัน ในช่วงเวลาที่กำหนด มีวิทยากรคอยช่วยเหลือทุกกลุ่ม แต่ละกลุ่มต้องเลือกประธานและเลขานุการของกลุ่มเพื่อดำเนินการ แล้วนำความคิดเห็นของกลุ่มเสนอต่อที่ประชุมใหญ่

7.กรณีศึกษา (Case Study)

เป็นเทคนิคการฝึกอบรมที่นำเอาเรื่องราวหรือกรณีที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นจริง ๆ เสนอในกลุ่มผู้เข้ารับการอบรม สมาชิกของกลุ่มจะใช้หลักวิชาการและประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติงานมาผสมผสานเพื่อมาวิเคราะห์กรณีที่ยกมา โดยมีที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำและให้แนวทางเพื่อช่วยสมาชิกกลุ่มวิเคราะห์ปัญหาได้ตรงวัตถุประสงค์ขั้นตอนของการศึกษาจะเริ่มด้วยหลักการ และการให้ภาพต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาแก้ไขปัญหา จากนั้นผู้เข้าฝึกอบรมจะศึกษา อภิปราย

และค้นคว้าตามหลักวิชาการ ซึ่งบางครั้งข้อมูลที่ต้องการอาจเป็นข้อมูลสำเร็จอยู่แล้ว แต่บางครั้งจำเป็นต้องค้นคว้าหาข้อมูลบ้าง และในขั้นตอนสุดท้ายผู้เข้ารับการอบรมจะต้องพิจารณาตัดสินใจแก้ปัญหาหรือกรณีที่น่าเสนอภายใต้สภาพการณ์ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด และเพื่อช่วยให้การตัดสินใจของผู้เข้ารับการอบรมดีขึ้น การนำเสนอกรณีหรือปัญหา จะต้องมียละเอียดมากพอที่จะทำให้ผู้ศึกษาได้เห็นจุดสำคัญของปัญหาและได้ข้อที่เป็นแนวทางนำไปสู่การตัดสินใจการแก้ปัญหากรณีศึกษาเหมาะสำหรับการฝึกอบรมทางด้านกฎหมาย ด้านการเงิน และการฝึกอบรมเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของมนุษย์ ประเภทบุคคลที่เข้าฝึกอบรมที่เหมาะสมที่จะใช้เทคนิควิธีนี้ คือ ผู้บริหาร ผู้จัดการและผู้ที่จะเข้าสู่ระดับมีอำนาจ ส่วนเรื่องการสอนตอบวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมจะใช้ได้ดีกับการฝึกอบรมที่ต้องการเปลี่ยนทัศนคติ และสร้างเสริมทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

8.การประชุมแบบฟอรัม (Forum)

เป็นเทคนิคที่ใช้กับการประชุมกลุ่มใหญ่ ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการฝึกอบรม โดยการซักถามแสดงข้อเท็จจริง ปรัชญาหรือแสดงความคิดเห็นกับวิทยากร วิทยากร วิทยากรพูดให้ฟังแล้วผู้ฟังสอบถามและแสดงความคิดเห็นได้

9.เกมการบริหาร (Management Games)

เป็นการแข่งขันระหว่างกลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 กลุ่มขึ้นไป โดยแข่งขันเพื่อดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างหนึ่ง เป็นการให้ปฏิบัติเหมือนเหตุการณ์จริง อาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับการสื่อสาร การตัดสินใจ การวางแผน การเป็นผู้นำ มนุษย์สัมพันธ์ ฯลฯ ขนาดของกลุ่มในการแข่งขันขึ้นอยู่กับเกมการแข่งขัน วิธีการ ทุกคนในกลุ่มร่วมกันแข่งขันตามเกม

10.การแสดงบทบาทสมมติ (Roleplaying)

เป็นเทคนิคที่นำเอาเรื่องที่เป็นกรณีตัวอย่างมาเสนอในรูปแบบการแสดงบทบาท ให้ผู้เข้ารับการ อบรม ได้เห็นภาพชัดเจน ได้สัมผัสกับประสบการณ์และความรู้สึกที่แท้จริงเกี่ยวกับปัญหาที่เป็นกรณีตัวอย่าง การแสดงบทบาทสมมติช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมได้รับทราบข้อมูลและเรื่องราวที่ตรงกับเนื้อเรื่องที่ใช้ในการศึกษาแนวเดียวกัน ซึ่งต่างจากกรณีศึกษาที่ผู้เข้ารับการอบรมอ่านเนื้อหาแล้วต้องจินตนาการ และตีความหมายของปัญหาในบางครั้งอาจจะทำให้เกิดความเข้าใจไขว้เขวได้ นอกจากนี้หลังการแสดงบทบาทสมมติแล้ว ผู้เข้ารับการอบรมสามารถวิเคราะห์ปัญหาได้ พร้อมกันทั้งกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มย่อยได้ทำให้ได้ข้อสรุปเพื่อการแก้ปัญหา การแสดงบทบาทสมมติ ผู้ให้การฝึกอบรมจะต้องเตรียมเรื่องเนื้อหา และบทบาทข้อตัวละครไว้ล่วงหน้า ส่วนผู้แสดงบทบาทจะใช้วิธีอาสาสมัครจากสมาชิกผู้เข้า อบรม เพื่อให้การแสดงบทบาทได้สมจริง และในการแสดงผู้ให้การอบรมเป็นเพียงแต่ให้ข้อมูลพร้อม ทั้งชี้แจงได้เข้าใจเนื้อเรื่องและบทบาทของตน ผู้แสดงจะแสดงออกตามความรู้สึกนึกคิดของตนในบทที่ ได้รับมอบหมาย สมาชิกที่ได้เข้ารับการอบรมที่เป็นผู้ดูจะได้รับการบอกเล่าเรื่องราวและปัญหาอย่าง ย่อ ๆ ส่วนรายละเอียดให้สังเกตจากพฤติกรรมของผู้แสดง หลักการแสดงบทบาท ผู้เข้ารับการอบรม จะอภิปรายโดยใช้ประสบการณ์เรียนรู้มาวิเคราะห์ปัญหาจากพฤติกรรมที่แสดงบทบาทสมมติ พร้อม ทั้งแสดงแนวทางในการแก้ปัญหา

11.การสัมมนา (Seminar)

เป็นการประชุมของผู้ที่ปฏิบัติอย่างเดียวกันหรือคล้ายกันแล้วพบปัญหาเหมือน ๆ กัน เพื่อร่วมกัน แสดงความคิดเห็นหาแนวทางปฏิบัติในการแก้ปัญหาทุกคนที่ไปร่วมในการสัมมนาต้องช่วยกันพูด

ช่วยกันแสดงความคิดเห็น ปกติจะบรรยายให้ความรู้พื้นฐานก่อนแล้วแบ่งกลุ่มย่อย จากนั้นนำผลการอภิปรายของกลุ่มย่อยเสนอที่ประชุมใหญ่

12. การศึกษาดูงานนอกสถานที่ (Fieldstrip)

เป็นการนำผู้เข้ารับการฝึกอบรมไปศึกษายังสถานที่อื่นนอกสถานที่ฝึกอบรม เพื่อให้พบเห็นของจริงซึ่งผู้จัดต้องเตรียมการเป็นอย่างดี วิธีการ นำผู้เข้ารับการฝึกอบรมไปศึกษาดูงานนอกสถานที่

13. การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)

เป็นรูปแบบของการฝึกอบรมที่ส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้ทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ สามารถนำสิ่งที่ได้รับไปปฏิบัติงานในสถานการณ์จริงที่ผู้เข้าอบรมปฏิบัติอยู่ ลักษณะของการประชุมเชิงปฏิบัติการจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. เป็นการให้ความรู้ของวิทยากร เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้เข้ารับการอบรม ให้สามารถ แก้ไขข้อขัดข้องในการทำงาน กำหนดแนวทางในการปฏิบัติและปรับปรุงงาน

2. เป็นการปฏิบัติการของผู้เข้ารับการอบรมที่จะหารือ อภิปราย ให้ได้แนวทางแก้ปัญหาหรือวิธีการ ปฏิบัติงาน โดยอาจจะดำเนินการทั้งกลุ่มใหญ่หรือเป็นกลุ่มย่อย ซึ่งการดำเนินการของส่วนที่สอง จะอาศัยหลักวิชาการหรือหลักการที่วิทยากรได้บรรยายหรืออภิปรายมาใช้ประกอบเป็นแนวทาง

14. การอบรมด้านความรู้สึก (Sensitivity Training)

เป็นการอบรมในลักษณะของผู้เข้ารับการอบรมจะเรียนรู้พฤติกรรมของกลุ่มผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมกับกลุ่ม ประสบการณ์ทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นความสำเร็จ ความผิดหวังและความคับข้องใจของกลุ่ม จะได้รับการแก้ไขปัญหากันเองภายในกลุ่ม การแสดงออกทางความรู้สึกของคนในกลุ่มอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนมากกว่าการเรียนรู้ จุดประสงค์ที่สำคัญของการอบรมด้านความรู้สึก เป็นการสอนให้เข้าใจในเรื่องของประสิทธิภาพของกลุ่มพลวัตร และพฤติกรรมของกลุ่มที่ขาดประสิทธิภาพ โดยแจ้งว่าสิ่งที่เรียนรู้จากกลุ่มจะได้รับการนำไปสู่การปฏิบัติงานของแต่ละคน (สมคิด บางโม. (2547: 85-89)

สรุป

การฝึกอบรมในศตวรรษที่ 21 จึงควรจะเน้นหนักในเรื่องของจิตใจ เรื่องใกล้ตัว มากกว่าเรื่องไกลตัว เพราะสิ่งที่สำคัญของความก้าวหน้าทางธุรกิจหรือเศรษฐกิจนั้น ต้องประกอบด้วยพื้นฐานของจิตใจที่งดงาม ลดทริฏีมานะ และการแก่งแย่งชิงดีกัน ต่างคนต่างรู้และนึกถึงใจเขา ใจเรา ก็จะทำให้เกิดความสงบสุข องค์การและสังคมเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว เรื่องของจิตใจนี้ เป็นเรื่องทีละเล็กละน้อย เป็นเรื่องที้อาจจะผูกพันกับความเชื่อทางศาสนาด้วย แต่ไม่ใช่สิ่งที่จะนำความเชื่อทางศาสนานั้น มามองต่างกัน แต่อยู่ที่การปรับความเชื่อของศาสนาต่าง ๆ ให้เข้ากัน เหมือนที่ทางโลกหรือทางธุรกิจเรียกว่า โลกไร้พรมแดน (Global Network) สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกนี้ ก้าวหน้ามากจนทำให้มนุษย์เองลืมความต้องการ และลืมความปรารถนาเบื้องต้นของจิตใจ หากมีการปลูกฝัง ตอกย้ำเรื่องจิตใจใฝ่คุณธรรมอยู่ตลอดเวลา ย่อมจะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติที่เป็นอัตโนมัติ ด้วยสำนึกอัตโนมัติ ไม่ใช่การปฏิบัติตามคำสั่งเพียงอย่างเดียว แต่เกิดการพิจารณาถึงความถูกต้องด้วยตัวเอง ก็การลงมือทำ หากสามารถสร้างได้เช่นนี้แล้ว ความก้าวหน้าของโลกก็ไม่ไกลเกินเอื้อม และความสุขที่มนุษย์ต้องการก็ไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไป การฝึกอบรมในยุคศตวรรษที่ 21 จึงเป็นกระบวนการในการสร้างเสริมพัฒนาความรู้ความสามารถทักษะการปฏิบัติงานและเจตคติของบุคคลในองค์กรเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางสร้างสรรค์ส่งผลความก้าวหน้าของ

บุคคลและช่วยให้บุคคลมีประสิทธิภาพในการทำงานที่สูงขึ้นโดยปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายขององค์กร การฝึกอบรมจะประสบความสำเร็จมากน้อยประการใด ผู้บริหารต้องมีกลยุทธ์ในการฝึกอบรมหรือแผนการปฏิบัติงานเพื่อบรรลุเป้าหมายหรือความสำเร็จขององค์กร โดยมีกระบวนการในการสร้างเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถและเจตคติของคนในองค์กร ซึ่งส่งผลต่อความก้าวหน้าของบุคคลและช่วยให้บุคคลมีประสิทธิภาพในการทำงานที่สูงขึ้นโดยปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายขององค์กรในระยะยาวที่มุ่งสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันเหนือคู่แข่งและบรรลุตามเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้ ซึ่งการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากร มีจุดมุ่งหมายในทิศทางเดียวกันคือเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคนงานให้มีขีดความสามารถในการทำงานสูงขึ้นทั้งในด้านความรู้ ทักษะเพื่อให้คนงานปรับความรู้ ความชำนาญของตน ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วและให้สอดคล้องกับงานที่กำลังปฏิบัติเพื่อปรับปรุงระบบการทำงานของแต่ละแผนกต่าง ๆ ในองค์กรให้มีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพดีขึ้นเทคนิคการฝึกอบรมเป็นกิจกรรมที่สำคัญเพื่อเพิ่มพูนสมรรถภาพและประสิทธิภาพของบุคคล ในด้านความรู้ความเข้าใจเพื่อให้ผู้ฝึกอบรมไปปรับใช้ได้กับการปฏิบัติงานจริงต่อไป

บรรณานุกรม

- เครือวัลย์ ลีมอภิชิต. (2531). **หลักและเทคนิคการจัดฝึกอบรมและพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร:สยามศิลป์การพิมพ์.
- ชาญชัย อาจินสมาจาร. (2548). **การฝึกอบรมและพัฒนาบุคคล**. กรุงเทพมหานคร:ศูนย์ส่งเสริมกรุงเทพ.
- ชูชัย สมितिไกร. (2554). **การฝึกอบรมบุคลากรในองค์กร**. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธีระชัย บำรุงศิลป์. (2551). **เทคนิคการฝึกอบรม**. อ้างอิงเอกสารจาก Go to Know
- มณีวรรณ ฉัตรอุทัย ประยุกต์. (2550). **จากคอลเลกชัน ดี. วัดเทิลส์**.
- พัฒนนะ มรกตสินธุ์. (2552). **การฝึกอบรมในศตวรรษที่ 21**. เพจ OKnationวันศุกร์ กันยายน 2552.
- พงศ์ หรดาล. (2539). **การวางแผนการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากร**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- วิจิตร อาวะกุล (2537). **การฝึกอบรม**. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน. สำนักงาน ก.พ., ธันวาคม 2532. หน้า 1.
- สมคิด บางโม. (2547). **การฝึกอบรมและการประชุม**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสนาะ ดิยาว. (2543). **การบริหารงานบุคคล**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุภาพร พิศาลบุตรและยงยุทธ เกษสาคร. (2545). **การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2 สำนักพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด วิ.เจ.พรินติ้ง. กรุงเทพมหานคร.
- สมชาติ กิจยรรยงและ อรรถชัย ฤกษ์แก้ว. (2550). **เทคนิคการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ**.

เอกสารประกอบการบรรยายกระบวนการฝึกอบรม. (2532) **การฝึกอบรมความรู้พื้นฐานด้านการฝึกอบรม**, สถาบันพัฒนา ข้าราชการพลเรือน สำนักงาน ก.พ. ธันวาคม.

www.hrd.ru.ac.th

www.pbat.ac.th

www.train355311.freehomepage.com

www.thaisouthtoday.com

การสร้างคามพึงพอใจแก่ประชาชนต่อการจัดเก็บภาษีเพื่อประโยชน์
ในการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
CITIZEN'S SATISFACTION TOWARDS TAXATION FOR THE BENEFIT of
ORGANIZING PUBLIC SERVICES OF LOCAL GOVERNMENT
ORGANIZATIONS

สุนทร ธนศิลป์พิชิต

Sunait Thanasinlapaphichit

วินัย ภูมิสุข

Winai Pumsukh

ไพฑูรย์ มาเมือง

Phaitoon Mamuang

วิทยาลัยสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Lecturer Faculty of Social Sciences Chaiyaphum Buddhist College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail : turee88888888@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 21 พฤษภาคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 1 มิถุนายน 2565

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 23 มิถุนายน 2565

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายถึงความสำคัญของการจัดเก็บภาษีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ในการนำรายได้จากการจัดเก็บภาษีมาจัดทำงานงบประมาณในการจัดบริการสาธารณะในท้องถิ่น รวมทั้งการสร้างคามพึงพอใจให้กับประชาชนในการจัดเก็บภาษี จากการศึกษาพบว่า การสร้างคามพึงพอใจแก่ประชาชนต่อการจัดเก็บภาษีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำให้ประชาชนผู้มีหน้าที่ชำระภาษีได้ให้ความร่วมมือและเห็นความสำคัญของการจัดเก็บภาษีนั่น จึงเป็นสิ่งที่สนใจที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนผู้เสียภาษีได้ชำระภาษีได้ตามกำหนดเวลา ซึ่งการให้บริการในการจัดเก็บภาษีเพื่อให้ประชาชนเกิดความประทับใจและให้ความร่วมมือต่อการดำเนินงานนั้น เจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการจึงควรคำนึงถึงการให้บริการอันประกอบด้วย การให้บริการอย่างเท่าเทียมกัน การให้บริการอย่างรวดเร็วทันต่อเวลา การให้บริการอย่างเพียงพอ การให้บริการอย่างต่อเนื่อง และการบริการอย่างก้าวหน้า เพื่อให้ประชาชนผู้เสียภาษีเกิดความพึงพอใจต่อการบริการอันจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการบริหารงานท้องถิ่นต่อไป

คำสำคัญ : ความพึงพอใจ, การจัดเก็บภาษี, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ABSTRACT

This academic article aims to explain the importance of tax collection of Local Government Organizations for the benefit of bringing the income from tax collection to budget for the provision of local public services, as well as creating satisfaction for people in tax collection services. The study found that creating people's satisfaction in collecting taxes of local government organizations makes the people who have the duty to pay taxes cooperate and see the importance of tax collection. This is another important incentive that will enable the tax payers to pay their taxes on time. For the impressive services and the cooperation of the people, the service officials should consider the services in the following ways: equal service, timely service, adequate service, continuous service and progressive service. This makes the taxpayers satisfied with the services that will bring the greatest benefit to local administration.

Keywords : Satisfaction, Taxation, Local Government.

บทนำ

ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ที่ระบุให้การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นได้เป็นแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามมาตรา 78 ที่กำหนดให้รัฐต้องกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการของท้องถิ่นได้เองโดยสอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และหมวด 9 ที่ว่าด้วยการปกครองส่วนท้องถิ่นในมาตรา 282-290 เพื่อกำหนดอำนาจหน้าที่ให้แก่ท้องถิ่นเช่น ให้ท้องถิ่นมีอิสระในการปกครองตนเองมีอิสระในการกำหนดนโยบาย ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีโครงสร้างการบริหารในรูปของสภาท้องถิ่นและคณะผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ให้ท้องถิ่นมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม และคุณภาพสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นเอง เป็นต้น ทำให้รัฐธรรมนูญได้สร้างความชัดเจนต่อการกระจายอำนาจสู่การปกครองส่วนท้องถิ่น ในเชิงกระบวนการทางกฎหมายและแนวทางปฏิบัติ เช่น ให้มีการตราพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 เพื่อส่งเสริมการกระจายอำนาจในเชิงกฎหมายและแนวทางปฏิบัติและจัดตั้งคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่จัดทำแผนกำหนดหลักเกณฑ์/ขั้นตอน และเสนอแนะแนวทางในการกระจายอำนาจเช่น กำหนดอำนาจหน้าที่การจัดบริการสาธารณะ การจัดสรรสัดส่วนภาษีและอากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (วุฒิสาร ตันไชย, 2557 : 4)

จะเห็นได้ว่า ความสำคัญตามหลักการกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่น คือ การบริหารจัดการท้องถิ่นจากคนในท้องถิ่นและมีความอิสระในการกำหนดนโยบาย และการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ ภายใต้กรอบกฎหมายที่กำหนด แต่อย่างไรก็ตาม งบประมาณที่นำมาใช้ในการจัดบริการสาธารณะนอกจากจะได้รับการจัดสรรงบประมาณจากส่วนกลางแล้ว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดเก็บภาษีเองเพื่อนำมาเป็นรายได้ในการจัดบริการสาธารณะ ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่าการจัดเก็บภาษีในท้องถิ่นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญลำดับแรกในการบริหารงานท้องถิ่น เนื่องจากการจัดทำงบประมาณในการพัฒนาท้องถิ่นนั้น ส่วนหนึ่งมาจากรายได้ที่ท้องถิ่นได้มีการจัดเก็บเองตามที่

กฎหมายกำหนด ซึ่งการสร้างความสำเร็จให้กับประชาชนในหน้าที่และความสำคัญของการชำระภาษีให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น จึงเป็นสิ่งที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดการจัดเก็บภาษีจากประชาชนในพื้นที่ย่อมมีความสำคัญและจะต้องสร้างความเข้าใจในการขอความร่วมมือจากประชาชน รวมทั้งสร้างความพึงพอใจเพื่อให้ประชาชนได้ชำระภาษีได้ตามกำหนด อันจะนำไปสู่การบริหารงานงบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.แนวคิดความพึงพอใจ

1.1 ความหมายความพึงพอใจ

ความหมายของความพึงพอใจมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ไว้ดังนี้

กรณีการ จันทรแก้ว (2548 : 14) ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกสองแบบของมนุษย์ คือ ความรู้สึกทางบวกและความรู้สึกทางลบ ความรู้ทางบวกเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นแล้วจะทำให้เกิดความสุข ความรู้สึกนี้เป็นความรู้สึกที่แตกต่างจากความรู้สึกในทางบวกอื่น ๆ กล่าวคือ เป็นความรู้สึกที่มีระบบย้อนกลับและความสุขนี้สามารถทำให้เกิดความสุข หรือความรู้สึกทางบวกเพิ่มขึ้นได้อีก ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความสุขเป็นความรู้สึกที่สลับ ซับซ้อน และความรู้สึกนี้จะมีผลต่อบุคคลมากกว่าความรู้สึกในทางบวกอื่นๆ

ชวลิต เหล่ารุ่งกาญจน์ (2548 : 26) ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกหรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ความรู้สึกพอใจจะเกิดขึ้นเมื่อความต้องการของบุคคลได้รับการตอบสนองหรือบรรลุจุดมุ่งหมายนั้นไม่ได้รับการตอบสนองความรู้สึกทางลบ ความรู้สึกที่มีความสัมพันธ์กันอย่างสลับ ซับซ้อน และระบบความสัมพันธ์ของความรู้สึกทั้งสามนี้เรียกว่า ระบบความพึงพอใจ โดยความพึงพอใจที่เกิดขึ้นเมื่อระบบความพึงพอใจมีความรู้สึกทางบวกมากกว่าความรู้สึกทางลบ สิ่งที่ทำให้เกิดความพึงพอใจของมนุษย์มักจะได้ทรัพยากรหรือสิ่งเร้าการวิเคราะห์ระบบความพึงพอใจ คือการศึกษาว่าทรัพยากร หรือสิ่งเร้า แบบใดเป็นสิ่งที่ต้องการที่จะทำให้เกิดความพึงพอใจและความสุขแก่มนุษย์ ความพึงพอใจจะเกิดได้มากที่สุด เมื่อมีทรัพยากรทุกอย่างเป็นที่ต้องการครบถ้วน

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกหรือทัศนคติบวกของบุคคลที่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นสามารถตอบสนองความต้องการให้แก่บุคคลนั้นได้

1.2 ลักษณะความพึงพอใจ

อเนก สุวรรณบัณฑิต และภาสกร อุดลพัฒน์กิจ (2548 : 173 – 174) ได้กล่าวถึงลักษณะของความพึงพอใจ ดังนี้

1.2.1 ความพึงพอใจเป็นการแสดงออกทางอารมณ์ และความรู้สึกในทางบวกของบุคคล หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บุคคลจะรับรู้ความพึงพอใจ จำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมรอบตัว การตอบสนองความต้องการส่วนบุคคลด้วยการโต้ตอบกับบุคคลอื่นและสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันทำให้แต่ละคนมีประสบการณ์การรับรู้ เรียนรู้ สิ่งที่ได้รับการตอบสนองแตกต่างกันไป และหากสิ่งที่ได้รับเป็นไปตามความต้องการก็จะก่อให้เกิดความพึงพอใจ

1.2.2 ความพึงพอใจเกิดจากการประเมินความแตกต่างระหว่างสิ่งที่คาดหวังกับสิ่งที่ได้รับจริง ในสถานการณ์หนึ่ง ในความพึงพอใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บุคคลย่อมมีข้อมูลอ้างอิงต่าง ๆ เช่น ประสบการณ์ส่วนตัว ความรู้จากการเรียนรู้ คำบอกเล่าของกลุ่มเพื่อน ซึ่งจะเกิดเป็นความคาดหวังต่อสิ่งที่ควรจะได้รับ และผู้ที่ได้รับจะประเมินสิ่งที่ได้รับจริง และถ้าหากสิ่งที่ได้รับเป็นไปตามความ

คาดหวังจะเกิดเป็นความพึงพอใจและในทางตรงกันข้ามหากสิ่งที่ได้รับไม่เป็นไปตามความคาดหวังผลก็คือความไม่พึงพอใจในสิ่งนั้น

1.2.3 ความพึงพอใจเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ตามปัจจัยแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากในแต่ละช่วงเวลามนุษย์มีความคาดหวังต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอารมณ์ ความรู้สึก ประสบการณ์ที่ได้มาระหว่างนั้น ทำให้ระดับความพึงพอใจขึ้น ๆ ลง ๆ ตลอดเวลา ซึ่งส่งผลให้สิ่งที่ได้รับกับสิ่งที่คาดหวังเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจ เป็นการแสดงออกทางอารมณ์ รวมทั้งความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในเชิงบวก และเกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้รับการตอบสนองจากสิ่งนั้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับภาษีอากร

2.1 การจัดเก็บภาษีรายได้ของท้องถิ่น

2.1.1 รายได้ท้องถิ่นตามแผนการกระจายอำนาจ

จากการที่รัฐบาลได้กระจายอำนาจให้ท้องถิ่นปกครองตนเอง ส่งผลให้การกระจายรายได้ให้ท้องถิ่นมีลักษณะคือ รัฐบาลจะเป็นผู้กำหนดและแบ่งว่ารายได้ประเภทใดบ้างที่เป็นของท้องถิ่นและรายได้ประเภทใดบ้างที่ยังคงเป็นของรัฐบาลกลาง โดยกำหนดให้รูปแบบของกฎหมายทั้งที่เป็นพระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ประกาศกระทรวง รวมถึงระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ การกำหนดรายได้ให้ท้องถิ่นจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ อาทิเช่น ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ ฐานะทางการคลังของรัฐบาล ความพร้อมและศักยภาพของท้องถิ่นในการเรียกเก็บรายได้ รวมทั้งปัจจัยทางด้านการเมือง โดยกำหนดให้ เทศบาล เมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบล อาจมีรายได้จากภาษีอากรและค่าธรรมเนียมและเงินรายได้ ไว้ดังนี้

- 1) ภาษีโรงเรือนและที่ดินตามกฎหมายว่าด้วยภาษีโรงเรือนและที่ดิน
- 2) ภาษีบำรุงท้องที่ตามกฎหมายว่าด้วยภาษีบำรุงท้องที่
- 3) ภาษีป้ายตามกฎหมายว่าด้วยภาษีป้าย
- 4) ภาษีมูลค่าเพิ่มตามประมวลรัษฎากรที่ได้รับการจัดสรรในอัตราซึ่งเมื่อรวมกับการจัดสรรตามมาตรา 24 (3) และมาตรา 25 (6) แล้วไม่เกินร้อยละสามสิบของภาษีมูลค่าเพิ่มที่จัดเก็บได้หักส่วนที่ต้องจ่ายคืนแล้ว โดยเป็นหน้าที่ของกรมสรรพากรที่จะจัดเก็บ
- 5) ภาษีธุรกิจเฉพาะตามประมวลรัษฎากร โดยออกข้อบัญญัติจัดเก็บเพิ่มขึ้นในอัตราซึ่งเมื่อรวมกับอัตราตามมาตรา 24 (4) แล้วไม่เกินร้อยละสามสิบของอัตราภาษีที่จัดเก็บตามประมวลรัษฎากร โดยเป็นหน้าที่ของกรมสรรพากรที่จะจัดเก็บ
- 6) ภาษีสรรพสามิตตามกฎหมายว่าด้วยภาษีสรรพสามิต ภาษีสุราตามกฎหมายว่าด้วยสุรา และ ค่าแสตมป์ ยาสูบตามกฎหมายว่าด้วยยาสูบ ซึ่งเก็บจากการค้าในเขตเทศบาล เมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบล โดยออกข้อบัญญัติจัดเก็บเพิ่มขึ้นในอัตราไม่เกินร้อยละสามสิบของอัตราภาษีที่กรมสรรพสามิตจัดเก็บ และให้ถือเป็นภาษีและค่าแสตมป์ตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น โดยเป็นหน้าที่ของกรมสรรพากรที่ต้องจัดเก็บ
- 7) ภาษีและค่าธรรมเนียมรถยนต์ รวมทั้งเงินเพิ่มตามกฎหมายว่าด้วยรถยนต์ ภาษีรถตามกฎหมายว่าด้วยการขนส่งทางบก และค่าธรรมเนียมล้อเลื่อนตามกฎหมายว่าด้วยการพนัน
- 8) ภาษีการพนันตามกฎหมายว่าด้วยการพนัน
- 9) ภาษีเพื่อการศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ

10) อาการการฆ่าสัตว์และผลประโยชน์อื่นอันเกิดจากการฆ่าสัตว์ตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการฆ่าสัตว์และจำหน่ายเนื้อสัตว์

11) อาการรังนกอีแอ่นตามกฎหมาย ว่าด้วยอาการรังนกอีแอ่น

12) ค่าภาคหลวงแร่ตามกฎหมายว่าด้วยแร่หลังจากหักส่งเป็นรายได้ของรัฐในอัตราร้อยละสี่สิบแล้วดังต่อไปนี้

12.1) องค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลที่มีพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่ตามประธานบัตรให้ได้รับการจัดสรรในอัตราร้อยละสี่สิบของเงินค่าภาคหลวงแร่ที่จัดเก็บได้ภายในเขต

12.2) องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลอื่นที่อยู่ภายในจังหวัดที่มีพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่ตามประธานบัตรให้ได้รับการจัดสรรในอัตราร้อยละสี่สิบของเงินค่าภาคหลวงแร่ที่จัดเก็บได้ภายในเขต

12.3) องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลในจังหวัดอื่นให้ได้รับการจัดสรรในอัตราร้อยละสี่สิบของเงินค่าภาคหลวงแร่ที่จัดเก็บได้ภายในเขต

13) ค่าภาคหลวงปิโตรเลียมตามกฎหมายว่าด้วยปิโตรเลียมหลังจากหักส่งเป็นรายได้ของรัฐในอัตราร้อยละสี่สิบแล้วต่อไปนี้

13.1) องค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลในจังหวัดอื่นให้ได้รับการจัดสรรในอัตราร้อยละสี่สิบของเงินค่าภาคหลวงแร่ที่จัดเก็บได้ภายในเขต

13.2) องค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาลอื่นที่อยู่ในจังหวัดที่มีพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่ตามสัมปทาน ให้ได้รับการจัดสรรในอัตราร้อยละสี่สิบของเงินค่าภาคหลวงปิโตรเลียมที่จัดเก็บได้ภายในเขต

13.3) องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลในจังหวัดอื่น ให้ได้รับการจัดสรรในอัตราร้อยละสี่สิบของเงินค่าภาคหลวงปิโตรเลียมที่จัดเก็บได้ภายในเขต

14) ค่าธรรมเนียมการจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ที่มีทุนทรัพย์ภายในเขต ทั้งนี้ ตามประมวลกฎหมายที่ดินและกฎหมายว่าด้วยอาครชุด

15) ค่าธรรมเนียมสนามบินตามกฎหมายว่าด้วยการเดินอากาศ ทั้งนี้ให้เป็นไปตามอัตราและวิธีการที่คณะกรรมการกำหนด

16) ค่าธรรมเนียมดังต่อไปนี้โดยออกข้อบัญญัติจัดเก็บเพิ่มขึ้นในอัตราไม่เกินร้อยละสิบของค่าธรรมเนียมที่มีการจัดเก็บตามกฎหมายว่าด้วยงานนั้น

16.1) ค่าธรรมเนียมใบอนุญาตขายสุราตามกฎหมายว่าด้วยสุรา

16.2) ค่าธรรมเนียมใบอนุญาตเล่นการพนันตามกฎหมายว่าด้วยการพนัน

17) ค่าธรรมเนียม ค่าใบอนุญาต และค่าปรับในกิจการที่กฎหมายมอบหมายหน้าที่ให้เทศบาล เมืองพัทยาและองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเจ้าหน้าที่ดำเนินการภายในเขตท้องถิ่นนั้น ๆ และให้ตกเป็นรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดังกล่าว ในกรณีกฎหมายกำหนดให้เทศบาลเป็นผู้จัดเก็บค่าธรรมเนียมค่าใบอนุญาต และค่าปรับ ให้นำรายได้มาแบ่งให้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลอยู่ภายในเขตจังหวัดตามที่คณะกรรมการกำหนด

18) ค่าใช้น้ำบาดาลตามกฎหมายว่าด้วยน้ำบาดาล ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามสัดส่วนที่คณะกรรมการกำหนด

19) ค่าธรรมเนียมใด ๆ ที่เรียกเก็บจากผู้ใช้หรือได้รับประโยชน์จากบริการสาธารณะที่จัดให้มีขึ้น

20) รายได้อื่นตามกฎหมายบัญญัติให้เป็นของเทศบาล เมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบล

2.2 โครงสร้างรายได้ท้องถิ่น

เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เมืองพัทยา และ กรุงเทพมหานคร มีโครงสร้างหรือที่มาของรายได้คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ

2.2.1 ภาษีอากร ประกอบด้วย

1) ภาษีที่ท้องถิ่นจัดเก็บเอง ได้แก่ ภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีป้าย และอากรฆ่าสัตว์

2) ภาษีที่รัฐจัดเก็บและแบ่งให้ท้องถิ่นบางส่วนได้แก่ ภาษีมูลค่าเพิ่ม ภาษีสุรา ภาษีธุรกิจเฉพาะ ภาษีสรรพสามิต ภาษีการพนัน

3) ภาษีที่รัฐบาลจัดเก็บแล้วมอบให้ท้องถิ่น ได้แก่ ภาษีและค่าธรรมเนียมรถยนต์และล้อเลื่อนและค่าปรับ

2.2.2 ค่าธรรมเนียมใบอนุญาตและค่าปรับ

2.2.3 รายได้จากทรัพย์สิน

2.2.4 รายได้จากสาธารณูปโภคและการพาณิชย์

2.2.5 รายได้เบ็ดเตล็ด เช่น เงินอุทิศ เป็นต้น

2.2.6 เงินอุดหนุนจากรัฐบาล

2.2.7 เงินกู้ (กรมการปกครอง, 2543 : 37)

สรุป การจัดเก็บภาษีขององค์กรปกครองท้องถิ่น ถือว่าเป็นรายได้ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำมาบริหารจัดการท้องถิ่นให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันในท้องถิ่นนั้น โดยผู้มีหน้าที่เสียภาษีจะต้องมีความเข้าใจและตระหนักถึงหน้าที่ที่จะต้องเสียภาษี เพื่อจะเป็นรายได้ของท้องถิ่น ดังนั้นท้องถิ่นเองก็ต้องทำความเข้าใจร่วมกันเพื่อให้เกิดศักยภาพในการจัดเก็บภาษีด้วย

3. แนวคิดเกี่ยวกับการให้บริการ

3.1 ความหมาย

ได้มีนักวิชาการผู้ให้คำนิยาม “การให้บริการ” ไว้ดังนี้

ศิริพร ตันติพลวินัย (2538 : 12) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริการคืองานอะไรก็ตามที่ทำให้ผู้อื่นได้รับความพึงพอใจ สะดวกสบาย งานบริการที่ดี คือ การที่ทำให้ลูกค้าพอใจ ซึ่งลูกค้าทุกคนมีความต้องการและความคาดหวัง

สงคราม สีทองดี (2544 : 14) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริการ คือ การรับใช้ให้ความสะดวกต่าง ๆ ในการบริการ มีความหมายถึง กระบวนการหรือกระบวนการกิจกรรมในการส่งมอบบริการจากผู้ให้บริการไปยังผู้รับบริการหรือผู้ใช้บริการนั้น และสามารถอธิบายได้โดยใช้ตัวอักษรย่ออธิบายลักษณะเด่นของการบริการ ไว้ดังนี้

S = Smiling + sympathy คือ การยิ้มแย้ม เอาใจใส่เข้าอกเข้าใจ

E = Earl Response คือ การตอบสนองความประสงค์ของลูกค้าอย่างรวดเร็วทันใจโดยมีทันเอ่ยปากเรียกหา

R = Respectful คือ การแสดงออกถึงความนับถือให้เกียรติลูกค้า

V = Voluntariness manner คือ ลักษณะการให้บริการแบบสมัครใจและเต็มใจทำ

I = Image enhancing คือ การแสดงออกซึ่งการรักษาภาพพจน์ของผู้ให้บริการและเสริมภาพพจน์ขององค์กร

C = Courteous คือ กริยาอ่อนโยน สุภาพ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน

E = Enthusiasm คือ ความกระฉับกระเฉงและกระตือรือร้นขณะบริการและให้บริการมากกว่าที่คาดหวังเสมอสามารถตอบสนองลูกค้าได้เหนือกว่าความคาดหวัง

สรุปได้ว่า การให้บริการด้วยยิ้มแย้ม การบริการอย่างรวดเร็วทันใจ การให้เกียรติ การแสดงออกด้วยความเต็มใจ มีจิตใจใฝ่บริการ มีความสุภาพอ่อนโยน อ่อนน้อมถ่อมตนก็จะเป็นการสร้างภาพประทับใจให้ลูกค้าอย่างมากเกินกว่าความคาดหวังที่ลูกค้าจะได้รับ

2.2 หลักการให้บริการ

การให้บริการที่ดี และคุณภาพจากตัวบุคคลซึ่งต้องอาศัยเทคนิค กลยุทธ์ ทักษะนั้น มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งการให้บริการสามารถกระทำได้ ทั้งก่อนการติดต่อในระหว่างการติดต่อ หรือภายหลังการติดต่อ โดยได้รับการบริการจากตัวบุคคลทุกระดับในองค์กร รวมทั้งผู้บริการขององค์กรนั้น ๆ ลักษณะของการให้บริการเพื่อให้เกิดความพึงพอใจ มีดังนี้

มิลเลท (John Millet. 1954 อ้างใน วราพรรณ สันตสนะโชค, 2540 : 40) ได้ชี้ให้เห็นว่าคุณค่าประการแรกของการบริหารงานรัฐกิจทั้งหมด คือ การปฏิบัติงานด้วยการให้บริการที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจ ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ คือ

1.การให้บริการอย่างเท่าเทียมกัน (Equitable Service) โดยยึดหลักที่ว่า คนเราทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมกัน หมายถึง ประชาชนทุกคนควรมีสติเท่าเทียมกันทั้งทางกฎหมายและทางการเมือง การให้บริการของรัฐจะต้องไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ผิวหรือความยากจนตลอดจนสถานะทางสังคม

2.การให้บริการอย่างรวดเร็วทันต่อเวลา (Timely Service) จะไม่มีผลงานทางสาธารณะใด ๆ ที่เป็นผลงานที่มีประสิทธิภาพหากไม่ตรงต่อเวลา หรือทันต่อเหตุการณ์ เช่นรถดับเพลิงมาถึงหลังจากไฟไหม้หมดแล้ว การบริการนั้นถือว่าไม่เป็นสิ่งที่ถูกต้องและพอใจ

3.การให้บริการอย่างเพียงพอ (Ample Service) คือ นอกจากให้บริการอย่างเท่าเทียมกันและให้อย่างรวดเร็วแล้วต้องคำนึงจำนวนคนที่เหมาะสม จำนวนความต้องการในสถานที่ที่เพียงพอในเวลาที่เหมาะสมอีกด้วย

4.การให้บริการอย่างต่อเนื่อง (Continuous Service) การให้บริการตลอดเวลาต้องพร้อมและและเตรียมตัวบริการต่อความสนใจของสาธารณชนเสมอ มีการฝึกอบรมอยู่เป็นประจำ เช่น การทำงานของตำรวจต้องบริการตลอด 24 ชั่วโมง

5.การให้บริการอย่างก้าวหน้า (Progressive Service) เป็นการบริการที่มีความเจริญคืบหน้าไปทั้งด้านผลงานและคุณภาพเทคโนโลยีที่ทันสมัย นอกจากนั้น หลักการให้บริการ เพื่อสร้างความพึงพอใจแก่ผู้รับบริการ ได้แก่

1.หลักความสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือประโยชน์และการบริการที่องค์กรจัดให้นั้น จะต้องตอบสนองความต้องการของบุคคลกลุ่มใหญ่หรือทั้งหมดมิใช่เป็นการจัดให้แก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ

2.หลักความสม่ำเสมอ กล่าวคือ ให้บริการนั้น ๆ ต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ มิใช่ทำ ๆ หยุด ๆ ตามความพอใจของผู้บริการหรือปฏิบัติงาน

3.หลักความเสมอภาค บริการที่จัดนั้นจะต้องให้แก่ผู้มาใช้บริการทุกคน อย่างเสมอหน้าและเท่าเทียมกัน ไม่มีการใช้สิทธิพิเศษแก่บุคคล หรือกลุ่มใดในลักษณะแตกต่างจากกลุ่มคนอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด

4.หลักความประหยัด ค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ไปในการบริการ จะต้องไม่มากจนเกินกว่าผลที่จะได้รับ

5.หลักความสะดวก บริการที่จัดให้แก่ผู้รับบริการจะต้องเป็นไป ในลักษณะที่ปฏิบัติได้ง่าย สะดวกสบาย สิ้นเปลืองทรัพยากรไม่มากนัก ทั้งยังไม่เป็นการสร้างภาระยุ่งยากให้แก่ผู้บริการหรือ ผู้ใช้บริการมากจนเกินไป (วราพรธณ สันทิสนะโชค, 2540 : 32)

2.3 ลักษณะคุณภาพของการให้บริการ

นอกจากนี้ การบริการที่ประสบความสำเร็จจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติสำคัญต่างๆ ดังนี้

1. ความเชื่อถือ (Reliability) ประกอบด้วย

1.1 ความสม่ำเสมอ (Consistency)

1.2 ความพึ่งพาได้ (Dependability)

2. การตอบสนอง (Responsive) ประกอบด้วย

2.1 ความเต็มใจ

2.2 ความพร้อมที่จะให้บริการและการอุทิศเวลา

2.3 มีการติดต่ออย่างต่อเนื่อง

2.4 ปฏิบัติต่อผู้บริการเป็นอย่างดี

3. ความสามารถ (Competence) ประกอบด้วย

3.1 สามารถในการให้บริการ

3.2 สามารถในการสื่อสาร

3.3 สามารถในความรู้วิชาการที่จะให้บริการ

4. การเข้าถึงบริการ (Access) ประกอบด้วย

4.1 ผู้ใช้บริการเข้าใช้บริการได้สะดวก ระเบียบขั้นตอนไม่ควรมากมาย และไม่ซับซ้อนเกินไป

4.2 ผู้ใช้บริการใช้เวลารอคอยน้อย

4.3 เวลาที่ให้บริการเป็นเวลาที่เหมาะสมสำหรับผู้บริการ

4.4 อยู่ในสถานที่ที่ผู้บริการติดต่อได้สะดวก

5. ความสุภาพอ่อนโยน (Courtesy) ประกอบด้วย

5.1 การแสดงความสุภาพต่อผู้บริการ

5.2 ให้การต้อนรับที่เหมาะสม

5.3 ผู้ให้บริการมีบุคลิกภาพที่ดี

6. การสื่อสาร (Communication) ประกอบด้วย

6.1 มีการสื่อสารชี้แจงขอบเขตและลักษณะงานบริการ

6.2 มีการอธิบายขั้นตอนการให้บริการ

7. ความซื่อสัตย์ (Credibility) คุณภาพของงานบริการ มีความเที่ยงตรง น่าเชื่อถือ

8.ความมั่นคง (Security) ประกอบด้วย ความปลอดภัยทางกายภาพ เช่น เครื่องมือ

อุปกรณ์

9. ความเข้าใจ (Understanding)

9.1 การเรียนรู้ผู้บริการ

9.2 การให้คำแนะนำและเอาใจใส่ผู้บริการ

9.3 การให้ความสนใจต่อผู้ใช้บริการ

10. การสร้างสิ่งที่จับต้องได้ (Tangibility)

10.1 การเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ ให้พร้อมสำหรับการให้บริการ

10.2 การเตรียมอุปกรณ์เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการ

10.3 การจัดสถานที่ให้บริการสวยงาม สะอาด (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2541 : 216)

สรุปได้ว่า หลักการให้บริการที่ดีจะเป็นประโยชน์ในการสร้างความพึงพอใจให้กับผู้รับบริการ โดยผู้ให้บริการควรมีการให้บริการอย่างเท่าเทียมกัน มีการให้บริการอย่างรวดเร็วทันต่อเวลา มีการให้บริการอย่างเพียงพอ มีการให้บริการอย่างต่อเนื่องและมีการให้บริการอย่างก้าวหน้า

บทสรุป

การบริหารงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งรายได้นั้นได้มาจากการจัดเก็บภาษีจัดเก็บเอง การจัดสรรภาษีจากส่วนกลาง รวมทั้งรายได้อื่นๆ เพื่อนำมาพัฒนาท้องถิ่น ดังนั้น การสร้างความเข้าใจและสร้างความพึงพอใจแก่ประชาชนผู้มีส่วนที่ชำระภาษีให้มีการชำระภาษีได้ตามกำหนด เพื่อให้การบริหารงบประมาณที่มีอย่างจำกัดเกิดความคุ้มค่าในการพัฒนาท้องถิ่น จะเห็นว่าการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาท้องถิ่นนั้นมีความสำคัญต่อการบริหารงานท้องถิ่นเป็นอย่างมาก เนื่องจากการพัฒนาท้องถิ่นต้องมีการพัฒนาครอบคลุมในทุกด้าน โดยเฉพาะในการจัดสรรงบประมาณที่จะต้องมีการจัดสรรงบประมาณอย่างคุ้มค่าเนื่องจากงบประมาณมีอยู่อย่างจำกัด ดังนั้น การจัดเก็บภาษีเพื่อจะเป็นการนำรายได้มาพัฒนาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการสร้างความเข้าใจและพึงพอใจแก่ประชาชนผู้เสียภาษีให้ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนผู้เสียภาษีต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

การสร้างความพึงใจในการให้บริการประชาชนทั้งในด้านการจัดเก็บภาษีและการบริการประชาชน เพื่อการให้บริการที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจ ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ คือ

1.การให้บริการอย่างเท่าเทียมกัน (Equitable Service) ประชาชนทุกคนควรมีสติเท่าเทียมกันทั้งทางกฎหมาย และทางการเมือง การให้บริการของรัฐจะต้องไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ศิพหรือความยากจนตลอดจนสถานะทางสังคม

2.การให้บริการอย่างรวดเร็วทันต่อเวลา (Timely Service) จะไม่มีผลงานทางสาธารณะ

ใด ๆ ที่เป็นผลงานที่มีประสิทธิภาพหากไม่ตรงต่อเวลา หรือทันต่อเหตุการณ์

3.การให้บริการอย่างเพียงพอ (Ample Service) คือ นอกจากให้บริการอย่างเท่าเทียมกัน และให้อย่างรวดเร็วแล้วต้องคำนึงจำนวนคนที่เหมาะสม จำนวนความต้องการในสถานที่ที่เพียงพอ ในเวลาที่เหมาะสมอีกด้วย

4.การให้บริการอย่างต่อเนื่อง (Continuous Service) การให้บริการตลอดเวลาต้องพร้อมและเตรียมตัวบริการต่อความสนใจของสาธารณชนเสมอ มีการฝึกอบรมอยู่เป็นประจำ

5.การให้บริการอย่างก้าวหน้า (Progressive Service) เป็นการบริหารที่มีความเจริญ คืบหน้าไปทั้งด้านผลงานและคุณภาพเทคโนโลยีที่ทันสมัย

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง. (2543). **ประมวลกฎหมายรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : กระทรวงมหาดไทย.
- กรรณิการ์ จันทรแก้ว.(2538). **ความพึงพอใจต่อการบริการของผู้รับบริการ แผนกผู้ป่วยนอก สถาบันโรคผิวหนัง**. วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชลิต เหล่ารุ่งกาญจน์. (2538). **ความพึงพอใจของลูกค้าต่อการให้บริการของธนาคารกรุงเทพ จำกัด(มหาชน) สาขาซีคอนสแควร์**. ภาคนิพนธ์พัฒนาศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- มณี โพธิเสน. (2543). **ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนและบุคลากรในโรงเรียนต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนโพธิเสนวิทยา อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย**. รายงานการศึกษา ค้นคว้าอิสระ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วราพรรณ สันตสนะโชค. (2540). **ความพึงพอใจของลูกค้าต่อการให้บริการของธนาคารทหารไทย จำกัด(มหาชน) : ศึกษาเฉพาะกรณีสาขาพญาไท กรุงเทพมหานคร**. ภาคนิพนธ์ พป.ม. (พัฒนาลังคม) กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศิริพร ตันติพลวินัย. (2538). **การพยาบาลยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ : กองพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. (2541). **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพฯ : ซีรฟิล์มและโซเท็กซ์ สงคราม ลีทองดี. (2544). **การจัดการคุณภาพสาธารณสุข**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อเนก สุวรรณบัณฑิตและภาสกร อดุลพัฒน์กิจ. (2548). **จิตวิทยาบริการ**. กรุงเทพฯ : เพรส แอนด์ ดีไซน์.

ความก้าวหน้าของรัฐศาสตร์ไทยกับการเปลี่ยนแปลงของแต่ละยุค
THE PROGRESS OF POLITICAL SCIENCE IN THAILAND
WITH THE CHANGES OF EACH ERA

พระกิตติศักดิ์ อนุบาลโย (ธรรมกุล)

Kittisak Thammakul

thammakulkittisak@gmail.com

พระมหานรินทร์ สุรพลโย (เอมพันธ์)

Phramaha Narin Surapanyo (Emphan)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chaiphaphum Sangha College

Narinpempa123@ gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 8 มีนาคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 15 มีนาคม, 2565

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 23 มิถุนายน, 2565

บทคัดย่อ

การศึกษาวิวัฒนาการและความก้าวหน้าของ รัฐศาสตร์ในประเทศไทยมีการแบ่งเป็น ๕ ช่วงเวลา คือ ๑) ก่อน พ.ศ.๒๔๗๕ ยุคเริ่มต้นการศึกษาทางรัฐศาสตร์ ๒) พ.ศ.๒๔๗๕ – ๒๔๙๐ ยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๓) พ.ศ.๒๔๙๐ – ๒๕๑๙ ยุคเผด็จการอำนาจนิยม ๔) พ.ศ.๒๕๒๐ – ๒๕๔๐ ยุคกึ่งประชาธิปไตย (ประชาธิปไตยครึ่งใบ) และการปฏิรูปการเมืองแนวทางรัฐธรรมนูญนิยม และ ๕) พ.ศ.๒๕๔๑ – ๒๕๖๐ ยุคการเปลี่ยนแปลงตามแรงปฏิรูปประเทศ (แรงขับเคลื่อนตามกระแสสังคม) การศึกษาในแต่ละยุคนั้นส่งผลกระทบต่อเนื้อหาวิชาทางด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในสังคมไทย ทั้งในแง่การจัดระเบียบสถาบันวิชาการ มาตรฐานและบรรทัดฐานทางวิชาการ ความกระตือรือร้นของนักวิชาการและชุมชนวิชาการ ตลอดจนกิจกรรมหลักทางวิชาการ ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การเรียนการสอน การวิจัยและการบริการสังคม ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงการประยุกต์ใช้ให้เกิดผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมต่อสาธารณะหรือสังคมโดยรวม

คำสำคัญ : วิวัฒนาการ, ความก้าวหน้า, รัฐศาสตร์ไทย

Abstract

The study of evolution and progress of political science in Thailand is divided into 5 periods as follows: 1) prior to 1932, the period of the beginning study of political science, 2) from 1932 to 1947, the period of the government change, 3) from 1947 to 1976, the period of dictatorship, 4) from 1977 to 1997, the period of semi-democracy and constitutional reform, 5) from 1998 to 2017, the period of changes according to the national reform (mobilization in accordance with the social stream). The study in each era consistently affects the progress on the social science

and public administration in Thai society such as organizing academic institutions, academic standards and norms, enthusiasm of academics and academic communities as well as the main academic activities including teaching, research and social services. These difficulties also bring about the tangible beneficial applications toward public or society as whole.

Keywords : Evolution, Progress, Thai Political Science.

บทนำ

การศึกษาวิวัฒนาการและความก้าวหน้าด้านการเมืองการปกครองของไทยควรอย่างยิ่งที่จะศึกษาสาระทางวิชาการที่สามารถสะท้อนความเป็นรัฐศาสตร์ของไทยในแต่ละยุค กล่าวคือ เหตุการณ์ทางการเมืองของไทยที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยซึ่งก็เท่ากับว่าน้ำหนักหรือประเด็นในมุมมองของรัฐศาสตร์ขึ้นอยู่กับสภาวะแวดล้อมที่ผกผันอยู่ตลอดเวลา สิ่งสำคัญ ๆ ที่สามารถสะท้อนความเป็นรัฐศาสตร์นอกตำราอาจเทียบเคียงมาจากจุดวิกฤติ จุดผกผันของเปลี่ยนแปลงซึ่งถูกบันทึกเรื่องราวไว้แล้วผ่านประวัติศาสตร์การเมืองไทยและได้นำมาเป็นตัววิเคราะห์ความสำคัญของการศึกษารัฐศาสตร์หรือจุดเน้นต่าง ๆ ของการศึกษารัฐศาสตร์ในประเทศไทยในแต่ละยุค การศึกษารัฐศาสตร์ในช่วงแรกนักรัฐศาสตร์เห็นว่ารัฐศาสตร์นั้นมีต้นกำเนิดมาจากประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งหรือส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ ริชาร์ด เจนเซน (Richard Jensen) กล่าวว่า ประวัติศาสตร์นั้นก็คือการเมืองในอดีต ส่วนรัฐศาสตร์นั้นก็มีส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน แนวทางการศึกษาแบบประวัติศาสตร์เป็นแนวทางการศึกษาที่แพร่หลายในศตวรรษที่แล้ว และยังคงเป็นแนวทางที่ใช้กันอยู่มากในปัจจุบัน (สุพจน์ บุญวิเศษ, 2537 : 17)

ในยุคโลกาภิวัตน์ปัจจุบันสถาบันทางการเมืองนั้นถือว่ามีความสำคัญต่อทั้งระบบการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และระหว่างสังคมในหลาย ๆ ด้าน เช่น 1) ความสำคัญต่อการสร้างและรักษาระบบระเบียบทางสังคม เพราะสถาบันทางการเมืองมีอำนาจหน้าที่ในการจัดทำและบังคับใช้กฎหมาย การใช้อำนาจทำการปกครองของสถาบันทางการเมืองจึงมีผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมในการควบคุมหรือกำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ ของสถาบันและองค์กรทางสังคมไปจนถึงระดับปัจเจกบุคคล 2) ความสำคัญต่อการสร้างกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนทางการเมือง สถาบันทางการเมืองที่จัดตั้งขึ้นด้วยกฎระเบียบที่มีความเหมาะสม ยืดหยุ่นและปรับตัวได้ดีจะช่วยให้กระบวนการเข้าสู่อำนาจ การใช้อำนาจและการพ้นจากอำนาจของผู้กระทำการทางการเมืองมีความชอบธรรมและส่งผลให้ระบบการเมืองเกิดเสถียรภาพ

3) ความสำคัญต่อการขัดขวางหรือลดโอกาสการเกิดเผด็จการผู้นำทางการเมือง เพราะสถาบันทางการเมืองสมัยใหม่มักมีโครงสร้างหลากหลายซับซ้อนมีการแบ่งแยกหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะด้าน สถาบันทางการเมืองจึงมีความสำคัญเหนือกว่าตัวบุคคลหรือผู้นำทางการเมืองและ

4) ความสำคัญต่อกระบวนการสร้างเสริมและพัฒนาการเมืองประชาธิปไตย เพราะกลุ่มผลประโยชน์ พรรคการเมือง สื่อมวลชน และอื่น ๆ ล้วนมีบทบาทสำคัญในการต่อสู้เรียกร้องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค หลักนิติธรรม ดังนั้นผู้เขียนได้ทำการศึกษาความก้าวหน้าของการศึกษารัฐศาสตร์ไทย โดยนำเสนอถึงแนวทางการศึกษารัฐศาสตร์ออกเป็นยุคของการศึกษารัฐศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ค่อนข้างชัดว่ามีลักษณะแปรผันตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็น

การเกิดรัฐประหารอันนำไปสู่ความไม่ต่อเนื่องของนโยบายรัฐ สภาพเศรษฐกิจ สังคม แรงกระตุ้นเหล่านี้ส่งผลต่อการศึกษาทางรัฐศาสตร์ทั้งสิ้นซึ่งสามารถอธิบายความก้าวหน้าของรัฐศาสตร์ในประเทศไทยผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแต่ละยุค (คณะกรรมการกลุ่มปรับปรุงชุดวิชาหลักพื้นฐานทางรัฐศาสตร์, 2562 : 11-13) ดังนั้นผู้เขียนมีความสนใจและเห็นถึงความสำคัญของวิวัฒนาการและความก้าวหน้าของรัฐศาสตร์ในประเทศไทยซึ่งผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแต่ละยุคเพื่อเปรียบเทียบความเหมือนความต่างและจุดเด่นจุดด้อยของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองในแต่ละยุคสมัย และเพื่อใช้คาดเดาอนาคตทางการเมืองการปกครองของไทยซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพของพลวัตทางการเมืองการปกครองของไทย ผู้เขียนจึงขอเริ่มจากยุคเริ่มต้นการศึกษาทางรัฐศาสตร์ พ.ศ.2442-2475 ยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475-2490 ยุคเผด็จการอำนาจนิยม พ.ศ.2490-2519 ยุคกึ่งประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองแนวทางรัฐธรรมนูญนิยม พ.ศ. 2520-2540 และยุคการเปลี่ยนแปลงตามแนวปฏิรูปประเทศ พ.ศ.2541-2560 ดังต่อไปนี้

1. ยุคเริ่มต้นการศึกษาทางรัฐศาสตร์ของไทย พ.ศ.2442-2475

เมื่อเกิดการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นการปรับปรุงระบบบริหารราชการแผ่นดินของประเทศจากแบบดั้งเดิมที่ใช้สืบเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายได้มีการจำแนกการปกครองเข้าสู่ส่วนกลางลิตรอนหรือยกเลิกอำนาจของเจ้าเมืองและเจ้าหน้าที่ในเขตหัวเมืองและเมืองขึ้น รวมทั้งการจัดระเบียบสายการบังคับบัญชาเสียใหม่และสามารถเพิ่มจำนวนบุคลากรในส่วนราชการต่าง ๆ การปรับปรุงระบบการบริหารงานและโครงสร้างของระบบราชการสมัยรัชกาลที่ 5 ถือเป็นตัวต้นฉบับของการปฏิรูประบบราชการเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากการตอบสนองผลกระทบที่มาจากประเทศตะวันตก เพื่อให้ระบบราชการไทยมีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพทัดเทียมกับประเทศตะวันตกอันจะเป็นการช่วยรักษาเอกราชของประเทศไทยจากการรุกรานและการล่าอาณานิคมของจักรวรรดินิยมอังกฤษและฝรั่งเศสไว้ได้ การศึกษารัฐศาสตร์ในยุคนี้เป็นการผลิตข้าราชการไปทำงานตามจังหวัดหัวเมืองต่าง ๆ พบว่า ข้าราชการมีความรู้เฉพาะด้านการปฏิบัติงานในหน่วยงานเท่านั้นยังขาดความรู้ในหลักวิชาการเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งสำหรับการปกครองราชการท้องถิ่นที่ควบคู่ไปกับการรู้ในการปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยงาน ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดสถานศึกษาดังนี้ พ.ศ. 2442 จุดเริ่มต้นในการศึกษาเกิดจากการสถาปนาโรงเรียนฝึกหัดข้าราชการพลเรือนมีภารกิจประการสำคัญในการฝึกหัดเฉพาะข้าราชการฝ่ายปกครองป้อนให้กับกระทรวงมหาดไทยเป็นหลัก โดยพิจารณาจากตัวเนื้อหาสิ่งที่เรียนที่สอนจะประกอบไปด้วยวิชาเสมียน วิชากฎหมาย วิชาระเบียบราชการ วิชาฝึกงาน และ อื่น ๆ ที่จำเป็นรวมถึงแนวแห่งราชประเพณีนิยมในกระทรวงมหาดไทยถึงแม้จะมีกระทรวง ทบวงกรมอื่นได้รับบรรจุบัณฑิตจากสำนักฝึกหัดข้าราชการพลเรือนไปบ้าง แต่ก็นับเป็นส่วนน้อย ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากความนิยมและความสนใจของบุตรหลานขุนนางน้อยใหญ่ ที่เป็นกลุ่มซึ่งมีโอกาสได้รับการศึกษาเล่าเรียนในระดับอุดมศึกษา ยังคงให้น้ำหนักความสนใจไปที่สายการปกครองมากกว่าอื่นใดส่วนภูมิภาค ข้อนี้ยังผลให้กระทรวงมหาดไทยในยุคนี้ได้หันมาเปลี่ยนแปลงเนื้อหาหลักสูตรการฝึกหัดอบรมนักเรียนฝึกหัดให้มีความรู้เรื่องการปกครอง

รัฐศาสตร์ในยุคของการปรับปรุงประเทศ มีเนื้อหาสาระอยู่กับสาขาวิชาการแกนหลักคือวิชาการที่เกี่ยวกับการปกครองและการจัดการบริหารงานบ้านเมือง และวิชาการที่เกี่ยวกับเทคนิคและกระบวนการในการพัฒนาประเทศ นำความรู้ทางรัฐศาสตร์มาใช้มีเป้าประสงค์สำคัญอยู่ที่การ

ดำเนินการปรับปรุงประเทศเพื่อให้เท่าทันและเท่าเทียมกับนานาอารยประเทศที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับรัฐสยาม ผ่านการนำวิชาการความรู้รวมถึงเทคนิควิทยาการ การบริหารงานใหม่ๆ ที่เชื่อกันว่าทันสมัยมาจากซีกโลกตะวันตก ซึ่งก็ได้ส่งผลให้ราชสำนักต้องขยายบทบาทพิเศษในการสร้างคนและสร้างความรู้ สำหรับใช้เป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการบ้านเมืองและปกครองดูแลประเทศตามแนวทางที่พึงประสงค์ โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาได้เปิดสอนเป็นสาขาวิชาหนึ่งขึ้นคือ สาขาการปกครอง อย่างไรก็ตามพบว่าได้มีการพัฒนาวิชารัฐศาสตร์ขึ้นในระดับหนึ่ง หากเนื้อหาใดที่กระทบกระเทือนต่อการปกครองระบอบดังกล่าวก็แทบจะไม่มีการสอนกันเลย พ.ศ.2445 ได้มีการปรับปรุงและขยายเป็นโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเพื่อเป็นการผลิตบุคลากรเพื่อเข้ารับราชการให้สอดคล้องกับการปฏิรูประบอบราชการ พ.ศ. 2453 สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 เป็นการศึกษาวิชาข้าราชการพลเรือนทั่วไป และวิชาเสมียนยกฐานะเป็น “โรงเรียนข้าราชการพลเรือน” พ.ศ. 2459 ได้สถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้น เกิดคณะรัฐประศาสนศาสตร์ขึ้น พ.ศ. 2474 ซึ่งเรียกรัฐศาสตร์ในสมัยนี้ว่า “รัฐศาสตร์แบบพระพุทเจ้าหลวง” หรือ “รัฐศาสตร์แบบรัฐประชาชาติยุคก่อตัว” อันมีลักษณะสำคัญอยู่ที่การเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิ (Absolutist State) ที่ยึดหลักแนวทางการบริหารจัดการการเมือง การปกครองไว้ที่ความสำนึกในพันธกิจของชนชั้นสูงได้และการจัดการเรียนการสอนได้ถูกนำมาสอนกันอย่างเป็นจริงเป็นจังด้วยการศึกษารัฐศาสตร์ของไทยอาจเรียกว่าเป็นการศึกษารัฐศาสตร์ในยุคโบราณของไทย แตกต่างจากการศึกษารัฐศาสตร์ในปัจจุบันอย่างมาก ทั้งในด้านของเนื้อหา หรือประเด็นที่สนใจศึกษาและวิธีการในการศึกษา การศึกษาที่เรียกว่ารัฐศาสตร์อาจเรียกว่าเป็นการศึกษาศาสตร์ หรือวิชาทางการเมือง อาจนับย้อนไปถึงสมัยสุโขทัย โดยเป็นลักษณะของการศึกษาศิลปะในการปกครอง ซึ่งเป็นการศึกษาที่จำกัดไว้เฉพาะในหมู่ชนชั้นผู้ปกครอง คือ กษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และพวกขุนนางเท่านั้น (สิริมาส หมั่นสาย, 2560 : 3-5)

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ของไทยกล่าวได้ว่ารัฐศาสตร์นับแต่ยุคเริ่มต้นสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาโดยเป็นไปภายใต้อิทธิพลของวิชาการในสังคมตะวันตก กล่าวกันว่าสหรัฐอเมริกา นับเป็นต้นกำเนิดของวิชาการความรู้ทางรัฐศาสตร์สมัยใหม่ เหตุที่กล่าวเช่นนั้นอาจเป็นเพราะเหตุผลที่ว่าหลักสูตรการเรียนการสอนทางรัฐศาสตร์หรือแม้แต่ครูบาอาจารย์ที่ทำการสอนรัฐศาสตร์ในสังคมไทยในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาล้วนเป็นผลผลิตหรือผ่านการศึกษาวិชาการความรู้ทางรัฐศาสตร์มาจากประเทศตะวันตกรัฐศาสตร์ไทยในยุคเริ่มต้นนั้นมีเนื้อหาสาระอยู่กับสาขาวิชาการปกครองและการจัดการบริหารงานบ้านเมือง มีวิชาที่เกี่ยวกับเทคนิคและกระบวนการในการพัฒนาประเทศโดยใช้เทคนิคทางรัฐศาสตร์เข้ามาใช้ภายใต้หลักสูตรที่จัดตั้งในโรงเรียนมหาดเล็กและพัฒนาเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนภายหลังที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

2. ยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475-2490

การศึกษารัฐศาสตร์ไทยในช่วงนี้เป็นยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองของประเทศไทยนั้น ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการเรียนการสอนในทางการเมืองการปกครองด้วย ซึ่งเห็นได้จากการตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองจากผลการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยคณะราษฎรโดยท่านปรีดี พนมยงค์ ได้ตระหนักถึงความจำเป็นในอันที่จะปูพื้นฐานความคิดทางการเมืองให้สิทธิและโอกาสกับประชาชนส่วนใหญ่ที่จะได้รับการศึกษา ต่อมาท่านปรีดี

พณมยงค์ ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476 ต่อสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476 สภาผู้แทนราษฎรได้ผ่านร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว ปรากฏในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. 2476 จากการพิจารณาถึงคำกราบบังคมทูลของท่านปรีดี พนมยงค์ในฐานะผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยต่อสมเด็จพระยามหาวชิราวุฒินายกผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในวันเปิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2477 ก็จะได้เห็นได้ชัดถึงจุดหมายของการตั้งมหาวิทยาลัยแห่งนี้ที่ว่า “ในการตั้งสถานศึกษาตามลักษณะของมหาวิทยาลัยย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์และเป็นปัจจัยในการแสดงความก้าวหน้าของประเทศ ประชาชนชาวสยามจะเจริญในอารยธรรมได้ก็โดยอาศัยการศึกษา อันดี ตั้งแต่ชั้นต่ำตลอดถึงการศึกษาชั้นสูง เพราะฉะนั้นในการที่จะอำนวยความสะดวกและประโยชน์ของราษฎรในสมัยนี้ จึงจำเป็นต้องมีสถานศึกษาให้ครบบริบูรณ์ทุกชั้น มหาวิทยาลัยย่อมอุปมาประดุจบ่อน้ำบำบัดความกระหายของราษฎร ผู้สมัครแสวงหาความรู้อันเป็นสิทธิและโอกาสที่เขาควรมิควรได้ตามหลักแห่งเสรีภาพในการศึกษา รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรเห็นความจำเป็นในข้อนี้จึงตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น” การเปลี่ยนแปลงทางด้านสถาบันการจัดการเรียนการสอนวิชารัฐศาสตร์ในประเทศไทยในช่วงนี้เกิดขึ้นภายหลังจากที่คณะรัฐประศาสนศาสตร์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถูกยุบไปในปี พ.ศ. 2472 เนื่องจากมีจำนวนนักเรียนน้อยและตั้งขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2476 เป็นคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ในปี พ.ศ. 2476 ได้มีการประกาศพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ให้โอนคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไปสังกัดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (สิริมาส หมั่นสาย, 2565 : online)

สรุปว่าการเปลี่ยนการปกครองส่งผลต่อการเรียนการสอนด้านรัฐศาสตร์ซึ่งเห็นได้จากการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเกิดขึ้น ส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษาและเป็นการปูพื้นฐานความคิดทางการเมืองให้กับประชาชนต่อมาในช่วงประมาณปี พ.ศ.2493-2513 การศึกษารัฐศาสตร์ไทยได้รับอิทธิพลจากรัฐศาสตร์อเมริกาอีกครั้ง ในช่วงนี้มุ่งเน้นประเด็นในการศึกษาตามแนวพฤติกรรมศาสตร์ และอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เข้าเก็บข้อมูล ส่งผลให้รัฐศาสตร์ในช่วงนี้มีหน้าที่สำคัญ คือการให้ข้อเสนอแนะและเสนอแนวคิดในการพัฒนาประเทศ และแนวทางการปรับปรุงสถาบันทางการเมืองการปกครอง

3. ยุคเผด็จการอำนาจนิยม พ.ศ.2490-2519

การศึกษารัฐศาสตร์ในปี พ.ศ. 2491 รัฐบาลได้จัดตั้ง คณะรัฐศาสตร์ขึ้นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการจัดตั้งคณะรัฐศาสตร์ขึ้นครั้งนี้ไม่ได้เป็นผลมาจากพัฒนาการทางการศึกษาแต่เป็นเหตุผลทางการเมืองของกลุ่มนายทหารที่ต้องการลดบทบาทของกลุ่มปรีดีที่ผูกขาดการผลิตบัณฑิตเข้าสู่ระบบราชการด้วยหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต และในปีถัดมาคณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ได้ถูกตั้งขึ้นตามมา การเกิดขึ้นของคณะรัฐศาสตร์นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาวิชารัฐศาสตร์สมัยใหม่ในประเทศไทย แม้ว่าการศึกษารัฐศาสตร์ในช่วงนี้จะยังคงเป็นการผลิตบัณฑิตเพื่อการทำงานในสายงานราชการเป็นหลักแต่การศึกษาในลักษณะที่เป็นวิชาการนั้นก็เริ่มมีการพัฒนาขึ้นเรื่อยมา การศึกษารัฐศาสตร์ไทยได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา โดยที่มหาวิทยาลัยอินเดียนา ได้ให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการแก่คณะรัฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี พ.ศ. 2498 เพื่อให้การศึกษาในระดับปริญญาโท ในเวลาต่อมาคณะ

ดังกล่าวได้แยกตัวออกมาเป็นสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ในปี พ.ศ. 2509 นอกจากนี้ทางคณะรัฐศาสตร์ ทั้งที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาเช่นกันโดยมูลนิธิฟุลไบรท์ได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยร่างหลักสูตรทางด้านรัฐศาสตร์ให้แก่ทั้ง 2 มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494 ซึ่งนับได้ว่าวิชารัฐศาสตร์ในฐานะที่เป็นศาสตร์ในการพยายามศึกษาและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองอย่างลึกซึ้งก็เริ่มต้นขึ้น ณ จุดนี้การศึกษารัฐศาสตร์ในปีถัดมา ภายหลังจากเข้ามาปูรากฐานของรัฐศาสตร์อเมริกันนั้นเป็นการศึกษาแนวพฤติกรรมศาสตร์ประมาณช่วงปี พ.ศ.2493-2513 การศึกษารัฐศาสตร์ไทยก็ได้รับอิทธิพลจากกระแสรัฐศาสตร์อเมริกันในการนำมาใช้ศึกษาการเมืองการปกครองไทยด้วยเช่นกัน ส่งผลให้การศึกษารัฐศาสตร์ในสังคมไทยในช่วงนี้มีประเด็นหลักที่มุ่งศึกษา เช่นการศึกษาพฤติกรรมการเลือกตั้ง ทศนคติของปัจเจกบุคคลต่อกรณีปัญหาต่าง ๆ วัฒนธรรมทางการเมือง การเรียนรู้ทางการเมืองบุคลิกภาพทางการเมือง เป็นต้น รวมถึงวิธีการในการศึกษาก็ให้ความสำคัญกับการวัดและการเก็บข้อมูลที่เป็นวิทยาศาสตร์เป็นอย่างมาก ประมาณ 3 ทศวรรษนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 เป็นต้นมา รัฐศาสตร์ได้ทำหน้าที่สำคัญในการให้ข้อเสนอแนะและการเสนอแนวคิดในเรื่องการพัฒนาประเทศ แนวทางการปรับปรุงสถาบันทางการเมืองการปกครอง รวมทั้งการปรับปรุงองค์การทางการเมืองและระบบราชการด้วยการเสนอตัวแบบ แนวคิดและทฤษฎีใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์และได้รับการยอมรับอย่างสูงในสังคมไทย แม้ในปัจจุบันรัฐศาสตร์ในสังคมไทยจะมีลักษณะอ่อนแรงทางวิชาการ เนื่องจากบทความหนังสือวารสารทางวิชาการกลับลดลงทั้งที่นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์เพิ่มจำนวนมากขึ้นกว่าเดิม (ธเนศร์ เจริญเมือง, 2545)

ในช่วงนี้กลุ่มแนววิเคราะห์เชิงรัฐ และเศรษฐศาสตร์การเมือง เริ่มมีบทบาทมากขึ้น ในฐานะกรอบแนวความคิดในวงการรัฐศาสตร์ไทย นับตั้งแต่ช่วงวิชาการสากลเริ่มนำรัฐมาศึกษาในฐานะหน่วยการวิเคราะห์ได้เสนอบทความเกี่ยวกับแนวการวิเคราะห์การเมืองแนวรัฐขึ้นมาใหม่ การศึกษาแนวรัฐซึ่งพื้นฐานทางทฤษฎีและการถกเถียงเกี่ยวข้องกับแนวการศึกษา เศรษฐศาสตร์การเมือง มีการถกเถียงและพัฒนาทางความคิดร่วมกันทางวิชาการช่วงหนึ่งในวงวิชาการไทยเป็นที่น่าสังเกตว่าการพัฒนาการของรัฐศาสตร์ไทย เมื่อมาถึงจุดนี้ได้ นักวิชาการในกลุ่มแนวความคิดนี้เป็นจำนวนมาก โดยเป็นนักวิชาการส่วนใหญ่ที่มองการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในฐานะของสังคมเพียงอย่างเดียวที่เป็นศูนย์กลางในการวิเคราะห์ทางการเมือง ดังนั้นสถานภาพของรัฐศาสตร์ไทยในมุมมองของนักวิชาการจึงไม่มีความหลากหลาย ขาดมุมมองทางทฤษฎี ที่หลากหลายในการเลือกปัจจัยที่จะเป็นศูนย์กลางการมองการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งในความเป็นจริงพัฒนาการของรัฐศาสตร์เริ่มเห็นการก่อตัวของปัจจัยระบบระหว่างประเทศในฐานะศูนย์กลางการเปลี่ยนแปลง (ลิขิต ธีรเวคิน, 2554)

จะเห็นได้ว่า ทางการเมืองและระบบราชการด้วยการนำเสนอภายใต้ตัวแบบใหม่ ๆ แนวคิดทฤษฎีใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์และได้รับการยอมรับในสังคมไทยในยุคทศวรรษ 2520 นั้นได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือการพัฒนาประชาธิปไตย โดยเกิดจากการยึดอำนาจในปลายปี 2520 จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายที่สำคัญด้านต่าง ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อทิศทางการศึกษารัฐศาสตร์คือการลดบทบาทรัฐและเพิ่มบทบาทเอกชนขึ้น จึงทำให้เกิดนโยบายการชะลอตัว บรรจุ เข้ารับข้าราชการ แต่ในขณะเดียวกันในภาคเอกชนก็มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในการจ้างงาน แต่มุ่งเน้นรับผู้ที่สำเร็จการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ด้านวิทยาการจัดการมากกว่ารัฐศาสตร์ นอกจากผลกระทบด้านตลาดแรงงานที่เปลี่ยนไปแล้ว การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ยังได้รับผลกระทบจากนโยบายอุดมศึกษา

ในด้านการผลิตบัณฑิต โดยรัฐมุ่งขยายการผลิตบัณฑิตเฉพาะในสาขาที่ขาดแคลน และ ลดการผลิตในสาขาที่เกินความต้องการของแรงงาน และในยุคสุดท้าย

4. ยุคกึ่งประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองแนวทางรัฐธรรมนูญนิยม พ.ศ. 2520-2540

ในยุคของสังคมไทยในทศวรรษ 2520 พบกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือการพัฒนาประชาธิปไตยที่เริ่มจากการยึดอำนาจของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ในปี พ.ศ. 2520 การประกาศใช้รัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. 2521 และการเลือกตั้งทั่วไปในปี พ.ศ. 2522 ในด้านที่สองคือ การเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งก่อตัวขึ้นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2510 ในช่วงนี้พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ขึ้นครองอำนาจในฐานะนายกรัฐมนตรีตั้งแต่ปีพ.ศ. 2523 เป็นต้นมาท่ามกลางการยอมรับของคนส่วนใหญ่และปัญหาด้านเศรษฐกิจที่ต้องการแก้ไขและปรับปรุงอย่างเร่งด่วน สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองดังกล่าว ได้เอื้ออำนวยให้รัฐบาลสามารถปรับเปลี่ยนนโยบายด้านต่าง ๆ ได้ อย่างเต็มที่และรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายหลายด้านได้ส่งผลกระทบต่อทิศทางการศึกษาทางรัฐศาสตร์ทั้งทางตรงและทางอ้อม กลไกหลัก 3 ประการที่รัฐบาลพลเอกเปรมนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปีแรกที่ขึ้นอำนาจ คือ

1.การจัดตั้งคณะกรรมการกำกับนโยบายเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่บริหารนโยบายเศรษฐกิจและเร่งรัดการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ

2.การจัดตั้งคณะกรรมการสร้างงานในชนบท (กชช.) และกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.)

3.การก่อตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน (กรอ.) การก่อตั้งคณะกรรมการร่วมที่เกิดขึ้นนำไปสู่การปรับเปลี่ยนนโยบายและกลยุทธ์ในการพัฒนาหลายด้าน กลยุทธ์ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การลดบทบาทรัฐและเพิ่มบทบาทเอกชน ในด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง มาตรการหนึ่งที่นำมาใช้แก้ปัญหาการขาดดุลด้านงบประมาณของรัฐและส่งเสริมบทบาทของภาคเอกชน ได้แก่ การลดขนาดของระบบราชการ คณะรัฐมนตรีในยุคนั้นได้มีมติรับหลักการที่จะลดอัตราการเพิ่มของข้าราชการในสาขาที่ไม่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโดยตรงโดยมีแนวทางถือปฏิบัติอยู่ 2 ประการ กล่าวคือ ประการแรก ให้ปรับวิธีการบริหารบุคคลของหน่วยราชการเสียใหม่ โดยไม่ให้เพิ่มจำนวนขึ้นยกเว้นในกรณีพิเศษ แต่เน้นการยกระดับและปรับปรุงคุณภาพข้าราชการและสำนักงานเป็นหลัก ประการที่สองให้เพิ่มจำนวนข้าราชการและพนักงานสำหรับหน่วยงานบริหารที่ไม่เกี่ยวกับการบริหารการพัฒนาได้อย่างมากไม่เกินร้อยละ 2 ต่อปี นโยบายการชะลอการเพิ่มข้าราชการดังกล่าวทำให้การจ้างงานระบบราชการในระยะนี้ลดลงอย่างเห็นได้ชัดหากพิจารณาในเชิงอุปสงค์ของสังคมที่มีต่อการศึกษาทางรัฐศาสตร์ นโยบายและมาตรการของรัฐไม่เพียงแต่จะทำให้ความนิยมในการศึกษาด้านรัฐศาสตร์โดยภาพรวมลดลงเท่านั้น แต่ยังทำให้การศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์กลายเป็นสาขาที่มีผู้ต้องการศึกษามากที่สุดในบรรดาสาขารัฐศาสตร์อีกด้วย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะรัฐศาสตร์, 2528)

ในขณะเดียวกันในภาคเอกชนซึ่งมีบทบาทในการจ้างงานมากขึ้น ก็มีความต้องการผู้สำเร็จการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ โดยเฉพาะผู้ที่ผ่านหลักสูตรที่เน้นไปด้านวิทยาการจัดการอยู่น้อย ความต้องการผู้สำเร็จการศึกษาทางด้านบริหารธุรกิจที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในภาคเอกชนจนสถาบันการศึกษาผลิตบัณฑิตด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ออกมาป้อน ได้ไม่ทัน การศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์หรือบริหารธุรกิจ ซึ่งศึกษาด้านการบริหารคล้าย ๆ กัน สามารถแทรกตัวเข้าไปในตลาดแรงงานส่วนนี้ได้เป็นอย่างดีนอกจากผลกระทบจากมาตรการการชะลอการเพิ่มข้าราชการแล้ว

การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในช่วงนี้ยังเผชิญกับกรอบจำกัดจากนโยบายอุดมศึกษาของรัฐอีกด้วย ในด้านการผลิตบัณฑิตรัฐวางแผนนโยบายที่เน้นการขยายการผลิตบัณฑิตเฉพาะในสาขาที่ขาดแคลน และลดการผลิตในสาขาที่เกินความต้องการของตลาดแรงงาน อาทิ ด้านนิติศาสตร์ ศีทศาสตร์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในฐานะที่เป็นสังคมศาสตร์สาขาหนึ่งที่ผลิตบัณฑิตออกมาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยเปิด จึงถูกตีกรอบไม่ให้ขยายตัวออกไปมากกว่าที่เป็นอยู่ถึงกระนั้นก็ในช่วงแรกที่นโยบายดังกล่าวเพิ่มเริ่มต้นนำมาปฏิบัติ ภาควิชารัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ยังสามารถเกิดขึ้นได้ในปี พ.ศ. 2525 ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะภาควิชารัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยนี้มีเป้าหมายบางด้านที่สอดคล้องกับนโยบายด้านความมั่นคงของรัฐ นั่นคือ การผลิตบัณฑิตและบุคลากรเพื่อทำงานในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะนั่นเอง (ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, 2530)

ในบรรดาสาखाต่างๆ ของรัฐศาสตร์ไทย สาขาการปกครองดูเหมือนว่าจะได้รับผลกระทบจากนโยบายชะลอการเพิ่มข้าราชการมากที่สุด ในทุกมหาวิทยาลัยความนิยมในสาขาการปกครองจะลดลงมากที่สุด ทั้งที่เคยเป็นสาขาที่เก่าแก่ที่สุดและในอดีตมีผู้นิยมศึกษามากที่สุดสาขาหนึ่งสาเหตุสำคัญก็คือ การศึกษารัฐศาสตร์สาขานี้ผูกติดอยู่กับระบบราชการมากกว่าสาขาอื่นตลาดแรงงานหลักของบัณฑิตสาขาการปกครอง คือ กระทรวงมหาดไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานในตำแหน่งปลัดอำเภอ ตำรวจ และพัฒนาการ รวมทั้งงานลักษณะเดียวกันของกรุงเทพมหานครโอกาสในการทำงานที่น้อยลงจึงเป็นส่วนที่ทำให้ผู้ศึกษาด้านรัฐศาสตร์เลือกเรียนในสาขาวิชาหรือภาควิชาที่น้อยลง ในกรณีของคณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รายงานประจำปีของภาควิชาการปกครอง (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะรัฐศาสตร์, 2528) ได้สะท้อนสภาพดังกล่าวไว้ว่า “ในช่วงปี พ.ศ.2529 นิสิตและบัณฑิตของภาควิชาการปกครองจะมีจำนวนที่ต่ำลงมากทั้งนี้เพราะนิสิตหันไปเลือกภาควิชาอื่นที่นิสิตเห็นว่าน่าจะมีโอกาสในการหางานทำได้ง่ายกว่าเป็นสำคัญ ตลาดอาชีพจึงเป็นตัวการสำคัญในการกำหนดจำนวนนิสิตของภาควิชา” สำหรับอีกสาขาหนึ่งของการศึกษารัฐศาสตร์ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ทั้งนี้เพราะบัณฑิตในสาขานี้มีทางเลือกในการทำงานมากกว่าสาขาการปกครอง หากไม่รับราชการในกระทรวงต่างประเทศ หรือหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐ ก็ยังสามารถทำงานในหน่วยงานอื่นที่ต้องการอาศัยความรู้ด้านการติดต่อระหว่างประเทศได้ การเติบโตของภาคเอกชน การลดบทบาทรัฐและการปรับตัวของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา สังคมไทยได้เข้าไปผูกติดกับสังคมโลกอย่างใกล้ชิดโดยผลของการเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจ การส่งออกและการพัฒนาอุตสาหกรรม กระแสการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในสังคมโลกจึงเชื่อมโยงมาสู่สังคมไทยอย่างต่อเนื่องและหนึ่งในบรรดาการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็คือ การลดบทบาทรัฐและการขยายตัวของภาคเอกชน อันเป็นผลจากการเติบโตของระบบทุนนิยมโลกกระแสความคิดเสรีนิยมยุคใหม่ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2527) ในแง่ของตลาดแรงงาน การชะงักของภาครัฐบาลในช่วงนี้ทำให้การจ้างงานในภาครัฐลดลงไปอีก อัตราการเพิ่มของจำนวนข้าราชการระดับ 3 ที่ลดลงอย่างมากมายในช่วงนี้ เมื่อเทียบกับช่วงก่อน สะท้อนให้เห็นถึงการหดตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องของภาครัฐบาลในสังคมไทยด้วยเหตุที่รัฐเห็นว่าการลดกำลังคนในภาครัฐบาลและการเพิ่มบทบาทของเอกชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระยะที่ผ่านมายังไม่น่าพอใจ นโยบายของรัฐตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 จึงมุ่งให้ลดปริมาณข้าราชการลงในอัตราที่สูงขึ้นโดยอาศัยการเกลี้ยกล่อมกำลังคนที่มีอยู่ในขณะเดียวกันก็สนับสนุนให้เอกชนเข้ามามีบทบาทแทนรัฐบาลมากขึ้นเท่าที่จะทำได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2530) บทบาทของระบบ

ราชการในฐานะแหล่งจ้างงานของผู้สำเร็จการศึกษาทางรัฐศาสตร์จึงลดความสำคัญลงกลุ่หนึ่งในการพัฒนาของรัฐในระยะนี้ซึ่งเน้นหลักการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ นำไปสู่การให้ความสำคัญกับนโยบายการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างสูงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นโยบายด้านการศึกษากลับลดความสำคัญลงให้มีฐานะเป็นส่วนประกอบของนโยบายดังกล่าว โดยให้การศึกษาค้นคว้าที่เป็นฝ่ายผลิตกำลังคนสนองนโยบายด้านการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในระดับอุดมศึกษา นโยบายของรัฐก็เน้นหนักการเร่งผลิตบัณฑิตเพิ่มขึ้นในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและลดการผลิตบัณฑิตในด้านสังคมศาสตร์ลงภายในบริบทของการเปลี่ยนแปลงและนโยบายของรัฐเช่นนี้การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ก็เผชิญกับความตกต่ำมากขึ้น การศึกษานี้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการด้านการมีงานทำได้อย่างชัดเจนอีกต่อไป หลังจากแนวโน้มด้านนี้เริ่มส่อให้เห็นมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2500 นอกจากนั้นการที่ผู้สำเร็จการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ต้องอาศัยตลาดงานของระบบราชการเป็นหลักในขณะที่งานดังกล่าวมีอัตราเงินเดือนต่ำมาก เมื่อเทียบกับงานในภาคเอกชน ค่าจ้างแรงงานในภาคเอกชน บางครั้งอาจสูงกว่าเงินเดือนข้าราชการในระดับเดียวกันโดยเฉลี่ยถึง 6-7 เท่า (พิสิฐ ลี้อาธรรม, 2537 : อัดสำเนา)

สรุปว่า บริบทของรัฐศาสตร์ในยุคนี้มีชีวิตชีวาโดดเด่นเชิงวิชาชีพที่ชัดเจน ทั้งด้านเนื้อหาการเรียนการสอน เมื่อสำเร็จการศึกษายังคงมุ่งเน้นประกอบอาชีพรับราชการ ถึงแม้ว่าความสามารถของภาครัฐในการรับเข้าบรรจุนั้นถูกจำกัดไว้ด้วยงบประมาณและมาตรการควบคุมกำลังคนของภาครัฐก็ตามแต่การประกอบอาชีพราชการยังเป็นอาชีพที่มุ่งหวัง นอกจากนี้ในภาคเอกชนก็ได้เปิดกว้างยอมรับและเปิดคุณสมบัติสำหรับตำแหน่งงานเพื่อรับผู้สำเร็จการศึกษาในสายรัฐศาสตร์เข้าทำงานเพิ่มมากขึ้น

5. ยุคการเปลี่ยนแปลงตามแนวปฏิรูปประเทศ พ.ศ.2541-2560

ตามทฤษฎีรัฐศาสตร์ การยึดอำนาจเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 คือรัฐประหาร แต่มีหลายฝ่ายมองว่าระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยถูกฉีกทำลายไปแล้วก่อนจะมีการยึดอำนาจเมื่อวันที่ 19 กันยายน เสียด้วยซ้ำเนื่องจากสภาพการเมืองตกอยู่ในสภาวะที่พรรคการเมืองพรรคเดียวควบคุมอำนาจเบ็ดเสร็จ ทั้งอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการบางส่วน และองค์กรตามรัฐธรรมนูญจนกลายเป็นเผด็จการประชาธิปไตย ดังนั้นเหตุการณ์ 19 กันยายน จึงเป็นเพียงกระบวนการฉีกรัฐธรรมนูญให้เบ็ดเสร็จสมบูรณ์ ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยจึงวกกลับมาสู่สภาวะที่คล้ายคลึงกับสิ่งที่เคยเกิดขึ้นในอดีต คือเหตุการณ์เมื่อ 14 ตุลาคม 2516 เป็นแต่ว่า 14 ตุลาคม 2516 นับเป็นกรณีที่ประชาชนลุกฮือขับไล่รัฐบาลเผด็จการทหาร กรณี 19 กันยายน 2549 เป็นกรณีที่ทหารโดยการยินยอมของประชาชนลุกขึ้นมาขับไล่รัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้ง แต่มีพฤติกรรมและการกระทำที่เป็นเผด็จการภายใต้กรอบของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยรัฐศาสตร์ไทยในบริบทความโดดเด่นเชิงวิชาชีพ ก็ยังคงความสำคัญอยู่แม้กระทั่งในปัจจุบัน ความข้อนี้พิจารณาจากทั้งเนื้อหาการเรียนการสอน และตัวบัณฑิตเองที่ต่างประสงค์จะนำคุณวุฒิไปประกอบวิชาชีพข้าราชการตามความต้องการของแต่ละส่วนราชการอยู่จำนวนไม่น้อย แม้จะปรากฏว่าความสามารถในการรับข้าราชการของแต่ละหน่วยงานถูกจำกัดไว้ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณและมาตรการควบคุมกำลังคนภาครัฐของรัฐบาล โดยที่จำนวนนักศึกษาซึ่งเลือกเรียนสาขานี้มีได้ลดลงไปแต่ประการใด โดยเฉพาะนักศึกษารัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหงที่ดูนับวันแต่จะเพิ่มจำนวนและมีแนวโน้มมากขึ้นในแต่ละปี ทั้งในการศึกษาระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา ในเชิงการประกอบวิชาชีพ คำตอบต่อสิ่งที่ได้

กล่าวไปแล้วน่าจะอยู่กับการยอมรับและการเปิดกว้างด้านคุณสมบัติสำหรับตำแหน่งงาน ของบรรดาบริษัทห้างร้านภาคเอกชนต่อบัณฑิตที่จบในสายรัฐศาสตร์ (สิริมาสมื่นสาย, 2565 : online)

สรุปได้ว่าการศึกษารัฐศาสตร์แบ่งออกเป็นยุคๆของการศึกษารัฐศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ค่อนข้างชัดว่ามีลักษณะแปรผันตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการเกิดรัฐประหารอันนำไปสู่ความไม่ต่อเนื่องของนโยบายรัฐ สภาพเศรษฐกิจ สังคม แรงกระตุ้นเหล่านี้ส่งผลต่อการศึกษารัฐศาสตร์ทั้งสิ้นซึ่งสามารถอธิบายความก้าวหน้าของศาสตร์ในประเทศไทยผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแต่ละยุคเพื่อพัฒนาวิวัฒนาการต่อไปในยุคปัจจุบัน เป็นต้น

บทสรุป

การพัฒนาคำรู้ทางรัฐศาสตร์ของไทยกล่าวได้ว่ารัฐศาสตร์นับแต่ยุคเริ่มต้นสมัย รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา โดยเป็นไปภายใต้อิทธิพลของวิชาการในสังคมตะวันตก กล่าวกันว่า สหรัฐอเมริกานับเป็นต้นกำเนิดของวิชาการความรู้ทางรัฐศาสตร์สมัยใหม่ เหตุที่กล่าวเช่นนี้อาจเป็นเพราะเหตุผลที่ว่าหลักสูตรการเรียนการสอนทางรัฐศาสตร์หรือแม้แต่ครูบาอาจารย์ที่ทำการสอนรัฐศาสตร์ในสังคมไทยในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาล้วนเป็นผลผลิตหรือผ่านการศึกษาวិชาการความรู้ทางรัฐศาสตร์มาจากประเทศตะวันตกรัฐศาสตร์ไทยในยุคเริ่มต้นนั้นมีเนื้อหาสาระอยู่กับสาขาวิชาการปกครองและการจัดการบริหารงานบ้านเมือง มีวิชาที่เกี่ยวกับเทคนิคและกระบวนการในการพัฒนาประเทศโดยใช้เทคนิคทางรัฐศาสตร์เข้ามาใช้ภายใต้หลักสูตรที่จัดตั้งในโรงเรียนมหาดเล็ก และพัฒนามาเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนภายหลังที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ผลจากการเปลี่ยนการปกครองส่งผลต่อการเรียนการสอนด้านรัฐศาสตร์ซึ่งเห็นได้จากการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเกิดขึ้น ส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษาและเป็นการปูพื้นฐานความคิดทางการเมืองให้กับประชาชนต่อมาในช่วงประมาณปี พ.ศ.2493-2513 การศึกษารัฐศาสตร์ไทยได้รับอิทธิพลจากรัฐศาสตร์อเมริกาอีกครั้งในช่วงนี้มุ่งเน้นประเด็นในการศึกษาตามแนวพฤติกรรมศาสตร์ และอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เข้าเก็บข้อมูล ส่งผลให้รัฐศาสตร์ในช่วงนี้มีหน้าที่สำคัญคือ การให้ข้อเสนอแนะและเสนอแนวคิดในการพัฒนาประเทศ แนวทางการปรับปรุงสถาบันทางการเมืองการปกครอง ปรับปรุงองค์การทางการเมืองและระบบราชการด้วยการนำเสนอภายใต้ตัวแบบใหม่ ๆ แนวคิดทฤษฎีใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์และได้รับการยอมรับในสังคมไทยในยุทศวรรษ 2520 นั้นได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือการพัฒนาประชาธิปไตย โดยเกิดจากการยึดอำนาจในปลายปี 2520 จำเป็น ต้องมีการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายที่สำคัญด้านต่าง ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อทิศทางการศึกษารัฐศาสตร์คือการลดบทบาทรัฐและเพิ่มบทบาทเอกชนขึ้น จึงทำให้เกิดนโยบายการชะลอตัว บรรจุ เข้ารับข้าราชการ แต่ในขณะเดียวกันในภาคเอกชนก็มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในการจ้างงาน แต่มุ่งเน้นรับผู้ที่สำเร็จการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ด้านวิทยาการจัดการมากกว่ารัฐศาสตร์ นอกจากผลกระทบด้านตลาดแรงงานที่เปลี่ยนไปแล้ว การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ยังได้รับผลกระทบจากนโยบายอุดมศึกษาในด้านการผลิตบัณฑิต โดยรัฐมุ่งขยายการผลิตบัณฑิตเฉพาะในสาขาที่ขาดแคลน และ ลดการผลิตในสาขาที่เกินความต้องการของแรงงาน และในยุคสุดท้าย พ.ศ. 2541-2560 บริบทของรัฐศาสตร์ในยุคนี้มีความโดดเด่นเชิงวิชาชีพที่ชัดเจน ทั้งด้านเนื้อหาการเรียนการสอน เมื่อสำเร็จการศึกษายังคงมุ่งเน้นประกอบอาชีพรับราชการ ถึงแม้ว่าความสามารถของภาครัฐในการรับเข้าบรรจุนั้นถูกจำกัดไว้ด้วยงบประมาณและมาตรการควบคุมกำลังคนของภาครัฐก็

ตามแต่การประกอบอาชีพราชการยังเป็นอาชีพที่มุ่งหวัง นอกจากนี้ในภาคเอกชนก็ได้เปิดกว้างยอมรับและเปิดคุณสมบัติสำหรับตำแหน่งงานเพื่อรับผู้สำเร็จการศึกษาในสายรัฐศาสตร์เข้าทำงานเพิ่มมากขึ้น

อนึ่งสำหรับแนวทางในการพัฒนาวิชาการด้านรัฐศาสตร์นั้นยังมีสาเหตุหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาด้านวิชาการซึ่งมีสาเหตุในหลายประการ ได้แก่ประการแรก ผู้มีอำนาจมักกำหนดนโยบายสังคมที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาเพื่อความอยู่รอดเฉพาะหน้าประการที่สอง สถาบันวิชาการยังขาดขีดความสามารถและความเข้มแข็งเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ว่าการลงทุนทางวิชาการจะก่อให้เกิดความคุ้มค่าในระยะยาวประการที่สาม วัฒนธรรมของสังคมไทยเองที่ยังไม่ค่อยยอมรับวิชาการอย่างจริงจังนอกเหนือจากการคิดว่าวิชาการเป็นบันไดไต่เต้าไปสู่อาชีพและฐานะทางสังคมประการสุดท้าย วิทยาศาสตร์หรือวิชาการมีค่าตัวแพง เนื่องจากจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ เครื่องไม้เครื่องมือราคาแพงหรือมีชิ้นนั้นก็ต้องใช้แรงงานคุณภาพที่มีค่าตอบแทนสูงจากสาเหตุทั้ง 4 ประการ ได้ส่งผลกระทบต่อเนื่องให้วิชาการทางด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในสังคมไทยขาดความก้าวหน้าทั้งในแง่การจัดระเบียบสถาบันวิชาการ มาตรฐานและบรรทัดฐานทางวิชาการความกระตือรือร้น ของนักวิชาการและชุมชนวิชาการ ตลอดจนกิจกรรมหลักทางวิชาการซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การเรียนการสอน การวิจัย และการบริการสังคม ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงการประยุกต์ใช้ให้เกิดผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมต่อสาธารณะหรือสังคมโดยรวม การศึกษารัฐศาสตร์แบ่งออกเป็นยุคๆของการศึกษารัฐศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ค่อนข้างชัดว่ามีลักษณะแปรผันตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการเกิดรัฐประหารอันนำไปสู่ความไม่ต่อเนื่องของนโยบายรัฐ สภาพเศรษฐกิจสังคม แรงกระตุ้นเหล่านี้ส่งผลต่อการศึกษารัฐศาสตร์ทั้งสิ้นซึ่งสามารถอธิบายความก้าวหน้าของ รัฐศาสตร์ในประเทศไทยผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแต่ละยุคเพื่อพัฒนาวิวัฒนาการต่อไปในยุคปัจจุบัน เป็นต้น

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการกลุ่มปรับปรุงชุดวิชาหลักพื้นฐานทางรัฐศาสตร์. (2562). **หลักพื้นฐานทางรัฐศาสตร์**. ปรับปรุงครั้งที่ 1. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาหลักพื้นฐานทางรัฐศาสตร์. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะรัฐศาสตร์. (2528). **รายงานประจำปีของภาควิชาการปกครอง 2527-2528**. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2527). **ธรรมศาสตร์ 50 ปี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธเนศร์ เจริญเมือง. (2545). **การปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ. 2440-2540**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ. (2530). **วิวัฒนาการรัฐศาสตร์ 200 ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิสิฐ ลี้อาธรรม. (2537). **จากยุ้งกลายเป็นรุ่ง: บทเรียนเศรษฐกิจไทย**. เอกสารอัดสำเนา.
- ลิขิต อีร์เวคิน. (2554). **วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สิริมาส หมั่นสาย. (2560). **ความก้าวหน้าของรัฐศาสตร์ไทย**. วารสารจันทร์เกษมสาร. ปีที่ 23 ฉบับที่ 45 (กรกฎาคม-ธันวาคม) : 1-15.

สิริมาส หมั่นสาย. ความก้าวหน้าของรัฐธรรมนูญไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :file:///C:/Users/acer/Desktop/05126%E0%B9%84%E0%B8%9F%E0%B8%A5%E0%B9%8C%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1-266672-1-10-20171208.pdf [5 มีนาคม 2565].

สุพจน์ บุญวิเศษ. (2537). **หลักรัฐธรรมนูญ**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ็ม. ที. เพรส.
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2530). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534)**. กรุงเทพมหานคร: แผนงานที่ 4.

ความรู้ทางภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามหลักพุทธศาสนาเพื่อแนวทางการดูแล สุขภาพหลังการได้รับเชื้อโควิด-19

MEDICAL KNOWLEDGE ACCORDING TO BUDDHIST PRINCIPLES FOR HEALTH CARE GUIDELINES AFTER BEING INFLECTED WITH COVID-19

อุตมะ ปภาภูธนันต์

Uattama Paphauthananan

ศรุตานนท์ ชอบประดิษฐ์

Sarutanon Chobpradit

นักวิชาการอิสระ

Independent Academician

คณะสังคมศาสตร์และศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยทองสุข

Departments of Social Sciences and Education Thongsook College

raisangnita@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 7 พฤษภาคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 23 มิถุนายน 2565

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 23 มิถุนายน 2565

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ทางภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามหลักพุทธศาสนา เพื่อเป็นแนวทางการดูแลสุขภาพ หลังการได้รับเชื้อโควิด-๑๙ ซึ่งความรู้ทางภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและวิธีการของการแก้ไขปัญหสุขภาพที่มีอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งการบูรณาการการรักษาตามหลักลักษณะของธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ นี้ใช้มุมมองของพุทธศาสนาที่มองเป็นเพียงสภาวะของสิ่งที่มีมาโดยธรรมชาติ มีหน้าที่เฉพาะของตนเองและเป็นองค์ประกอบของสรรพสิ่ง ซึ่งในพระไตรปิฎกกล่าวถึงธาตุในการที่ทำหน้าที่ต่างๆของร่างกาย ไม่ปรากฏการณคำอธิบายลักษณะของสภาวะธาตุที่เกิดอาการเจ็บป่วย ในด้านคัมภีร์แพทย์กล่าวถึงธาตุในลักษณะการทำหน้าที่ต่าง ๆ ของธาตุและอธิบายถึงลักษณะของสภาวะธาตุที่เกิดอาการเจ็บป่วย เมื่อธาตุตัวใดตัวหนึ่งเกิดความไม่สมดุล รสยาเป็นตัวยับยั้งหรือเสริมคุณ ทางยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วย เกิดจากประสบการณ์ในการใช้ลองผิดลองถูกของหมอไทยโบราณ อันเป็นธรรมชาติของการเรียนรู้ของมนุษย์ เพื่อแก้ไขปัญหการเจ็บป่วย มีการทดลองแก้ไขอาการเจ็บป่วยหลากหลายอย่าง เช่น กิน ดม ทา แخذ หรือการเรียนรู้จากธรรมชาติรอบตัว สืบเนื่องจากสิ่งรอบข้าง และด้วยสถานการณ์โรคอุบัติใหม่คือ โควิด-๑๙ ที่ทำให้เกิดผลกระทบทั้งต่อสุขภาพกายและสุขภาพใจ การพัฒนาหรือการฝึกอบรมพฤติกรรมทางกายเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์โควิดและฝึกปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของสังคม ทั้งคำสั่ง ประกาศ คำเตือนต่างๆ เช่น สวมใส่หน้ากากอนามัยทุกครั้งก่อนออกไปทำธุระนอกบ้าน พกเจลล้างมือเป็นนิสัย ล้างมือทุกครั้ง การฝึกอบรมจิตใจให้เกิดปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เรื่องนี้จำเป็นอย่างยิ่งในสถานการณ์วิกฤติเช่นนี้เริ่มจากพิจารณาความจริงเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ว่าเป็นเรื่องของกฎธรรมชาติ

คำสำคัญ : ความรู้ทางภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามหลักพุทธศาสนา, การดูแลสุขภาพหลังการได้รับเชื้อ, เชื้อไวรัสโควิด-๑๙, ธาตุ ๔

Abstract

This article aims to study medical knowledge based on Buddhist principles for health care guidelines after being inflected with Covid-19, medical knowledge and solving methods of health problems today, and integration of the treatment according to the characteristics of the 4 elements: earth, water, wind and fire. This takes the perspective of Buddhism, which sees only as the state of natural things with the specific functions and the constituents of all things. In the Tripitaka, there is mention of the elements functioning in the body but no mention of illness of the elements. In the field of medical scriptures, the elements are mentioned according to their functions and the state of illness happens because of no balance in the elements. The medical flavor indicates medical properties. Herbal medicine used to treat illness came from the experience of trial and error of ancient Thai medicine healers. This is a natural method of human learning. From the problems of sickness a variety of ailments have been tried and tested by many ways such as eating, smelling, applying, soaking, or learning from the surroundings. The situation of the new emerging disease called Covid-19 causes effects on both physical and mental health. The development or training of physical behavior is to develop the relationships of the physical environment related to the Covid situation with the practice to follow social rules including orders, announcements, warnings such as wearing a mask every time before going out to run errands, using hand sanitizer, washing hands every time. Training the mind to develop wisdom to know and understand things as they really are is very necessary in this critical situation, starting from considering the truth about the Covid-19 epidemic that it is a matter of natural law.

Keywords : Medical Knowledge according to Buddhist Principles, Health Care after infection, Covid-19 Virus, 4 Elements.

บทนำ

องค์ความรู้ทางภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและวิธีการของการแก้ไขปัญห สุขภาพที่มีอยู่ในปัจจุบัน ผู้มีอาการเจ็บป่วย ส่วนใหญ่รอความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือแพทย์ การลงมือแก้ไขปัญห สุขภาพของผู้ป่วยส่วนใหญ่เป็นผู้อื่นหรือไปพบแพทย์ ผู้ป่วยนั้นมักไม่มีความรู้ความเข้าใจในการดูแล สุขภาพตนเองเบื้องต้น แม้จะมีบางส่วนที่เริ่มคิดพึ่งตนเอง แต่องค์ความรู้ที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน ก็ยังไม่มีประสิทธิภาพมากพอในการแก้ปัญหา เกี่ยวเนื่องด้วยปัจจัยไม่ว่าจะเป็นด้านงบประมาณหรือ ทรัพยากรต่างๆ ส่วนใหญ่ก็ต้องรอความช่วยเหลือจากผู้อื่น สภาพดังกล่าวเป็นต้นเหตุให้ปัญหา สุขภาพวิกฤตซับซ้อนขึ้นบางส่วนเลือกรักษาสุขภาพตามแนวทางอื่น เช่น หมอชาวบ้าน สมุนไพร ภูมิ

ปัญหาการแพทย์พื้นถิ่น เป็นต้น เหล่านี้คือ “การแพทย์ทางเลือก” เป็นทางเลือกในการรักษาที่ผู้มีปัญหาทางสุขภาพในปัจจุบันให้ความสนใจ อีกทั้ง ระบบสุขภาพของประเทศโดยรวมจะมีความเข้มแข็งไม่ได้ หากระบบสุขภาพภาคประชาชนไม่เข้มแข็ง “การสร้างสุขภาพดีถ้วนหน้า” (Health for All) ไม่ได้มีแต่บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของทุกคน ทุกภาคส่วนจะต้องช่วยกัน “การระดมพลังทั้งสังคมเพื่อสร้างสุขภาพ” (All for Health) (สำนักโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2552) สถานการณ์ดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า องค์ความรู้และวิธีการแก้ไขปัญหาสุขภาพที่มีอยู่ในปัจจุบัน ภายใต้เงื่อนไขความเป็นจริงของทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด ยังไม่สามารถลดปัญหาสุขภาพได้มากนัก

นอกจากนั้นปัญหาสุขภาพกลับมีแนวโน้มที่มากขึ้นจนถือได้ว่าอยู่ในขั้นวิกฤติ โดยเฉพาะปัญหาสุขภาพอันน่าสะพรึงกลัวที่เป็นหายนะต่อมนุษยชาติอย่างยิ่ง 3 ประการหลัก ได้แก่

1. ปริมาณผู้ป่วย ชนิดของความเจ็บป่วย และความรุนแรงของการเจ็บป่วยส่วนใหญ่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น
2. ค่าใช้จ่ายในการแก้ไขปัญหาค่าเจ็บป่วยเพิ่มมากขึ้น
3. ประชาชนมีศักยภาพที่น้อยลงในการดูแลแก้ไขปัญหาสุขภาพด้วยตนเอง (พึ่งตนเองไม่ได้หรือพึ่งตนเองได้น้อย)

จากข้อมูลที่คณะกรรมการจัดทำแผนสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554 ได้ให้ไว้ว่าแม้ภาครัฐจะพยายามเร่งผลิตบุคลากรสุขภาพและจัดสรรงบประมาณในการแก้ไขปัญหาสุขภาพเท่าที่จะทำได้มากเท่าไร ประชาชนจะเสียค่าใช้จ่ายในการใช้บริการสุขภาพของรัฐหรือเอกชนเพิ่มมากขึ้นเท่าไร ก็ไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาสุขภาพที่มีอยู่ มากไปกว่านั้นปัญหาก็กลับมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น

ความรู้ทางการแพทย์ตามหลักพุทธศาสนา

การนำหลักพุทธศาสนามาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการ บริการที่สอดคล้องกับวิถีของการปฏิบัติ โดยเบื้องต้นผู้เขียน ขอแนะนำให้บุคลากรทางด้านสุขภาพควรที่จะนำหลักธรรมของพุทธศาสนา ที่ว่าด้วยหลักกัลยาณมิตรและหลักแห่ง ศรัทธา เป็นการปฏิบัติต่อกันเยี่ยงมิตรที่ดี นำมาสู่การปฏิบัติ ทำให้ทีมบุคลากรทางด้านสุขภาพเกิดการยอมรับและ สามารถเล็งเห็นประโยชน์ร่วมกัน โดยข้อเสนอแนะต่างๆ นำ ไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้วยความเต็มใจ นอกจากนี้ยังต้อง อาศัยหลักแห่งศรัทธา โดยท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้สรุปไว้ว่า “ศรัทธาเป็นเพียงขั้นหนึ่งในกระบวนการพัฒนาทางปัญญา กล่าวได้ว่าเป็นขั้นต้นที่สุด ศรัทธาที่ ประสงค์ ต้องเป็นความเชื่อ ความซาบซึ้งที่เนื่องด้วยเหตุผล คือ มีปัญญารองรับ และเป็นทางสืบต่อแก้ปัญหาได้ มิใช่ เพียงความรู้สึกมอมบวมอบความไว้วางใจให้สิ้นเชิง โดยไม่ ต้องถามหาเหตุผล”

ในหลักของการดูแลรักษาในการแพทย์นั้น ก็มีจรรยาบรรณที่ต้อง ปฏิบัติอย่างใดก็ได้ การแพทย์ก็ยังคงข้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาซึ่งเห็นได้ว่า ทั้งหมดนั้นอยู่ในขอบข่ายของคำว่า “ธรรม” เป็นเรื่องของทางพระพุทธศาสนาโดยตรงที่จะต้องเข้ามา เกี่ยวข้องซึ่งมีอยู่สองด้าน คือด้านที่หนึ่ง เป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักการ หรือเนื้อหาสาระของ วิชาการ ซึ่งจะต้องพิจารณาดูว่าเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความเป็นจริงหรือไม่ และตั้งอยู่บนฐาน ของกฎธรรมชาติความที่เกี่ยวเนื่องในแง่สัจธรรมหรือไม่ ด้านที่สอง เป็นการนำมาใช้ในการ ปฏิบัติ ซึ่งในทางการแพทย์ว่าเป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิต และแก่สังคมจริงหรือเปล่า มีความ เป็นธรรมหรือไม่ อะไรต่างๆ อันเป็นเรื่องของธรรมในอีกแง่หนึ่ง ซึ่งเรียกว่าเป็นแง่จริยธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2557) การแพทย์แนวพุทธ นั้นเป็น

ตัวอย่างที่สะท้อนถึง สถานะการณ์ที่ทำให้มองเห็นกับสิ่งที่คนได้กล่าวมานี้ว่าทำเพื่อที่จะแสดงให้เห็นในการที่จะ ปรับตัวให้ดีขึ้นในวงการของการแพทย์ไม่ที่เรียกกันว่า “จริยธรรมทางการแพทย์” ซึ่งในสังคมไทยในการปฏิบัติงานนอกจากต้องใช้องค์ความรู้เฉพาะของวิชาชีพแล้ว ยังต้องมีความ ประพฤติที่ดีงาม เหมาะสมกับการเป็นผู้ประกอบวิชาชีพและสอดคล้องกับความคาดหวังของ ผู้ป่วยและคนในสังคม ซึ่งมักต้องมีการพัฒนาด้านจิตใจภายในควบคู่ไปด้วย การที่นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วยจะช่วยให้ในด้านจิตใจ จำเป็นต้องมีพุทธศาสนามาใช้ เป็นหลัก คือ การดูแลรักษาชีวิตตามธรรมชาติ และหลักจริยธรรม (พระอธิการไพศาล กิตติภทฺโท, 2545) เป็นการกระทำที่ถูกต้องและเพื่อเป็นประโยชน์ต่อคนใช้อย่างแท้จริง

การแพทย์ในยุคสมัยนี้ ก็มีความโน้มเอียง แคลงไปๆ จนกระทั่งรักษาเฉพาะ ชิ้นส่วนคืออวัยวะชิ้นนั้นๆ แม้แต่ในอวัยวะชิ้นเดียวกัน แต่วินัยก็เริ่มจะแบ่งและแยกกันว่า ใครจะรักษาส่วนไหนด้านนี้ หรือแ่งนั้นแ่งนี้ของอวัยวะชิ้นนั้น เพราะฉะนั้นก็จะเกิดสภาวะที่ว่าประการที่หนึ่ง แพทย์จะสนใจเฉพาะ เรื่องที่ตนชำนาญอย่างเดียว เฉพาะโรคนั้นๆ เฉพาะอวัยวะส่วนนั้นๆ ประการที่สอง เวลาค้นหาสาเหตุ ก็ไม่สืบสาวโยงไปถึงปัจจัยในด้านอื่นที่เกี่ยวข้อง จะเอาเฉพาะต้นเหตุของโรคในด้านกายภาพเช่นตัวเชื้อโรค หรือความผิดปกติของอวัยวะนั้น แต่องค์ประกอบด้านอื่น ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตซึ่งโยงเข้ามาถึงกัน ได้แก่สภาพแวดล้อมหรือสังคมของมนุษย์ด้วยกันที่เข้าไป สัมพันธ์อิงอาศัยกันอยู่นั้น แพทย์จะไม่ค่อยพิจารณาเกี่ยวข้องด้วย จึงเป็นปัญหาที่ทำให้ แพทย์รักษาคนไม่ตลอดกระบวนการ ไปรักษาเฉพาะจุดเฉพาะตอน เป็นสาเหตุปัญหามากขึ้น ในยุคปัจจุบัน ก็คือการรักษาพยาบาลกลายเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน เกินวิสัยของบุคคล แล้วโอกาสที่จะสับสนวุ่นวายก็มีมากขึ้น ปัญหาอีกด้านหนึ่งของการแพทย์ก็คือ การมีแนวโน้มที่จะทำให้คนพึ่งตนเองไม่ได้ ตามหลักของชีวิตที่ควรจะเป็นนั้น ชีวิตทั้งหลายควรจะมีความสามารถในการพึ่งตนเอง และ ได้รับการพัฒนาให้พึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้น แม้จะมีองค์ประกอบอื่นภายนอกมาช่วย ก็ ช่วยเหลือเพื่อให้เขาสามารถพึ่งตนเองแต่การแพทย์แผนปัจจุบันที่เป็นมานี้ มีแนวโน้มไป ในทางที่ทำให้คนยิ่งพึ่งตัวเองไม่ได้มากยิ่งขึ้น ต้องพึ่งคนอื่นมากขึ้น พึ่งปัจจัยภายนอกยิ่งขึ้น เริ่มตั้งแต่พอเกิดความเจ็บไข้ขึ้นมา (พระพรหมคุณาภรณ์ สารสำคัญของ การปฏิบัติอย่างนี้ที่เรียกว่าเป็นการพึ่งพาผู้อื่น ก็คือ มันทำให้คนพึ่งตัวเองไม่ได้ ไม่รู้จักคิดไม่รู้จักพิจารณาใช้ปัญญา โดยที่เข้าไปฝากชะตา ฝากสุขภาพของตัวเองไว้กับ คนอื่น ไว้กับปัจจัยภายนอก พอเจ็บไข้ปั๊บ ก็นึกว่าตัวเองไม่เกี่ยวแล้ว จะต้องยกไปให้หมอทุก อย่างเท่าเดียวการรู้จักพึ่งตนเอง ในเรื่องนี้ หมายถึงการรู้จักรักษาสุขภาพของตนเอง และรู้จัก รับผิดชอบต่อตนเองในเรื่องสุขภาพ การปฏิบัติด้วยการใช้ความคิดพิจารณา รวมทั้งการรู้จัก ปรึกษาหารือกับแพทย์ด้วย คือไม่ใช่ปล่อยปละละเลยตนเอง ยกปัญหาให้เป็นเรื่องของแพทย์ ไปหมนนอกจากด้านตัวคนด้วยกันแล้ว ก็คอยแต่พึ่งยาและการฉีดยา เวลาเป็นอะไรๆ ขึ้นมา ก็ต้องเรียกหาหมอ มองแต่เรื่องที่จะฉีดยา ซึ่งเป็นเรื่องของการปฏิบัติจากภายนอกเข้ามา ทั้งนี้ คิดว่าจะต้องแก้กันที่ภายนอก แทนที่จะหาวิธีการรักษาหรือแก้ปัญหาที่ภายในตัวเองเช่น ด้วยการปฏิบัติตัวให้ถูกต้องในเรื่องสุขภาพ เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557)

ในมุมมองของการรักษาของแพทย์ทางตะวันตกนั้นก็ มีอยู่ 2 ประเด็น คือ 1. การแพทย์แบบตะวันตกที่มองแยกส่วนตามต้องการจะรักษาตามสิ่งที่ เป็นเท่านั้น 2. โลกทัศน์ของการแพทย์ตะวันตกกับตะวันออกที่มองต่างกันคือ แพทย์ตะวันตก-มีการตั้งทฤษฎีที่ว่า จุลินทรีย์เป็นต้นตอให้เกิดโรคเฉพาะจุด เช่น การเสียหายที่ของ อวัยวะ การติดเชื้อโรค เป็นต้น และแพทย์ตะวันออกก็จะศึกษาโดยอาศัยความรู้จากตำรา หรือการเรียนรู้สืบต่อกันมา ไม่ได้วิจัยโดยใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ เมื่อไม่มี

หลักการทาง วิทยาศาสตร์มาอ้างอิงทำให้ไม่ได้รับการเชื่อถือเท่าที่ควร ในของผลการรักษาไม่แน่นอน บาง คนรักษาหาย บางคนไม่หาย ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล และระยะเวลาในการรักษาไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับสุขภาพของแต่ละบุคคล และในสภาพความขัดแย้งในทางการแพทย์นั้นก็มิผลไป ตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งจะเห็นได้จากการประณามแพทย์ พยาบาล และโรงพยาบาล จะปรากฏในหน้าอยู่ และมีฟ้องร้องกันอยู่เรื่อยๆ แต่ถ้ายังไม่เปลี่ยนแปลง รูปแบบการให้บริการก็จะเกิดปัญหาเพิ่มมากขึ้นจนถึงจุดวิกฤติในวงการแพทย์

หากย้อนกลับไปในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้า ก็คือ พระองค์ได้ชื่อว่าเป็น “หมอ” มีคำในพระไตรปิฎกหลายแห่งทีเดียว ที่เรียกพระพุทธเจ้าเป็นหมอ หรือเป็นแพทย์ คำหนึ่งคือคำว่า “ภิกษุโก” หรือ “ภิกษุ โภ” “ภิกษุโก” ก็คือหมอยา และคู่กับความเป็นหมอยานั้น ก็คือ “สัลลกัตตะ” หรือ “สัลลกัตโต” ซึ่งหมายถึงหมอผ่าตัด คำที่เรียกพระพุทธเจ้าเป็นหมอนั้น ตามปกติก็เป็นคำที่พูดคู่ กัน ทั้ง ภิกษุโก และ สัลลกัตโต คือ เป็นทั้งหมอยาและหมอผ่าตัด บางทีพระพุทธเจ้าเองก็ตรัส อุปมาไว้ อย่างจำเพาะชัดเจนทีเดียวว่า คำว่าหมอยา (ภิกษุโก) หมอผ่าตัด (สัลลกัตโต) นี้ เป็น ชื่อของตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอีกอย่างหนึ่งก็ใช้คำว่า “ตถิจจโก” แปลว่า ผู้เยียวยา บำบัดหรือผู้บำบัดโรค นั้นเอง (ม.อ. (ไทย) 14/77/72) บางทีเรียกพระพุทธเจ้าว่า “สัพพโรคติ จิจจโก” แปลว่า ผู้บำบัดสรรพโรค คือเป็นผู้เยียวยาโรคทุกอย่างบางทีเรียกว่า “สัพพโลกติ จิจจโก” แปลว่า ผู้เยียวยาสรรพโลกคือเป็นผู้รักษาชาวโลกทั้งหมด หมายความว่า รักษาโรค ด้วย รักษาโลกด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2557) พระพุทธศาสนานั้น มองความไม่สบาย ว่าเป็นโรคของชีวิตทั้งหมด ไม่ได้มองเพียง ด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ การที่มองและแยกแยะออกไป ก็เพื่อสะดวกในการปฏิบัติ แต่ตอน แรกให้ มองโรคของชีวิตทั้งหมด มองชีวิตว่ามี “โรค” ที่จะต้องเยียวยา แต่ว่า “โรค” นั้น เยียวยาได้ อันนี้เป็น คำสรุปที่ทำให้สบายใจชีวิตนี้มีโรค แต่โรคนั้นแก้ไขได้ และจุดหมายของ พระพุทธศาสนา ก็คือการ แก้ไขความไม่สบายหรือโรคของชีวิตนั้นคำว่า “โรค” นี้เป็นคำที่ใช้ แทนคำว่า “ทุกข์” ซึ่งเป็นปัญหา ของมนุษย์ทุกคน ทุกข์ก็คือปัญหาของชีวิตเพราะฉะนั้น เมื่อ ใช้คำว่าโรคแทนคำว่าทุกข์ ก็ถือว่า ทุกข์ นั้นเป็นโรค เป็นสิ่งบีบคั้นขัดข้อง เป็นปัญหาที่ต้องแก้ไข

การแพทย์ที่ปรากฏหลักฐานในคัมภีร์พุทธศาสนามีการ พัฒนาดังแต่สมัยพุทธกาล การรักษาโรคกับพระพุทธศาสนามีมาโดยเป็นลำดับนับแต่ พุทธกาลจนถึงปัจจุบัน สังคมปัจจุบันให้ความสำคัญ ต่อการรักษาสุขภาพตามแผนปัจจุบัน การรักษาสุขภาพจึงมุ่งเน้นรักษา (Treatment) ไปที่กายภาพ เป็นหลัก เชื่อโรคต่างที่เกิดขึ้น ก็คือสิ่งที่แปลกปลอมเข้าไปสกัดกั้นการหมุนเวียนของสสารและ พลังงานในอวัยวะส่วนใด ส่วนหนึ่งของร่างกาย ทำให้เกิดความบกพร่อง การรักษาจึงมุ่งเน้นไปที่การ รักษาโรคด้วยการใช้ยาเข้าไปฆ่าหรือทำลาย เชื้อโรคนั้น หรือไม่ก็ใช้วิธีผ่าตัดชิ้นส่วนหรืออวัยวะที่เป็น ปัญหานั้นให้สิ้นไปการแพทย์แผนปัจจุบันจึงได้ผลิตแพทย์ออกมาให้เป็นแพทย์เฉพาะทาง มองปัญหา เกิดขึ้นเป็นจุด ๆ แยกแยะองค์ประกอบทางร่างกายออกไป ที่เรียกว่า แพทย์เฉพาะทาง (Specialization) มุ่งการรักษาสุขภาพทางกายอย่างเป็นระบบระเบียบ มีการแยกประเภท ผู้ป่วยตาม ระดับความรุนแรงและตามประเภทของผู้ป่วยหรือโรคที่เป็น ทำให้การแพทย์แผนปัจจุบันสร้าง โรงพยาบาลไว้สำหรับผู้ป่วยเฉพาะโรคและแบ่งบางส่วนของโรงพยาบาลเพื่อรักษาผู้ป่วยที่มีอาการไม่ รุนแรงไว้ในลักษณะผู้ป่วยนอก เครื่องมือแพทย์ทั้งหลายที่สร้างขึ้นตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ผ่านการทดลอง จึงทำให้เกิดความเชื่อมั่นในเครื่องมือ เหล่านี้มากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการ วินิจฉัยโรค การผ่าตัดศัลยกรรม การรักษาไม่ให้ เกิดความเจ็บทรมาน แม้แต่การตัดต่อ เปลี่ยนถ่าย อวัยวะ ใช้วัตถุเทียมแทนอวัยวะจริง จึงทำให้การแพทย์แผนปัจจุบันได้รับความเชื่อถือเพิ่มขึ้น

ประเทศต่าง ๆ ที่นำการแพทย์แผน ปัจจุบันเข้ามาจึงทั้งภูมิปัญญาการแพทย์แบบดั้งเดิมของตนไป เพราะความเจริญของ การแพทย์แผนปัจจุบันจึงไม่ให้ความสำคัญต่อการรักษาพยาบาลในวิธีการรักษาตามแนวพุทธและไม่ได้รับการสืบทอดภูมิปัญญานั้นไว้ ภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาแต่อดีตเริ่มสูญหายไป ในปัจจุบันจะมีการรื้อฟื้นหันมาให้ความสนใจอีกครั้ง จนเห็นได้ว่า มีการใช้สมุนไพร บำบัดธรรมชาติบำบัด ชีวจิต พลังจักรวาล สมาธิบำบัด เป็นการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ เคยใช้ได้ผลดีในอดีตมาผสมผสานการดูแลสุขภาพแนวแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ความชำนาญก็ อาจลดลง และภูมิปัญญาบางอย่างก็คงสูญหายไปแล้ว นับตั้งแต่ที่มีพระราชบัญญัติ การแพทย์ขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ.2466 เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ไม่มีความรู้ในการดูแลรักษาคนไข้ ต่อมา ในปี พ.ศ.2479 ได้มีพระราชบัญญัติ ประกอบโรคศิลป์เข้ามาอีกจึงเป็นเหตุให้ภูมิปัญญาใน พระพุทธศาสนาสูญหายไปเกือบสิ้น ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือการใช้ตัวยาหรือโอสถใน พระพุทธศาสนาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยให้ทุเลาเบาบาง และหายเป็นปกตินั้นใช้ได้ อย่าง ถูกต้องตามตัวยาและใช้ได้ครบทุกส่วน การที่จะรักษาสุขภาพด้วย โอสถตามแนว พระพุทธศาสนานั้นมีหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการมีใจศรัทธาในพระรัตนตรัยก็หายโรคได้ การปฏิบัติสมาธิก็หายจากโรคได้ ด้วยเหตุนี้จึงต้องอาศัยการบำบัดโรคทั้ง 2 แนวทางมาบูรณาการ คือใช้ทั้งเครื่องมือสมัยใหม่การวินิจฉัยที่ครอบคลุม การดูแลทั้งกายและใจ รวมถึงวิธีการรักษาโรคที่ใช้การปฏิบัติธรรมมาช่วยในการรักษา

ภูมิหลังของคนไทยมีความเป็นมาที่ปรากฏหลักฐานการตั้งถิ่นฐานจากเอกสารจีนเป็นเวลา ยาวนานราว 5,000 ปี ครอบคลุมอยู่ในพื้นที่ตอนใต้ของจีน และมีการอพยพแผ่ลงทางใต้ตามลุ่มน้ำ พรหมบุตร แม่น้ำโขง แม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำเจ้าพระยา เกิดเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยกระจายในพื้นที่ แหลมอินโดจีน ซึ่งมีภูมิปัญญาที่สั่งสมในการดูแล รักษาสุขภาพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และ สภาพแวดล้อม ที่ได้จากการต่อสู้กับความเจ็บป่วยด้วยการลอง ผิดลองถูก การเรียนรู้และปรับตัวให้ หั้นและสอดคล้องกับสภาพความผันแปรทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองการ ปกครองอยู่ตลอดเวลา ทำให้มีภูมิปัญญาในการอธิบายสิ่งเหนือธรรมชาติออกมาในรูปแบบของผี สิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงการอธิบายเรื่องขวัญ ซึ่งเป็นส่วนเชื่อมมโนภาพของร่างกายกับจิตใจ

สิ่งเหล่านี้ ก่อให้เกิดความเจ็บป่วยแก่ร่างกายได้ ซึ่งรูปแบบในการอธิบายอาจมีความแตกต่าง กันไปตามชีวิตความเป็นอยู่ของ แต่ละท้องถิ่น ที่มีบริบทสภาพแวดล้อมแตกต่างกันไปแต่ยังคงพื้นฐาน แนวคิดดั้งเดิมของตนไว้ได้ และการรับอิทธิพล ภายนอกเข้ามาซึ่งมีกระบวนการในการต่อรองและ ต่อต้าน ภายใต้โครงสร้างอำนาจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้สยบยอมต่ออำนาจดังกล่าว โดยคุษฏี ขนเผ่าไทยได้ใช้วิธีการเลือกใช้อิทธิพลที่แผ่กระจายเข้ามาอย่างละมุน ละม่อมในส่วนของ อารยธรรมจีนและอินเดีย ซึ่งสภาพที่อยู่อาศัยของกลุ่มชนเผ่าไทได้เป็นตัวเอื้อต่อการรับทั้งสอง อารย ธรรมเข้ามาสู่วัฒนธรรมของตน ซึ่งมีผลต่อโน้ตทัศน์ทางจักรวาลวิทยาของคนไทย ได้รับอิทธิพลการ เผยแพร่ ของพุทธศาสนาเข้ามาสู่วิถีชีวิตของคนไทย ก่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ในการดูแลรักษา สุขภาพที่น่าหลักพุทธศาสดร์มาใช้อธิบายองค์ประกอบของร่างกาย ด้วยการนำทฤษฎีธาตุของพุทธ ศาสดร์มาใช้ ที่ส่งผลให้เกิดคำอธิบายสมุฏฐานโรคทางการแพทย์แผนไทยที่เกิดจากการแปรปรวนของ ธาตุทั้งสี่ รวมถึงการใช้ทฤษฎีธาตุที่ช่วยปรับการ ทำหน้าที่ของธาตุ ซึ่งสามารถนำมาสอดคล้องกับภูมิ ปัญญาดั้งเดิมภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีธาตุของพุทธศาสดร์ เกิดเป็นระบบการแพทย์ที่มีทั้งทฤษฎี คำอธิบายการเกิดโรคแนวทางการรักษาของตนเอง ภายใต้แนวคิดทฤษฎีธาตุของพุทธศาสนา และ สุขภาพพึ่งตนตามหลักแพทย์ทางเลือกวิถีพุทธสอดคล้องกับการรักษาภายใต้ความสุขมีสมดุล ตาม

หลักพุทธศาสนาคือ มืองค์ประกอบการอาศัยในการครองตัว ของสภาพแห่งการดำรงคมีชีวิตอยู่ โดยอาศัยปัจจัยแต่ละส่วนในการเชื่อมโยงเกื้อกูลต่อกัน

ส่วนประกอบของการมีชีวิต

ลักษณะความจริง อันเป็นฐานความรู้ตามธรรมชาติแท้ ชี้ให้เห็นการครองสภาพของการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ มืองค์ประกอบ 3 ส่วน ดังนี้

รูป ลักษณะของธาตุที่เข้ามาประกอบ(ปฐมวิธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ อากาสธาตุ)

นาม ลักษณะ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ของผัสสะที่เกิดภายใน(วิญญาณธาตุ)

ดวงใจ ใจดวงเดิมอันบริสุทธิ์ อมตะ ผ่องใส ที่เข้ามาอาศัย ไม่ว่าในภพภูมิใด ของการมีชีวิต คน สัตว์ ฯลฯ หรือจะเปรียบได้กับ ดวงฐานพลัง ที่ทำให้ ชนธธาตุสิ่งนั้นๆ สามารถมีชีวิตอยู่ได้ เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ของ การมีชีวิต

ธาตุชั้น 4 ตามภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

ประกอบด้วย ดิน น้ำ ลม ไฟ สร้างตำแหน่งการเข้าถึงในการรับรู้ธาตุสลับกัน (ความไม่สมดุล) ไปจนถึงการรับรู้ธาตุทั้ง 4 พร้อมกัน(สมดุล) เพื่อเป็นการค่อยๆเรียนรู้ลักษณะและเข้าใจจริงๆ เพื่อนำไปพิจารณาและใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยการแบ่งพื้นที่จะสัมพันธ์กับองค์ประกอบของธาตุทั้ง 4 หรือมหาภูตรูป 4 เป็นองค์ประกอบ ได้แก่

1. ธาตุดิน (ปถวิธาตุ) คือ ธาตุที่มีลักษณะเป็นของแข็ง ได้แก่ ผม (เกศา) ขน (โลมา) เล็บ (นขา) ฟัน (ทัน ตา) หนัง (ตะโจ) เนื้อ (มังสัง) เอ็น (นหารู) กระดูก (อัฐิ) เยื่อในกระดูก (อัฐิมิถุขัง) ม้าม (วิกัง) หัวใจ (หทยัง) ตับ (ยกนัง) พังผืด (กิโถมก) ไต (ปิหัง) ปอด (ปิผาสัง) ไขใหญ่ (อันตัง) ไขน้อย (อันตคณัง) อาหารใหม่ (อุทรียัง) อาหารเก่า (กริสัง) มดลูกมดลูกคัง (มันสมอง)

2. ธาตุน้ำ (อาโปธาตุ) คือ ธาตุที่มีลักษณะเป็นของเหลว ได้แก่ ดี (ปิตตัง) เสลด (เสมหัง) หนอง (บุโป) เลือด (โลหิตตัง) เหงื่อ (เสโท) มันทัน (เมโท) น้ำตา (อัสสุ) มันเหลว (วสา) น้ำลาย (เชโฟ) น้ำมูก (สิงฆานิกา) ขี้ขี้ (ลสิกา) น้ำปัสสาวะ (มุตตัง)

3. ธาตุลม (วาโยธาตุ) คือ ธาตุที่มีลักษณะเคลื่อนไหว เกิดการไหล ได้แก่ ลมพัดขึ้นเบื้องบน (อุทธังคมา วาตา) ลมพัดลงเบื้องต่ำ (อโรคมาวาตา) ลมในท้อง (กุจฉิยา วาตา) ลมในไส้ (โกฏฐาสยา วาตา) ลมพัดไปตามตัว (อังกมังกานู สารี วาตา) ลมหายใจ (อัสสาสะ ปัสสาสะ วาตา)

4. ธาตุไฟ (เตโชธาตุ) คือ ธาตุที่มีลักษณะที่ทำให้ร้อน ได้แก่ ไฟที่ทำให้กายอบอุ่น (สันตปัคคี) ไฟที่ทำให้กายทรุดโทรม (ชิรณคคี) ไฟที่ทำให้เกิดการกระวนกระวายระส่ำระสาย (ปริทัยคคี) ไฟที่ทำให้อาหารย่อย (ปริณามคคี)

ลักษณะของธาตุทั้ง 4 นี้ใช้มุมมองของพุทธศาสนาที่มองเป็นเพียงสภาวะของสิ่งที่มีโดยธรรมชาติมีหน้าที่เฉพาะของตนเองและเป็นองค์ประกอบของสรรพสิ่ง ซึ่งในพระไตรปิฎกกล่าวถึงธาตุในการทำหน้าที่ต่างๆ ของ ร่างกาย ไม่ปรากฏการคำอธิบายลักษณะของสภาวะธาตุที่เกิดอาการเจ็บป่วย ในด้านคัมภีร์แพทย์กล่าวถึงธาตุใน ลักษณะการทำหน้าที่ต่างๆ ของธาตุ และอธิบายถึงลักษณะของสภาวะธาตุที่เกิดอาการเจ็บป่วยเมื่อธาตุตัวหนึ่งตัวใด ทำหน้าที่มาก (กำเริบ) ทำหน้าที่น้อย (หย่อน) และสูญเสียการทำหน้าที่ (พิการ) เนื่องจากพุทธศาสนามีปรัชญาที่มุ่งเน้นการมองให้เห็นสัจธรรมของชีวิตตามหลักธรรมชาติ ทั้งองค์ประกอบ และความเป็นไปของชีวิตของบุคคล ความเจ็บป่วยถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งในวงจรวิภูสงสาร ที่มนุษย์ทุกคนจะต้องพบเจอ และผ่านพ้นไปสู่

จุดหมาย สูงสุดของศาสนา พุทธศาสนาจึงมุ่งเน้นการพัฒนาทั้งทางกายของตนให้สามารถดำรงอยู่ในสภาวะแวดล้อมรอบตัวได้ พัฒนายกระดับจิตใจของตนให้อยู่เหนือโลก หรือโลกียะธรรม เท่านั้นยังไม่พอก็ต้องพัฒนาให้เข้าสู่ในระดับโลกุตระธรรม

ดังนั้นจึงมุ่งเน้นหนักไปทางด้านจิตใจที่จะควบคุมกายของตนให้อยู่ภายใต้อำนาจและสุดท้ายก็คือการหลุด พ้นทางจิตใจ ไม่ใช่สิ้นสุดด้วยความตายของกายสังขาร แต่เป็นความตายสิ้นของกิเลสทางกายจึงมุ่งเน้นการประคับประคองไม่ให้ส่งผลไปกระทบต่อการปฏิบัติธรรมพัฒนาจิตใจ พระสงฆ์จึงถูกระงับในการทำหน้าที่เป็นแพทย์บำบัดรักษาอาการที่เจ็บป่วย โดยพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวินัยห้ามไม่ให้พระภิกษุเลี้ยงชีพด้วยเวชกรรม คือไม่ให้ประกอบอาชีพแพทย์หรือรักษาโรคหาล้างชีพ และทรงเตือนว่าหากพระภิกษุประกอบการรักษาด้วยวิธีทางการแพทย์ หรือที่เรียกว่า “ติกิจฉา” เป็นสิ่งที่ทำให้พระภิกษุหลงใหลมัวเมาละเลยต่อการปฏิบัติธรรมบำเพ็ญเพียรให้สูง การหลุดพ้นให้ภิกษุเว้นจากการกระทำเกี่ยวกับการรักษาโรค ดังพุทธบัญญัติที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ ทั้งนี้ในวิวัฒนาการของไทยในอดีต การสืบทอดความรู้ต่างๆ มักจะกระทำกันในวัด พระสงฆ์เป็นผู้สั่งสอน ความรู้ วัดเป็นแหล่งศึกษาความรู้ จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการต่อยอดวิชาความรู้ทางด้านการแพทย์ด้วย ทั้งการอธิบายเกี่ยวกับร่างกายที่พระภิกษุจะหยิบยกมาเป็นอารมณ์ทาง กัมมัฏฐานเนื่องจากก่อนหน้านี้ไม่มีวิชากายวิภาค (Anatomy) จึงใช้กายวิภาคแบบพุทธมาปรับใช้อธิบายการเจ็บป่วยบนร่างกาย ในลักษณะของสภาวะที่มีการแปรปรวน เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพภายในร่างกาย สิ่งกระทบ จากภายนอกร่างกาย สภาพแวดล้อม และสภาพจิตใจ ที่มีผลต่อการเจ็บป่วย โดยการมองร่างกายว่าประกอบด้วย 4 สภาวะ คือ สภาวะของของแข็ง (ธาตุดิน) สภาวะของของเหลว (ธาตุน้ำ) สภาวะของของไหลที่พัดพา (ธาตุลม) และ สภาวะของความร้อน (ธาตุไฟ) มาใช้อธิบายองค์ประกอบร่างกายด้วยทฤษฎีธาตุ 4 เชนเช่นเดียวกับการแพทย์แผนไทย ที่ มีการแตกแยกย่อยรายละเอียดไปตามการทำงานในส่วนต่างๆ ของร่างกาย การนำหลักธรรมเกี่ยวกับธาตุ 4 มาใช้อธิบายให้เป็นองค์ประกอบของร่างกายเพื่อให้สามารถอธิบายความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับองค์ประกอบร่างกาย เนื่องจากเดิมจะเป็นการอธิบายที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับผี แม้จะมีการรับเอาแนวคิดของจีนเกี่ยวกับการอธิบาย สภาวะร้อน-เย็น หรือการนำความเชื่อของ ลัทธิพรหมณ์มาใช้ก็ตาม ก็ยังไม่มีอธิบายจากสภาพความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นจากร่างกายได้ ดังนั้นเมื่อมีการนำทฤษฎีธาตุของพุทธศาสดร์มาใช้ใช้อธิบายองค์ประกอบร่างกาย จึงเป็นส่วนเติมเต็มให้การแพทย์แผนไทยที่สามารถนำมาอธิบายองค์ประกอบร่างกายที่สมุฏฐานสาเหตุให้เกิดโรคร่วมกับแนวปฏิบัติที่ใช้กันมาแต่เดิมอย่างสอดคล้องกัน ซึ่งการผสมผสานของภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนไทย กับทฤษฎีธาตุของพุทธศาสดร์จะเห็นได้จากการรักษาโรคด้วยตำรับยาซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมเกี่ยวกับตำรับยา โดยการใช้รสรยาที่มี สรรพคุณในการปรับความสมดุลของการทำหน้าที่ของธาตุ

รสรยาในทางการแพทย์แผนไทย

การประมวลรสรยาจากคัมภีร์ตำราการแพทย์แผนไทยแล้วพบว่ารสรยาที่ถูกบันทึกไว้มีถึง 26 รส และรสรยาในคัมภีร์ตำราการแพทย์แผนไทยที่เรียบเรียงขึ้นในยุคหลัง เช่น ตำราเวชศึกษาแพทย์ ศาสดร์สังเขป ซึ่งการแพทย์แผนไทยในยุคก่อนหน้าซึ่งมีบางรสที่ตรงกัน แสดงให้เห็นว่าองค์ความรู้เรื่องรสรยาในคัมภีร์ตำราการแพทย์แผนไทยได้มีการสะสมสืบทอดกันมาแล้วมีการบันทึกรสรยาที่เป็นประสบการณ์ในการรับรู้รสของแพทย์แผนไทยในยุคหลังซึ่งมีรายละเอียดปลีกย่อยเพิ่มเติมขึ้นมาอีก ดังนั้นรสรยาที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันจึงมีทั้งรสรยาตามคัมภีร์ตำราเดิมและที่เพิ่มเข้าไปใหม่โดยยังมีได้

มีการจัดจำแนกประเภท ซึ่งการจำแนกรสยาในการศึกษาค้นคว้าได้ใช้ช่องทางการรับรู้รสยาเป็นเกณฑ์ในการจำแนกโดยช่องทางการรับรู้รสยา มี 4 ช่องทาง ได้แก่ รับรู้ด้วยปุ่มรับรส รับรู้ด้วยกลิ่นและรส รับรู้ด้วยประสาทสัมผัสในปาก และรับรู้ด้วยปฏิกิริยาของร่างกาย

1.กลุ่มรสตามปุ่มรับรส (taste) มี 4 รส ได้แก่

1) เปรี้ยว คือ รสอย่างรสของมะนาว สรรพคุณยา ชาบเส้นเอ็น ชาบทั่วสรรพางกาย ชาบไส้ น้อย เจริญรสอาหาร กัดเสมหะ แก้อาโป พิการ แก่เสมหะพิการ เสมหะเหนียว แก่กระหายน้ำแก้ลม จุกเสียด แก่พรรตัก ระบายอุจจาระ แก่ท้องผูกบำรุงไฟธาตุ กระทำสารพัดที่ดิบให้สุก ทำให้ดี ลม เสดต อนุโลมตามซึ่งตน ฟอกโลหิต

2) หวานรสอย่างรสของน้ำตาล สรรพคุณยา ชาบลำไส้ใหญ่ ชิมซาบไปตามเนื้อแก้ปฐวีธาตุ พิการแก้อาโปธาตุพิการ ทำให้เสลดกำเริบแก้กระหาย ทำให้ชุ่มชื้นบำรุงกำลัง แก่อ่อนเพลีย

3) เค็ม คือ รสอย่างรสของเกลือ สรรพคุณยา ชาบไปทุกเส้นเอ็นและกระดูก ชาบไปตาม ผิวหนังแก้อาโปธาตุพิการ ทำให้เสมหะกำเริบแก้เสมหะเหนียว แก่เถาดานในท้อง ถ่ายน้ำเหลืองและ เมือกมันในลำไส้เผาทษ เพาพะชะ เจริญไฟธาตุ ทำให้ดีกำเริบ รักษาเนื้อหนังบาดแผลไม่ให้เน่า ฟอก โลหิต

4) ขม คือ รสอย่างรสของสะเดา สรรพคุณยา ชิมซาบไปตามผิวหนัง ชาบไปทุกเส้น แก่ อาโปธาตุพิการ แก่โลหิต บำรุงโลหิต บำรุงน้ำดี ทำให้ลมกำเริบ แก่เตโชธาตุ แก่กำเริบ แก่ร้อน แก่ กระหายน้ำ แก่ไข้ตัวร้อน

และรสยาที่เป็นความรู้สึกที่ลิ้นและปากสัมผัสได้ (oral tactile) มี 5 อย่าง ได้แก่

1) เผ็ด คือ รสอย่างรสพริกเป็นอาการระคายเคืองแสบร้อนในปาก สรรพคุณยา ชาบไปใน ผิวหนังทุกเส้นขน ชาบกระดูกมิได้เว้น ทำให้ลมกำเริบ ทำให้กำลังน้อย แก้ลมจุกเสียด แก่พรรตัก ขับผายลมแก่อาโปธาตุพิการ ทำให้ดีกำเริบ ระงับความเกียจคร้าน

2) ฝาด คือ รสอย่างรสหมากดิบทำให้ฝดคอกลิ้นไม่ลง สรรพคุณยา ชาบไปตามมั่งสังซาบไป ในผิวหนังและเส้นเอ็น เจริญผิวกายและผิวหนัง ปิดธาตุ สมานเนื้อหนัง แก่โรคที่เกิดเพื่อปฐวีธาตุพิการ ทำให้ลมกำเริบ แก่ฟกบวมแก่อาโปธาตุพิการ เจริญไฟธาตุ

3) มัน คือ รสอย่างรสกะทิหรืออย่างถั่วลิสงคั่ว สรรพคุณยา ชาบที่ข้อต่อทั้งปวง ชิมซาบไป ตามเส้นเอ็น แก่เส้นเอ็นพิการ บำรุงเส้นเอ็น บำรุงไขข้อ บำรุงเยื่อกระดูก แก่โรคเกิดเพื่อปฐวีพิการ ทำให้เสมหะพิการบำรุงไขมัน ให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย

4) เฝื่อน คือ รสที่เจือฝาดและขื่น สรรพคุณยา ปิดธาตุแก้ฟกบวม

5) จืด คือ มีรสไม่เค็มไม่เปรี้ยว สรรพคุณยา แก่ทางเสมหะ ขับปัสสาวะ แก่โรคที่เกิดเพื่อเตโช ดับพิษไข้ ดับพิษปวดร้อน

2.กลุ่มของรสยาที่เป็นปฏิกิริยาของร่างกาย (body reaction) คือ กลุ่มของรสยาที่มีการจัด ขึ้นมา เป็นพิเศษจากการสังเกตปฏิกิริยาของร่างกายหลังได้รับยาและจัดยาเป็นกลุ่มตามฤทธิ์ของยาที่ แสดงออกมา เช่น รส เมาเบื่อเกิดจากการทานยาเข้าไปแล้วมีอาการเวียนคลื่นไส้คือเกิดอาการเมา จึงจัดว่ายานี้มีรสเมาเบื่อเป็นต้น ซึ่งรส ยากลุ่มนี้จัดจำแนกได้ 4 อย่าง ได้แก่

1) เมาเบื่อ คือ ยาที่มีฤทธิ์ทำให้เกิดอาการเมา คลื่นไส้อาเจียน ยาที่มีสรรพคุณแก้พิษ

2) เย็น คือ มีความรู้สึกตรงข้ามกับร้อน เช่นเหมือนถูกน้ำแข็ง หายร้อน ยาที่แก้ทางเตโชธาตุ

3) ร้อน คือ มีความรู้สึกตรงข้ามกับเย็น เหมือนถูกไฟเป็นต้น ยาที่มีสรรพคุณแก้ทางวาโย

ธาตุ

4) สุขุม คือ ยาที่มีผลในการแก้ลมกองละเอียด ลมวิงเวียนใจสั้น

ดังนั้น รสยาเป็นตัวบ่งชี้สรรพคุณยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วย เกิดจากประสบการณ์ในการลองผิดลองถูกของหมอชาวไทยโบราณอันเป็นธรรมชาติของการเรียนรู้ของมนุษย์จากการลองผิดลองถูกของหมอชาวไทยโบราณเพื่อแก้ไขปัญหาการเจ็บป่วย มีการทดลองแก้ไขอาการเจ็บป่วยหลากหลายอย่าง เช่น กิน ดม ทา แخذ หรือการเรียนรู้จากธรรมชาติรอบตัวสังเกตจากสิ่งรอบตัว เช่น พฤติกรรมของสัตว์ เช่น สุนัขที่กินหญ้าเวลาเจ็บป่วย หรือการสังเกตอาหารกินได้จากรอยแทะกินของสัตว์ จนกระทั่งเกิดการสะสมความรู้และผ่ากระบวนการจัดระบบเกิดการจัดระบบความรู้จากข้อค้นพบว่าสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคนั้นตัวยาที่มีรสเดียวกันมักมีสรรพคุณในการรักษาโรคหรืออาการในลักษณะเดียวกัน จนเกิดการเรียนรู้สรรพคุณยาจากการลองผิดลองถูกมาเป็นการศึกษาจากรสยาเพราะรสยาสามารถพิสูจน์จนรู้สรรพคุณได้ แต่สรรพคุณยาต้องพิสูจน์ผ่านการลองยาซึ่งเสี่ยงและมีอันตราย รสยาจึงเป็นเครื่องมือในการศึกษาสรรพคุณที่เกิดขึ้นจากการสะสมประสบการณ์ในการใช้ยาจนเกิดมีการบันทึกความรู้จากข้อค้นพบดังกล่าว

แนวทางการดูแลสุขภาพหลังการได้รับเชื้อโควิด-19

วิกฤตไวรัสโควิด-19 หมายถึง วิกฤตการณ์ของเชื้อไวรัสที่ถูกพบครั้งแรกในปี 1960 แต่ยังไม่ทราบแหล่งที่มาอย่างชัดเจนว่ามาจากที่ใด ซึ่งเป็นไวรัสที่จัดอยู่ในวงศ์ใหญ่ที่สุดในบรรดาไวรัสที่พบในทั้งสัตว์และคน ไวรัสโคโรนายังเป็นสาเหตุทำให้เกิดความเจ็บป่วยต่าง ๆ ตั้งแต่โรคหวัดธรรมดาจนถึงโรคที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วยอย่างรุนแรง เช่น โรคทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (MERS) และ โรคระบบทางเดินหายใจเฉียบพลันร้ายแรง (SARS) ผู้ที่ติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 นี้จะมีอาการเช่นเดียวกับผู้ป่วยที่มีการติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจ โดยจะแสดงอาการตั้งแต่ระดับความรุนแรงน้อย ได้แก่ คัดจมูก เจ็บคอ ไอ และมีไข้ โดยในบางรายที่มีอาการรุนแรงจะมีอาการปอดบวมหรือหายใจลำบากร่วมด้วยในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพแวดล้อม โรคอุบัติใหม่ และพฤติกรรมการใช้ชีวิตอย่างฉับพลัน ความหมายของ “New Normal” เป็นการเรียนรู้วิถีชีวิตปกติรูปแบบใหม่เพื่อป้องกันตนเองและผู้อื่น คนที่ยังไม่ติดก็ควรระวังตัว มีการใส่หน้ากากอนามัย ล้างมือให้ถูกต้อง ไม่เอามือไปสัมผัสบริเวณใบหน้า มีระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) ใช้ชีวิตในพื้นที่ส่วนรวม มีระยะห่างประมาณ 2 เมตร สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญและจะเป็นมาตรฐานในการดำเนินชีวิตของเราไปอีกนาน หรืออาจเป็นพฤติกรรมที่ต้องทำตลอดไป เพื่อไม่ให้เกิดการแพร่ระบาดโรคทางเดินหายใจอื่นๆ โดยเฉพาะโควิด-19” ซึ่งแนวทางการปฏิบัติสำหรับบุคคลทั้งประชาชนทั่วไปและประชาชน กลุ่มเสี่ยงสูงต่อการติดเชื้อโรคโควิด-19 ได้แก่ หลีกเลี่ยงการรวมกลุ่มเด็กเล็กที่มีอายุต่ำกว่า 5 ปีลงมา ผู้สูงอายุ และคนที่มีโรคประจำตัว เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคหลอดเลือดหัวใจและสมอง โรคระบบทางเดินหายใจ โรคภูมิแพ้ ซึ่งมีโอกาสเสียชีวิตมากกว่าคนทั่วไปหากมีการติดเชื้อไวรัสโควิด 19 เพื่อป้องกัน ตนเองจากการเจ็บป่วยและลดความเสี่ยงต่อการเสียชีวิต จึงมีแนวทางการปฏิบัติเพื่อการป้องกันโรคโควิด 19 สำหรับประชาชนทั่วไปและกลุ่มเสี่ยง รายละเอียดดังนี้ แนวทางการดูแลสุขภาพอนามัยส่วนบุคคล เพื่อป้องกันและลดการแพร่เชื้อโควิด 19

1. ออกจากบ้านเมื่อจำเป็นเท่านั้น หากออกนอกบ้านให้เว้นระยะห่างจากคนอื่นอย่างน้อย 1-2 เมตร หลีกเลี่ยงการเข้าไปในพื้นที่ที่มีคนหนาแน่น แออัด หรือพื้นที่ปิด
2. สวมหน้ากากอนามัยหรือหน้ากากผ้าตลอดเวลา เมื่ออยู่นอกบ้าน

3. ใช้รถสาธารณะเมื่อจำเป็นเท่านั้น และหลีกเลี่ยงชั่วโมงเร่งด่วน หากต้องซ้อนมอเตอร์ไซด์ ควรนั่งหันข้าง

4. ล้างมือบ่อยๆ ด้วยสบู่หรือเจลแอลกอฮอล์ทุกครั้ง ก่อนรับประทานอาหาร หลังใช้ส้วม หรือหลังจากไอ จาม หรือหลังสัมผัสจุดเสี่ยงที่มีผู้ใช้งานร่วมกันในที่สาธารณะ เช่น กลอนหรือลูกบิด ประตู ราวจับหรือ ราวบันได เป็นต้น

5. หลีกเลี่ยงการใช้มือสัมผัสใบหน้า ตา ปาก จมูก โดยไม่จำเป็น

6. ผู้ที่เป็นกลุ่มเสี่ยง ผู้สูงอายุที่อายุมากกว่า 70 ปี ผู้มีโรคเรื้อรัง เช่น เบาหวาน โรคหัวใจ โรคความดัน โลหิตสูง โรคปอด และเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ให้เลี่ยงการออกนอกบ้าน เว้นแต่จำเป็น ให้ออกนอกบ้าน น้อยที่สุด ในระยะเวลาสั้นที่สุด

7. แยกของใช้ส่วนตัว ไม่ควรใช้ของร่วมกับผู้อื่น

8. เลือกทานอาหารที่ร้อนหรือปรุงสุกใหม่ๆ ควรทานอาหารแยกสำรับ หรือหากทานอาหารร่วมกันให้ใช้ ช้อนกลางส่วนตัว ออกกำลังกายสม่ำเสมอ และพักผ่อนให้เพียงพอ

9. หากเดินทางกลับจากประเทศหรือพื้นที่ที่มีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 ควรกักตัวเองที่บ้าน 14 วัน และปฏิบัติตามประกาศของกระทรวงสาธารณสุข

10. หมั่นสังเกตอาการตนเอง หากมีอาการไอ เจ็บคอ มีน้ำมูก จมูกไม่ได้กลิ่น ลิ้นไม่รับรส ให้ไปรับ การตรวจรักษาที่โรงพยาบาลใกล้บ้านทันที

โรคอุบัติใหม่คือโควิด-19 ที่ทำให้เกิดผลกระทบทั้งต่อสุขภาพกายและสุขภาพใจรวมตลอดถึงคุณภาพชีวิตของประชาชนตั้งแต่ระดับปัจเจกไปจนถึงระดับประชาคมโลก โควิด-19 ทำให้ประชาชนมีความเสี่ยงในหลายๆด้านโดยเฉพาะด้านร่างกายที่แม้ในขณะนี้ยังคงต้องเฝ้าระวัง ควบคุม ป้องกัน เนื่องด้วยโรคอุบัติใหม่นี้ยังไม่มีวัคซีนป้องกันและมียาสำหรับรักษารวมถึงเป็นโรคติดต่อที่แพร่ระบาดได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้อีกโควิด-19 ยังส่งผลกระทบต่อจิตใจอย่างสูงกับบุคคลทุกคนแม้ยังมิได้เป็นผู้ป่วย สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ก่อให้เกิดความวิตกกังวลอย่างมากต่อประชาชนเนื่องจากโควิด-19 เป็นโรคใหม่ จึงเป็นเรื่องปกติที่คนเรามักกลัวในสิ่งที่ไม่รู้จักกลายเป็นความวิตกกังวล ความขัดแย้งภายในจิตใจและเกิดความเครียด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคคลแต่ละคนจะมีปฏิกิริยาที่ตอบสนองต่อความเครียดแตกต่างกันตามสถานการณ์อย่างไร ดังนั้นการจัดการกับความเครียดที่เหมาะสมจึงจะช่วยให้สามารถข้ามผ่านวิกฤติทางด้านจิตใจนี้ได้และอาจเป็นกลไกที่สามารถกระตุ้นบุคคลให้มีการปรับตัวและเพิ่มพลังความคิดในทางสร้างสรรค์ได้ด้วย

หลักการในพุทธศาสนาเพื่อแนวทางการดูแลสุขภาพหลังการได้รับเชื้อ โควิด-19

คำสอนในพระพุทธศาสนาในเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตซึ่งเป็นหลักการในการช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกายและด้านจิตใจ

ภาวนา 4 จึงหมายถึง การเจริญ, การทำให้เป็นให้มีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา ได้แก่

1.กายภาวนา หมายถึง การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

2.ศีลภาวนาหมายถึง การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

3.จิตภาวนาหมายถึง การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

4.ปัญญาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา (อง.ปญจก. 22/79/121)

รูปแบบกิจกรรมตามหลักภาวนา 4 ถือปฏิบัติให้เกิดผลเป็นความสุขใน 5 มิติคือ สุขสบาย สุขสนุก สุขสง่า สุขสว่าง และ สุขสงบ หลักภาวนา 4 เป็นหลักการบริหารจัดการชีวิตเพื่อการดำเนินชีวิตที่ต้องพัฒนาตนเองได้โดยเลือกทำกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนากายพัฒนาศีลพัฒนาจิตและพัฒนาปัญญาให้เหมาะสมกับตนทั้งทำตามลำพังรวมกลุ่มจัดกิจกรรมหรือเข้าร่วมกับชมรมที่จัดกิจกรรมให้เป็นกุศลจริยาสมาธิปฏิบัติ (สำนักพัฒนาสุขภาพจิตกรมสุขภาพจิต, 2555) ดังต่อไปนี้

1) การจัดกิจกรรมด้านกายภาวนาด้านที่ 1 : สุขสบาย(Health) หมายถึงความสามารถของผู้สูงอายุในการดูแลสุขภาพร่างกายให้มีสมรรถภาพร่างกายที่แข็งแรงคล่องแคล่วมีกำลังสามารถตอบสนองต่อความต้องการทางกายภาพได้ตามสภาพที่เป็นอยู่มีเศรษฐกิจหรือปัจจัยที่จำเป็นพอเพียงไม่มีอุบัติเหตุหรืออันตรายมีสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพไม่ติดสิ่งเสพติดด้านที่ 2 : สุขสนุก (Recreation) หมายถึงความสามารถของผู้สูงอายุในการเลือกวิถีชีวิตที่รื่นรมย์สนุกสนานด้วยการทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดอารมณ์เป็นสุขจิตใจสดชื่นแจ่มใสกระปรี้กระเปร่ามีคุณภาพชีวิตที่ดีซึ่งกิจกรรมที่เหล่านี้สามารถลดความซึมเศร้าความเครียดและความวิตกกังวลได้

2) การจัดกิจกรรมด้านศีลภาวนาด้านที่ 3 : สุขสง่า(Integrity) หมายถึงความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตความภาคภูมิใจในตนเองความเชื่อมั่นในตนเองเห็นคุณค่าในตนเองการยอมรับนับถือตนเองให้กำลังใจตนเองได้เห็นอกเห็นใจผู้อื่นมีลักษณะเอื้อเฟื้อแบ่งปันและมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม

3) การจัดกิจกรรมด้านจิตภาวนาด้านที่ 4 : สุขสว่าง(Cognition) หมายถึงความสามารถของผู้สูงอายุด้านความจำความคิดอย่างมีเหตุมีผลการสื่อสารการวางแผนและการแก้ไขปัญหาความสามารถในการคิดแบบองค์รวม(ปฏิเสธอุปาทาน) รวมทั้งความสามารถในการจัดการสิ่งต่างๆได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) การจัดกิจกรรมด้านปัญญาภาวนาด้านที่ 5 : สุขสงบ(Peacefulness) หมายถึงความสามารถของผู้สูงอายุในการรับรู้-เข้าใจความรู้สึกของตนเองรู้จักควบคุมอารมณ์และสามารถจัดการกับสภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถผ่อนคลายให้เกิดความสุขสงบกับตนเองได้รวมทั้งความสามารถในการปรับตัวยอมรับสภาพสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง

อริยสัจ 4 เป็นกระบวนการและเป็นระบบเหตุผลในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ หรือบำบัดโรคของ ชีวิตอริยสัจนั้นเป็นระบบการแก้ปัญหาในแนวของการรักษาโรคคล้ายกับว่าพระพุทธศาสนามองโลกด้วยสายตาอย่างแพทย์ดังที่มีการเปรียบเทียบขั้นตอนของการดับทุกข์ เหมือน ขั้นตอนของการรักษาโรค เช่น ในคัมภีร์ วิสุทธิมรรค ทานพูดถึงเรื่องทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ซึ่งเป็นหัวข้อทั้ง 4 ของอริยสัจว่า

1) ทุกข์ ได้แก่ โรค

2) สมุทัย ได้แก่ โรคนิทาน สมัยก่อนเขาใช้คำว่าโรคนิทาน ซึ่งก็แปลว่า เหตุของโรค หรือ สมุฏฐานของโรคนั่นเอง

3) นิโรธ คือ ภาวะหายจากโรค

4) มรรค ได้แก่ ยาและกระบวนการวิธีที่ใช้บำบัดโรค หรือทำให้หายโรคนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2557) การแพทย์ตามแนวทางของ พระพุทธศาสนา จึงเป็นกระบวนการของการ บำบัดโรคทุกซักรักษาคนไม่สบาย จึงเรียก พระพุทธเจ้าว่าเป็นแพทย์ รวมความว่า ในทัศนะของ พระพุทธศาสนานั้น ท่านมองปัญหาของ มนุษย์ มองทุกข์ มองโรคร้ายไข้เจ็บ พร้อมทั้งการรักษาบำบัด เป็นระบบความสัมพันธ์ของ องค์ประกอบที่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยที่ สืบทอดต่อเนื่องอันนี้เป็นหลักทั่วไปในพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกันหมด ไม่ว่าจะเป็นหลักอริยสัจ หลัก ไตรลักษณ์ หลักปฏิจลสมุปบาท หรือหลักชั้น 5 ก็ล้วนแต่เป็นหลักที่สนับสนุนแนวคิดนี้ทั้งสิ้น (พระ พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2557)

แนวคิดที่เชื่อว่า ความเครียดเป็นสาเหตุของความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต กายกับใจมักจะ มีอาการร่วมกันที่สำคัญตอนนี้ ตอนที่มีความผ่อนคลาย กับความเครียด นี้ ถ้ากายเครียด ใจก็เครียด ด้วย ถ้ากายผ่อนคลาย ใจก็ผ่อนคลายด้วย ถ้าใจเครียด กายก็เครียดไปด้วย ถ้าใจผ่อนคลาย กายก็ ผ่อนคลายด้วย เมื่อความเครียดทำให้เสียสุขภาพจิต ก็มีทางที่จะก่อโรคทางกายด้วย เพราะฉะนั้น ก็ เป็น ธรรมดาที่คนในสังคมเช่นนี้ ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจและระบบสังคมเช่นนี้ จะต้องมีการใช้เจ็บ มากขึ้นเป็นธรรมดา ถ้าเราแก้ปัญหานี้ไม่ตก ก็ยากที่จะแก้ปัญหายุทธยาได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2557 : 50) รวมความว่า พระพุทธศาสนามองสุขภาพและความ เจ็บป่วยรวมอยู่ในสิ่ง ที่เรียกว่า องค์รวมใหญ่แห่งปัญหาเรื่องโรคของชีวิตซึ่งมีความสัมพันธ์อิง อาศัยกันอย่างเป็นระบบ และเป็นกระบวนการโดยมีปัจจัยร่วมทั้งด้านกาย ด้านใจ ด้านสังคม และธรรมชาติแวดล้อม โดยที่ ปัจจัยทั้งหมดนั้นเป็นไปอย่างสัมพันธ์ส่งผลสืบทอดแก่กันและ กัน การแพทย์แนวพุทธเน้นที่ชีวิต ไม่ใช่ เน้นที่โรค มุ่งที่ชีวิตที่ปลอดโรคเป็นสำคัญ ไม่ใช่มี จุดหมายอยู่ที่การแก้ไขบำบัดโรค แต่ที่ต้องเยียวยา บำบัดโรค ก็เพื่อให้เป็นฐานสำหรับชีวิตที่ดี งามมีความสุข หรือเป็นโอกาสที่จะพัฒนาชีวิตสู่สิ่งที่ดียิ่ง ขึ้นไป ทัศนะของผู้วิจารณ์เห็นว่า ในรูปแบบของแพทย์แบบพุทธนั้นจะเน้นการรักษาทาง ไปในทาง จิตใจที่มีจุดอ่อนที่ไม่สามารถรักษาโรคเฉพาะทางได้ แต่การแพทย์แนวพุทธก็ มองเห็นความจริงของ โลกและชีวิต ซึ่งจะทำให้การบำบัดโรคและรักษาสุขภาพสำเร็จเป็น ผลดีแก่ชีวิตที่จะดำรงอยู่ด้วยดี แบบการรักษาสุขภาพจิตเป็นรูปแบบและกระบวนการในการ รักษาสุขภาพจิตที่ปรากฏอยู่ใน สังคมไทย ซึ่งเป็นการผสมผสานในระหว่างการรักษา สุขภาพจิตที่ดำเนินการอยู่ตามปกติ ไม่ว่าจะเป็น การรักษาตามวิธีการของจิตแพทย์ด้วย วิธีการแพทย์สมัยใหม่ และการรักษาของของแพทย์พื้นบ้าน หรือของพระสงฆ์ก็ตาม ในกับ การรักษาสุขภาพจิตโดยใช้หลักการในพระพุทธศาสนา เข้าไปเป็นส่วน หนึ่งในวิธีการของการ รักษาในของสุขภาพจิต เพราะระบบการแพทย์แบบพุทธก็คึดอยู่บนพื้นฐานของจิต นิยมเป็น หลัก ที่มีอยู่และกับกระบวนการในระบบแห่งการดำรงชีวิตของมนุษย์

บทสรุป

การแพทย์แนวพุทธเป็นตัวอย่างที่สะท้อนถึง สถานการณ์ที่ทำให้มองเห็นกับสิ่งที่คนได้กล่าว มานี้ว่าทำเพื่อที่จะแสดงให้เห็นในการที่จะ ปรับตัวให้ดีขึ้นในวงการของการแพทย์ไม่ที่เรียกกันว่า “จริยธรรมทางการแพทย์” ซึ่งใน สังคมไทยในการปฏิบัติงานนอกจากต้องใช้อรรถความรู้เฉพาะของ วิชาชีพแล้ว ยังต้องมีความ ประพฤติที่ดีงาม เหมาะสมกับการเป็นผู้ประกอบวิชาชีพและสอดคล้องกับ

ความคาดหวังของ ผู้ป่วยและคนในสังคม ซึ่งมักต้องมีการพัฒนาด้านจิตใจภายในควบคู่ไปด้วย การที่นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วยจะช่วยให้ในด้านจิตใจ จำเป็นต้องมีพุทธศาสนามาใช้ เป็นหลัก คือ การดูแลรักษาชีวิตตามธรรมชาติ และหลักจริยธรรม เป็นการกระทำที่ถูกต้องและเพื่อเป็นประโยชน์ต่อคนใช้อย่างแท้จริง แต่การแพทย์ในยุคสมัยนี้ ก็มีความโน้มเอียง แคลงไปๆ จนกระทั่งรักษาเฉพาะ ชิ้นส่วนคืออวัยวะชิ้นนั้นๆ แม้แต่ในอวัยวะชิ้นเดียวกัน เดียวนี้ก็เริ่มจะแบ่งและแยกกันว่า ใครจะรักษาด้านโน้นด้านนี้ หรือแ่งนั้นแ่งนี้ของอวัยวะชิ้นนั้น เพราะฉะนั้นก็จะเกิดสภาวะที่ว่าประการที่หนึ่ง แพทย์จะสนใจเฉพาะ เรื่องที่ตนชำนาญอย่างเดียว เฉพาะโรคนั้นๆ เฉพาะอวัยวะส่วนนั้นๆ

การบูรณาการการรักษาตามหลักลักษณะของธาตุทั้ง 4 คือ ดิน,น้ำ,ลม,ไฟ นี้ใช้มุมมองของพุทธศาสนาที่มองเป็นเพียงสภาวะของสิ่งที่มีโดยธรรมชาติมีหน้าที่เฉพาะของตนเองและเป็นองค์ประกอบของสรรพสิ่ง ซึ่งในพระไตรปิฎกกล่าวถึงธาตุในการทำหน้าที่ต่างๆ ของร่างกาย ไม่ปรากฏการคำอธิบายลักษณะของสภาวะธาตุที่เกิดอาการเจ็บป่วย ในด้านคัมภีร์แพทย์กล่าวถึงธาตุใน ลักษณะการทำหน้าที่ต่างๆ ของธาตุ และอธิบายถึงลักษณะของสภาวะธาตุที่เกิดอาการเจ็บป่วยเมื่อธาตุตัวหนึ่งตัวใด รสยาเป็นตัวบ่งชี้สรรพคุณยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วย เกิดจากประสบการณ์ในการลองผิดลองถูกของหมอยาไทยโบราณอันเป็นธรรมชาติของการเรียนรู้ของมนุษย์จากการลองผิดลองถูกของหมอยาไทยโบราณเพื่อแก้ไขปัญหาการเจ็บป่วย มีการทดลองแก้ไขอาการเจ็บป่วยหลากหลายอย่าง เช่น กิน ดม ทา แخذ หรือการเรียนรู้จากธรรมชาติรอบตัวสังเกตจากสิ่งรอบตัว และด้วยสถานการณ์โรคอุบัติใหม่คือโควิด-19 ที่ทำให้เกิดผลกระทบทั้งต่อสุขภาพกายและสุขภาพใจรวมถึงคุณภาพชีวิตของประชาชนตั้งแต่ระดับปัจเจกไปจนถึงระดับประชาคมโลก โควิด-19 ทำให้ประชาชนมีความเสี่ยงในหลายๆด้านโดยเฉพาะด้านร่างกายที่แม้ในขณะนี้ยังคงต้องเฝ้าระวัง ควบคุม ป้องกัน เนื่องด้วยโรคอุบัติใหม่นี้ยังไม่มีวัคซีนป้องกันและมียาสำหรับรักษารวมถึงเป็นโรคติดต่อที่แพร่ระบาดได้อย่างรวดเร็วจากนี้โควิด-19 ยังส่งผลกระทบต่อจิตใจอย่างสูงกับบุคคลทุกคนแม้ยังมีได้เป็นผู้ป่วย ผู้เขียนสรุปได้ดังนี้

1.การพัฒนาหรือการฝึกอบรมพฤติกรรมทางกาย (กายภาวนา) เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์โควิด เช่น การให้ การเสียสละ (ทาน) สิ่งต่างๆ การให้ความรู้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติตนในสถานการณ์วิกฤติเช่นนี้ รวมถึงการให้กำลังใจแก่เพื่อนร่วมสังคมที่กำลังประสบความเดือดร้อนเท่าที่จะทำได้ การให้ความร่วมมือกับผู้อื่น หน่วยงาน และรัฐบาลตามมาตรการป้องกันต่างๆ เช่น การไม่มั่วสุมหรือการไม่ไปในสถานที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อ (สามัคคี) คำนึงถึงผู้อื่นหรือเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมให้มาก ไม่ทำตนให้เป็นที่น่าหวาดระแวงต่อผู้อื่น เช่น การสวมหน้ากากอนามัยก่อนออกจากบ้านทุกครั้ง (ประหิเต) ช่วยดูแลกันตามหลักองค์ประกอบของภิกษุผู้พยาบาลคนไข้(คุณธรรมหรือข้อปฏิบัติสำหรับผู้ป่วยที่พยาบาลได้ง่าย)ฝึกการใช้ชีวิตอย่างพอเพียงตามหลักสันโดษ ยินดีในสิ่งที่ตนมี ในสิ่งที่ได้มา และในสิ่งที่เหมาะกับสถานะของตน (สันโดษ)

2.การพัฒนาความพฤติกรรมให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย (ศีลภาวนา) ไม่เบียดเบียนหรือสร้างความเดือดร้อนเสียหายให้แก่ผู้อื่น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของเมตตา ความรัก ความปรารถนาดี ความห่วงใย อยากให้ทุกคนมีความสุข ปลอดภัยจากโควิด-19 (เมตตา) สงสาร เห็นอกเห็นใจ ไม่ต้องการให้เพื่อนร่วมโลกติดเชื้อไวรัสโควิด และลงมือช่วยเหลือผู้ที่ประสบความเดือดร้อนจากสถานการณ์นี้ (กรุณา) และฝึกปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของสังคมทั้งคำสั่ง ประกาศ คำเตือนต่างๆ เช่น สวมใส่

หน้าากอนามัยทุกครั้งก่อนออกไปทำธุระนอกบ้าน พกเจลล้างมือเป็นนิสัย ล้างมือทุกครั้ง โดยสรุป คือ การฝึกสร้างกุศลกรรมความดีทางกาย วาจา

3. การฝึกใจให้เข้มแข็งเจริญด้วยคุณธรรมต่างๆ (จิตภาวนา) มีขวัญและกำลังใจที่ดี เรื่องนี้มีความสำคัญอย่างมากในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เริ่มจากการฝึกสติให้รู้เท่าทันกับทุกเรื่องที่ผ่านเข้ามาในชีวิตและยอมรับกับความจริงที่เกิดขึ้นอย่างมีสติ (สติ) ฝึกจิตให้มีความอดทน อดกลั้นพร้อมที่จะสู้และฝ่าฟันจนกว่าจะพ้นวิกฤตนี้ไปด้วยดี สามารถควบคุมอารมณ์ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นให้อยู่ในกรอบของความถูกต้อง ดีงามได้ (ขันติ) ควบคุมจิตใจไม่ถูกความชั่วร้ายครอบงำจิตใจไม่ปล่อยให้ความวิตกกังวลสร้างความทุกข์ให้กับชีวิต ฝึกปล่อยความยึดมั่นในเรื่องต่างๆ ที่สร้างความทุกข์ในสถานการณ์เช่นนี้ เช่น รายได้ของเราที่ลดหรือหายไป (อุปาทาน) ฝึกการนำพระรัตนไตรมาเป็นที่พักพิงของจิตด้วยการไหว้พระ สวดมนต์ (ไตรสรณคมน์ โพชนงค์) เจริญจิตตามหลักสติปัฏฐาน 4 หรือการฝึกพิจารณาความไม่เที่ยงแท้ของชีวิตหรือความตายที่อาจเกิดขึ้นได้ทุกขณะ (อนิจจัง มรณสติ) เพื่อให้การดำเนินชีวิตของเราตั้งมั่นอยู่ในความไม่ประมาท โดยสรุปก็คือ การฝึกหรือพัฒนาจิตให้เกิดกุศลกรรมหรือความดีทางจิตฝ่ายคุณธรรมทุกประการ

4. การฝึกอบรมจิตให้เกิดปัญญา (ปัญญาภาวนา) ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เรื่องนี้จำเป็นยิ่งในสถานการณ์วิกฤตเช่นนี้เริ่มจากพิจารณาความจริงเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของโควิด-19 ว่าเป็นเรื่องของกฎธรรมชาติ(อิทัปปัจจยตา) การเผชิญกับโรคภัยไข้เจ็บเป็นเรื่องธรรมดาของทุกชีวิตตามหลักโลกธรรมไม่มีใครหนีพ้นโควิด-19 ก็เป็นเหมือนโรคทั่วไปที่เกิดขึ้น ดำรงอยู่ชั่วคราวแล้วก็ดับไปในที่สุด (ไตรลักษณ์) โรคนี้ติดต่อกันได้หากมีเหตุปัจจัยที่เอื้อให้เกิด เช่นการสัมผัสกับผู้ติดเชื้อ การไม่สวมหน้ากากอนามัยป้องกัน การไม่ล้างมือ เป็นต้น ดังนั้นการที่เรารู้สาเหตุของการติดเชื้อและการป้องกันตัวเองอย่างดีตามวิธีการป้องกันการติดเชื้อก็จะทำให้เราไม่ได้รับอันตรายจากมหันตภัยนี้ (อริยสัจ 4)

อย่างไรก็ตาม รูปแบบของแพทย์แบบพุทธนั้นจะเน้นการรักษาทาง ไปในทางจิตใจที่มีจุดอ่อนที่ไม่สามารถรักษาโรคเฉพาะทางได้ แต่การแพทย์แนวพุทธก็ มองเห็นความจริงของโลกและชีวิต ซึ่งจะทำให้การบำบัดโรคและรักษาสุขภาพสำเร็จเป็น ผลดีแก่ชีวิตที่จะดำรงอยู่ด้วยดีแบบการรักษาสุขภาพจิตเป็นรูปแบบและกระบวนการในการรักษาสุขภาพจิตที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย ซึ่งเป็นการผสมผสานในระหว่างการรักษา สุขภาพจิตที่ดำเนินการอยู่ตามปกติ ไม่ว่าจะเป็นการรักษาตามวิธีการของจิตแพทย์ด้วย วิธีการแพทย์สมัยใหม่ และการรักษาของของแพทย์พื้นบ้าน

บรรณานุกรม

กรมควบคุมโรค. (2563). <https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/index.php>. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2565.

ใจเพชร กล้าจน. (2553). ความเจ็บป่วยกับการดูแลสุขภาพแนวเศรษฐกิจพอเพียง ตามหลักแพทย์ทางเลือกวิถีพุทธ ของศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง สวนป่านาบุญ อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนบูรณาการศาสตร์ คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

บุษบา ประภาสพงศ์ และคณะ. (2551). แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.

พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2555). (พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542). แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ภูมิปัญญาทางการแพทย์และ
มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2553). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่
18. นนทบุรี: เพิ่มทรัพย์การพิมพ์.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย พระวินัยปิฎก: มหาวรรค, พระ
อภิธรรมปิฎก: กถาวัตถุปกรณ์, พระสุตตันตปิฎก: ขุททกนิกาย, ทีฆนิกาย, มัชฌิมนิกาย,
สังยุตตนิกาย, อังคุตตรนิกาย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณฯ
ราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ยิ่งยง เทาประเสริฐ และกันยานุช เทาประเสริฐ. (2546). ตำราการแพทย์พื้นบ้านล้านนา เล่ม 1.

เชียงราย: วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม. (2520). ตำราประมวลหลักเภสัช.

สำนักพัฒนาสุขภาพจิตกรมสุขภาพจิต(2555).รายงานประจำปี กรมสุขภาพจิต ปี 2555.

<https://www.dmh.go.th/ebook/view.asp?id=308> สืบค้นเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2565.

A.P.Deshpande and SubhashRanade.DravyanagunaVijnanya (part I and II).2004.

Ayurvedic Medicinal Plants.First Edition.ShivanePune: A.P. Vision Design &
Print Pvt. Ltd.

การทำจิตให้เป็นสุขในปัจจุบันตามแนวอนุสติในพระพุทธศาสนา
MAKING THE MIND TO BE HAPPY IN THE PRESENT ACCORDING
TO ANUSSATI IN BUDDHISM

พระสัจชัย ญาณวิโร (ทิพย์โอสธ)

Sanchai Nānaviro (Thiposot)

ทิตติยา มั่นดี

Thittiya Mande

E-mail: sunchait65@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 23 มีนาคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 6 กรกฎาคม 2565

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 6 กรกฎาคม 2565

บทคัดย่อ

การทำจิตให้เป็นสุขในปัจจุบันตามแนวอนุสติในพระพุทธศาสนา อนุสติ ตามแนวทางพระพุทธศาสนาคือการระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ การระลึกถึงศีล การระลึกถึงการบริจาค การระลึกถึงเทวดา การระลึกถึงความตาย การตั้งสติไว้ที่กาย (กายคตาสติ) การกำหนดลมหายใจเข้า-ออก (อานาปานสติ) การระลึกถึงความสงบ ทฤษฎีเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติ ส่วนผลที่เกิดจากปฏิบัติ การทำจิตให้เป็นสุขในปัจจุบันตามแนวอนุสติในพระพุทธศาสนา มนุษย์เราใช้ใจเป็นใหญ่ใจเป็นประธาน ทุกอย่างสำเร็จจากใจ การคิดเชิงบวกเกิดขึ้นด้วยการยอมรับความจริง การฝึกฝนตนเองให้มีมุมมองชีวิตที่ดี ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เชื่อมั่นในตนเองและมีศรัทธาในความดีงาม แม้จะเจออุปสรรคก็ต้องยอมรับให้ได้ อันความคิดเป็นนามธรรมสามารถทำให้เป็นรูปธรรมได้ด้วยปฏิบัติ การมีความคิดเชิงบวกที่เกี่ยวกับมุมมองที่มีต่อตนเองและสังคม ต้องมีการคิดว่าทุกอย่างสามารถเรียนรู้และฝึกฝนได้ในชีวิตประจำวันด้วยวิธีการโดยมีหลักประการสำคัญคือ การสร้างความเชื่อให้กับตัวเองบนพื้นฐานการคิดในความเป็นจริง ในทิศทางที่ดี มองและรับรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เป็นเหตุเป็นผล บนพื้นฐานของความดีงามและสร้างสรรค์ ซึ่งการคิดเชิงบวกเป็นการช่วยให้บุคคลเกิดความเข้าใจและมองสถานการณ์ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงอย่างมีสติ มีกำลังใจที่จะต่อสู้กับอุปสรรคจนประสบผลสำเร็จและจนกลายเป็นคนที่มีพื้นฐานจิตใจที่ดีในการใช้ชีวิต

คำสำคัญ : การทำจิตให้เป็นสุขในปัจจุบัน, อนุสติในพระพุทธศาสนา

Abstract

Making the mind to be happy in the present according to Anussati in Buddhism Anussati or Recollection according to Buddhism means remembrance of the Buddha, the Dhamma and the Sangha, remembrance of the precepts, commemoration of donations, remembrance of angels, remembrance of death, mindfulness of the body (Kayagatasati), meditation of breathing in and out (Anupanasati) and recollection of peace. These theories have to be practiced, which result in mindfulness according to Anussati in Buddhism. Humans exercise the mind

as the supreme leader, the mind as the controller, and everything is done through the mind. Positive thinking arises by accepting the truth, training oneself to have a positive perspective on life for oneself and others, self-confidence and faith in goodness in spite of obstacles. Abstract ideas can be made concrete by practice. The positive mindset in relation to the view of oneself and society needs a framework for thinking that everything can be learned and practiced in everyday life in an essential way that self-belief can be formed on the basis of thinking in reality in a good direction. perspective and perceiv9 ng things as they are real, being reasonable on the bases of goodness and creativity. Positive thinking helps a person understand and consciously see the situations as they are and has the morale to overcome obstacles successfully and has a good mental base to live.

Keywords : Making the mind happy in the present. The mindfulness, Practice in Buddhism.

บทนำ

มนุษย์เรานั้นสำคัญที่ความคิด บางคนป่วยกายแต่ไม่ป่วยทางจิต แต่บางคนป่วยทางจิตแต่ไม่ป่วยทางกาย อย่างคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” สอดคล้องกับข้อความของพินธุวาท (2564, น. 61) ได้กล่าวถึงเรื่องการจิตใจหรือการทำทุกอย่างด้วยด้วยใจไว้ว่า บางทีคนเราไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่าทำงานใด งานขายไหน จำเป็นจะต้องมีทุนก็จริงอยู่ แต่สิ่งที่จริงกว่านั้น ทุกคนมีทุนที่สำคัญที่สุดที่ติดตัวเรามาแบบไม่ต้องไปกู้ยืมมาลงทุน ไม่เสียดอกเบี้ย ไม่มีวันถูกดิสเครดิต คือการมีใจ เพราะสิ่งที่ทำให้งานผ่านไปได้ด้วยดีทุกขั้นตอนของวงจรรงานคือต้องทำงานด้วยใจ ขอเพียงมีใจรักและอดทนมีใจในการทำงานผสมกับความมุ่งมั่นในการทำงานประกอบด้วย ฉะนั้นการคิดเชิงบวก (Positive Thinking) เป็นกระบวนการทางความคิดที่มีรูปแบบการรับรู้และการรู้คิด (Perception and Cognitive Style) ไปในทิศทางที่ตีมองและรับรู้สิ่งทั้งหลายตามสภาพความเป็นจริง ตามหลักพุทธศาสนา ยถาภูตัง ญาณะทัส-สะนัง หมายความว่าเห็นเหตุเป็นผล ด้วยอารมณ์ที่ผ่องใสคิดไปในทางที่ดี จึงทำให้มีพฤติกรรมการแสดงออกที่เหมาะสมดีงามและสร้างสรรค์ ดังคำกล่าวที่ว่า คิดอย่างไรเป็นอย่างนั้น ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ทำให้คนเราเกิดการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหา รวมทั้งยังเป็นจุดเริ่มต้นของความฉลาดทางอารมณ์ และความคิดสร้างสรรค์ด้วย ซึ่งความคิดในเชิงบวกนั้นทำให้ผู้คิดเกิดความรู้สึกไปในทิศทางบวกและจะแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่ดี ฉลาดในการแก้ปัญหาชีวิต ส่งผลทำให้ทั้งตนเองและสังคมคนรอบข้างมีความสุข (นิภา แก้วศรีงาม, 2547, น. 76) เมื่อบุคคลมีความคิดเชิงบวกจะทำให้เป็นบุคคลที่มีสุขภาพจิตดีและมีความมั่นคงทางอารมณ์ ล้มแต่ลุกได้เร็ว การมองในแง่ดีไม่เฉพาะแต่การมองสิ่งแวดล้อมภายนอกเท่านั้น แต่รวมถึงการมองตนเองออก บอกตนได้ ใช้ตนเป็น มองโลกภายนอกและมองอนาคตว่าเต็มไปด้วยความหวังและความสำเร็จ คนที่มองโลกเชิงบวกคือสามารถยอมรับได้ทั้งความผิดหวังและสมหวัง ส่วนความผิดพลาดก็จะมองว่าเป็นแรงผลักดันอย่างหนึ่งซึ่งส่งผลต่อความเจริญเติบโตก้าวหน้าและความสำเร็จของตนเอง (เทิดศักดิ์ เดชคง, 2547, น.28)

แม้การคิดเชิงบวกจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของบุคคล กรอบแนวคิดการใช้ความคิดเชิงบวกไม่ใช่ว่าเฉพาะทางตะวันตกอย่างเดียวทางตะวันออกก็มี การคิดเชิงบวก หรือ

(Growth Mindset) เป็นสิ่งที่ต้องพัฒนาเพื่อยกระดับความจิตให้สูงขึ้นสอดคล้องกับงานของเรื่องแนวทางการพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโตของครู กล่าวไว้ว่า กรอบแนวคิดแบบเติบโตที่มีความต้องการจำเป็นสูง ควรเร่งพัฒนา มี 4 ด้าน ได้แก่ การไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค ชอบความท้าทาย ค้นหาแรงบันดาลใจจากความสำเร็จของผู้อื่น และเรียนรู้จากคำวิจารณ์ ด้วยการเรียนด้วยตนเอง (Self-Study) การบรรยายและการสัมมนา เป็นที่เลี้ยงให้คนอื่น (ของปีทมาภรณ์ ศรีราษฎร์และคณะ, 2018, น. 389) แนวคิดทางตะวันออกก็มีแต่ไม่ได้เป็นที่แพร่หลายทั่วไป ของวงวิชาการโลก อย่างแนวคิดของลัทธิเต๋า แนวคิดการดำเนินตามแนวทางจื้อ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคม เลี้ยว วังและคู (Leu, J., Wang, J., & Koo, K., 2011: 1-5) กล่าวถึงวัฒนธรรมของเอเชียที่เกี่ยวข้องกับมุมมองของความทุกข์มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมของชาวตะวันตกโดยส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความแตกต่างด้านการเรียนรู้และหลักการทางศาสนา กล่าวคือ คำสอนของพุทธศาสนามุ่งเน้นหลักการเรื่องความทุกข์และการดับทุกข์ด้วยการกำหนดรู้ตามสภาพที่มันเป็นจริง มีมุมมองที่มีต่อความทุกข์มองว่าเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน มองชีวิตว่าเป็นสิ่งไม่แน่นอน ตามหลักโลภกรรม 8 ประการคือ มียศ เสื่อมยศ มีลาภ เสื่อมลาภ มีนินทา มีสรรเสริญ มีสุข มีทุกข์ สอดคล้องกับของลัทธิเต๋าที่มีหลักการของการสร้างความสมดุล ทุกอย่างธรรมชาติย่อมจัดสรรโดยตัวของมันเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นตัวกำหนดมุมมองในเรื่องของความทุกข์ในชีวิตอันเป็นรากฐานที่สำคัญของการคิดเชิงบวก ด้วยเหตุนี้การนำเรื่องของการคิดเชิงบวกมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดจึงจำเป็นต้องมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบททางสังคม และสามารถประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติธรรมและการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นในบทความวิชาการเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาอนุสติตามแนวทางพระพุทธศาสนา 2. เพื่อวิเคราะห์การทำให้จิตให้เป็นสุขในปัจจุบันตามแนวอนุสติในพระพุทธศาสนา

เนื้อเรื่อง อนุสติ 10

1. อนุสติตามแนวทางพระพุทธศาสนา การคิดหรือการระลึกถึงต้องกล่าวถึง โยนิโสมนสิการ ประกอบไปด้วย โยนิโส กับ มนสิการ ซึ่งคำว่า โยนิ มีความหมายถึง เหตุต้นเค้า แหล่งเกิด ส่วนมนสิการ แปลว่า การทำไว้ในใจ การคิดคำนึง นี่ถึง ใส่ใจพิจารณา ก็มีคำไวพจน์ของมนสิการมากมาย เช่น อาวัช ขนา อาโภค สมนนาหาร ปัจจเวกขณ์ การพิจารณาอยู่เสมอหรือตลอดเวลา มีความหมายใกล้เคียงกับ โยนิโสมนสิการ ดังนั้นโยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย คือการคิดให้ละเอียดรอบคอบลึกซึ้งกับเรื่องราวทั้งหลายที่ผ่านเข้ามาในชีวิต (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2562, น.656-657) ตามทฤษฎีของมาสโลว์ นักคิดทางตะวันตกได้ให้แนวคิดไว้ว่า การคิดสร้างสรรค์เพื่อหนีจากความเครียดในชีวิตประจำวัน ด้วยการทำงานผลงานเหล่านี้ เช่น การวาดภาพ การปั้น และการเขียน เป็นรูปแบบการคิดที่อิงอาศัยธรรมชาติหรือการใช้ธรรมชาติบำบัด การคิดสร้างสรรค์เพื่อให้เชื่อมโยงกับธรรมชาติ การคิดเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ในระดับสูงกว่า มีแนวโน้มคิดออกและเกี่ยวข้องมากกว่าการคิดสร้างสรรค์ มองเห็นปัญหาได้อย่างชัดเจน การคิดสร้างสรรค์แบบบูรณาการ เกิดมาจากการรวมการคิดสร้างสรรค์แบบภาคทฤษฎีและการคิดสร้างสรรค์แบบภาคปฏิบัติ การคิดรูปแบบนี้เชื่อว่า จะเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดของศิลปะที่ยิ่งใหญ่ ปรัชญา และการค้นพบทางวิทยาศาสตร์หรือความสำเร็จ (Stephen, 2014)

พระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายคือการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้เป็นผู้เพียบพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้ สรรพสิ่งในโลกล้วนมีการเปลี่ยนแปลง มนุษย์เมื่อเกิดการเกิดการเปลี่ยนแปลง ย่อมมีความพอใจและไม่พอใจ เกิดทั้งสุขและทุกข์

ส่งผลถึงร่างกายและจิตใจ ดังนั้นสติจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงนั้น มีนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาได้ให้แนวทางการเจริญสติหรือเกี่ยวกับอนสติไว้ดังนี้ การดำเนินชีวิตตามหลักพรหมวิหาร 4 ประการคือ เมตตา มีความรักปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุข กรุณา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี อุเบกขา การรู้จักวางเฉยให้ถูกกาลเวลา (ชาญวิทย์ ปรีชาพาณิช พัฒนา, 2564)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553) ได้นำเสนอแนวการพัฒนาจิตใจโดยการฝึกปฏิบัติการบริหารจัดการจิตตามหลักสติปัฏฐาน 4 กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณากายให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงกาย ไม่ใช่บุคคลตัวตนเราเขา เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนาให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา มีสติรู้ชัดเวทนาอันเป็นสุขและทุกข์ หรือไม่รู้สึกละสุขและทุกข์ทั้งที่เป็นสามีส และเป็นนิรามิสตามที่เป็นอย่างอยู่ในขณะนั้น จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา มีสติรู้ชัดจิตของตนที่มีราคะ ไม่มีราคะ ที่มีโทสะ ไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ เศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว พุ่งชานหรือเป็นสมาธิ ตามรู้สภาพจิตของตนตลอดเวลา ว่าเป็นอย่างไรตามที่เป็นไปอยู่ในขณะนั้น ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา มีสติรู้ชัดธรรมทั้งหลายได้แก่ นิรวรรณ 5 ชั้น 5 อายตนะ 12 โพชฌงค์ 7 อริยสัจ 4 ว่าคืออะไร เป็นอย่างไร มีในตนหรือไม่ เกิดขึ้นเจริญบริบูรณ์ และดับไปได้อย่างไร ตามที่เป็นจริงของมันอย่างนั้น

ในการปฏิบัติต้องเลือกสถานที่หรือสิ่งแวดล้อมก่อนเป็นอันดับแรก กล่าวคือวิธีการบริหารจัดการกล่าวเฉพาะการตั้งสติกำหนดพิจารณาภายในอิริยาบถนั่ง โดยการ กำหนดลมหายใจเข้า-ออก ที่เรียกว่า อานาปานสติขั้นเตรียม 1) เลือกสถานที่ที่สบาย สะอาดต่อการปฏิบัติธรรม เป็นสถานที่ที่มีความสงบ 2) กำหนดเวลาในการปฏิบัติ โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ว่างเว้นจากภาระงานอื่น ตั้งใจบูชาพระรัตนตรัยพร้อมทั้งสมาทานศีล เพื่อดึงจิตจากสิ่งก่อกวนให้จิตใจชุ่มฉ่ำ เศร้าหมอง ตั้งใจสวดสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย ให้พอเหมาะแก่เวลา ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป ทำจิตใจให้ผ่องใส คลายความกังวล หรือลดการคิดถึงสิ่งอื่นนอกจากการตั้งใจปฏิบัติขั้นตอนปฏิบัติ 3) นั่งขัดสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งตัวตรง สูดลมหายใจเข้า-ออกให้ลึก สัก 4-5 ครั้ง ก่อนที่จะหลับตาเริ่มการกำหนดรู้ลมหายใจเข้า-ออก เช่น เข้ายาว-ออกยาว เข้าสั้น-ออกสั้น หรืออุณหภูมิของลมเข้า-ออก ในขณะที่หายใจเข้า-หายใจออกสามารถกำหนดคำภาวนา ว่าพุท-โธ หรือคำภาวนาอื่น ที่ได้ศึกษาของแต่สำนักด้วยก็ได้ตามความถนัด ปฏิบัติต่อไปจนกว่าสมควรแก่เวลาที่กำหนด หรือจนกว่าจะคลายจากสมาธิ กล่าวคำแผ่เมตตาเพื่ออุทิศส่วนบุญที่เกิดจากการทำสมาธิให้แก่ตนเองและสรรพสัตว์ทั่วไป โดยไม่มีประมาณในการปฏิบัติระยะแรก จิตอาจฟุ้งซ่าน ต้องหมั่นฝึกฝน ทำให้บ่อย จนเกิดความคุ้นชิน มีความชำนาญมากขึ้น และที่สำคัญจะทำให้เกิดปัญญาตามมาด้วย

องค์ความรู้ที่ได้จากการบริหารจัดการจิตจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตเราอย่างไร มีนักวิชาการได้กล่าวไว้ดังนี้ คนมีปัญญา ไม่ประมาทในขณะที่คนอื่นเขาประมาท ตื่นเต็มที่ในขณะที่คนอื่นเขาหลับไหล จึงทิ้งห่างกันไกล เหมือนม้าฝีเท้าจืด (แสง จันทรงามและคณะ, (2553, น.824). ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งอมตะ ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ความไม่ประมาท ด้วยความสำรวมและด้วยการควบคุมตัว ผู้มีปัญญาอาจทำเกะซึ่งน้ำท่วมไม่ถึงให้แก่ตนเองได้ (โจเซฟ แกร์, (2560, น. 105-106) การบำเพ็ญตบะแบ่งออกเป็นสองประเภท คือการบำเพ็ญตบะเพื่อตนเอง การฝึกฝนตนเองให้เป็นที่พึงประสงค์ ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม ดังมงคลลำดับที่ 35 ว่า จิตไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม มี

ลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ มีการนินทา มีการสรรเสริญ มีสุข มีทุกข์ ตามหลักฐานทางพุทธศาสนาว่า โลกธรรมเป็นของมีอยู่ในโลก เป็นเรื่องของโลกใครก็ตามอยู่ในโลกต้องถูกกระทบ (พ.อ. ปิ่นมุกข์นันต์, (2549, น.611-614) เครื่องมือในการฝึกฝนตนเองในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ดังนี้

อนุสติ ในพระพุทธศาสนาหมายถึง “ตามระลึกถึง” เป็นกรรมฐานหรือการงานที่ตั้งของจิตเป็นแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานที่ตามระลึกนึกถึง แนวทางการปฏิบัติตามแนวพระพุทธศาสนาได้ผลของกำลังสมาธิไม่เสมอกัน บางข้อถ้าปฏิบัติเนื่องนิตยตลอดเวลาสามารถทำให้เกิดพลังสมาธิได้ อาจจะได้สมาธิอุปจารสมาธิ ระดับต้น และอาจจะได้ความสุขมลุ่มลึกของจิตใจได้ ดังนั้นผลที่ได้จากการปฏิบัติในเรื่องอนุสติ 10 ประการนี้ได้กำลังของสมาธิไม่เสมอกัน การปฏิบัติอนุสติ ก็ต้องคำนึงถึงจริตของแต่ละคนด้วย ในพระพุทธศาสนาได้แสดงจริตหรือลักษณะนิสัยของคนไว้ 6 ประการที่เหมาะสมกับลักษณะนิสัย จริต แปลว่า ความประพฤติ บุคคลผู้มีพื้นนิสัยหรือพื้นเพนิสัยจิตใจที่หนักไปด้านใดด้านหนึ่ง แตกต่างกันไป แบ่งเป็น 6 ลักษณะ คือ รากจริต ผู้มีรากเป็นความประพฤติปกติ (หนักไปในทางรักสวรั้งงาม) โทสจริต ผู้มีโทสะเป็นความประพฤติปกติ (หนักไปในทางใจร้อนขี้หงุดหงิด) โมหจริต ผู้มีโมหะเป็นความประพฤติปกติ (หนักไปในทางหลงลืมมึนเมา) สัทธาจริต ผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติเป็นปกติ (หนักไปในทางน้อมใจเชื่อหรือเชื่อคนง่าย) พุทธิจริต ผู้มีความรู้เป็นความประพฤติเป็นปกติ (หนักไปในทางคิดพิจารณา) วิตกจริต ผู้มีวิตกเป็นความประพฤติปกติ (หนักไปในทางคิดจับจดฟุ้งซ่าน) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (2561, น.62) อนุสติบางข้อเหมาะแก่ท่านที่หนักไปในสัทธาจริต บางหมวดเหมาะแก่ท่านที่หนักไปในวิตกและโมหะจริต บางหมวดเหมาะแก่ท่านที่หนักไปในรากจริต กองใดหมวดใดเหมาะแก่ท่านที่หนักไปในจริต อนุสตินี้มีชื่อและอาการรวม 10 อย่างด้วยกัน มีดังต่อไปนี้

อนุสติ 10 (ความระลึกถึง, อารมณ์อันควรระลึกถึงให้เสมอต้นเสมอปลายหรือตลอดเวลา (Recollection; constant mindfulness) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), (2559, น.246-247)

- 1.พุทธานุสติ (ระลึกถึงพระพุทธเจ้า คือ น้อมจิตระลึกถึงและพิจารณาคุณของพระองค์ (Recollection of the Buddha; a contemplation on the virtues of the Buddha)
- 2.ธัมมานุสติ (ระลึกถึงพระธรรม คือ น้อมจิตระลึกถึงและพิจารณาคุณของพระธรรม (Recollection of the Dhamma; a contemplation on the virtues the Doctrine)
- 3.สังฆานุสติ (ระลึกถึงพระสงฆ์ คือ น้อมจิตระลึกถึงและพิจารณาคุณของพระสงฆ์ (Recollection of the Sangha; a contemplation on the virtues of the Order)
- 4.ศีลानุสติ (ระลึกถึงศีล คือ น้อมจิตรำลึกพิจารณาศีลของตนที่ได้ประพฤติปฏิบัติบริสุทธิ์ไม่ต่างพร้อย (Recollection of morality; a contemplation on one's own morals)
- 5.จาคานุสติ (ระลึกถึงการบริจาค คือ น้อมจิตระลึกถึงทานที่ตนได้บริจาคแล้ว และพิจารณาเห็นคุณธรรมคือความเผื่อแผ่เสียสละนี้ที่มีในตน (Recollection on liberality; a contemplation on one's own liberality)
- 6.เทวตานุสติ (ระลึกถึงเทวดา คือ น้อมจิตระลึกถึงเทวดาทั้งหลายที่ตนเคยรู้และพิจารณาเห็นคุณธรรมอันทำบุคคลให้เป็นเทวดาตามที่มีอยู่ในตน (Recollection of deities; a contemplation on the virtues which make people become gods as can be found in oneself)

7.มรณสติ (ระลึกถึงความตายอันจะต้องมีมาถึงตนเป็นธรรมดา พิจารณาที่จะให้เกิดความไม่ประมาท (Mindfulness of death; a contemplation on death)

8.กายคตาสติ (สติอันไปในกาย คือ กำหนดพิจารณากายนี้ ให้เห็นว่าประกอบด้วยส่วนของร่างกาย อันไม่สะอาด ไม่งาม น่ารังเกียจ เป็นทางรู้เท่าทันสภาวะของกายนี้ มิให้หลงใหลมัวเมา (Mindfulness occupied with the body; contemplation on the 32 impure parts of the body)

9.อานาปานสติ (สติกำหนดลมหายใจเข้าออก (Mindfulness on breathing)

10.อุปमानุสติ (ระลึกถึงธรรมเป็นที่สงบ คือ ระลึกถึงและพิจารณาคุณของพระนิพพาน อันเป็นที่ระงับกิเลสและความทุกข์ (Recollection of peace; contemplation on the virtue of Nibbana)

อธิบายความว่า ในอนุสุตติฐานสูตรท่านได้แสดงไว้ดังนี้ (อง ปญ-ฉก, (ไทย). 14/296/324-326) พุทธานุสติ ท่านใดที่เจริญพุทธานุสติ ระลึกถึงพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชา (ความรู้) และจรณะ (ความประพฤติ) เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม

ธรรมานุสติ อริยสาวกย่อมเจริญธรรมานุสติ ระลึกถึงพระธรรมว่า พระธรรมอันพระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว อันผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามา อันวิญญูชนจะพึงรู้เฉพาะ สังขานุสติ อริยสาวกย่อมเจริญสังขานุสติ ระลึกถึงพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ผู้ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติชอบ นี่คือคูปุรุษ 4 (อริยบุคคล บุคคลผู้เป็นอริยะ, ท่านผู้บรรลุธรรมวิเศษมีโสดาปัตติมรรค เป็นต้น มี 4 คือ 1) พระโสดาบัน 2) พระสกทาคามี (หรือสกิทาคามี) 3) พระอนาคามี 4) พระอรหันต์) บุคคล 8 (แบ่งพิสดารเป็น 8 คือ พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล, พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผล, พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผล, พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผล) นี้พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ควรของค่านับ ควรของต้อนรับ ควรของทำบุญ ควรกระทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า เป็นเนื่อนาบุญที่ดี ทำบุญกับท่านเหล่านี้แล้วมีอานิสงส์มาก เพราะในพระภิกษุในทางพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ 1) สมมติสงฆ์ เป็นพระภิกษุธรรมดาที่ยังไม่บรรลุธรรมแต่ทรงศีลหรือทรงความเป็นพระหรือนักบวช 2) อริยสงฆ์ เป็นพระภิกษุที่บรรลุธรรมอยู่ในระดับโสดาบันขึ้นไป สีลานุสติ อริยสาวกย่อมเจริญศีลานุสติ ระลึกถึงศีลของตน อันไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทยหรืออิสระในตัวเองเป็นศีลอัตโนมัตไม่กระทำให้ที่แจ้งและที่ลับ อันวิญญูชนสรรเสริญ อันตณหาที่ฐิไม่ยึดถือ เป็นไปเพื่อสมาธิ

จาคานุสติ อริยสาวกย่อมเจริญจาคานุสติ ระลึกถึงจาคะ (ความเสียสละสิ่งของหรือจิตอาสา) ของตนว่า เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอ ที่เรามีจิตปราศจากมลทิน คือความตระหนี่ มีจาคะอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีแล้วในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการจำแนกทาน เทวดานุสติ อริยสาวกย่อมเจริญเทวดานุสติ ระลึกถึงเทวดาว่า เทวดาเหล่าจากุมหาราช ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดีปรินิมิทตสวรรค์ พรหม และที่สูงกว่านั้นมีอยู่ เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญาเช่นใด จุตจากโลกนี้แล้ว อุบัติในเทวดาชั้นนั้นก็ด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญาเช่นนั้นแม้ของเราก็มีอยู่

สมัยใด พระอริยสาวกเจริญอนุสติอยู่ สมัยนั้น จิตนั้นเป็นจิตไม่ถูกราคะโทสะโมหะกลุ้มรุม เป็นจิตดำเนินไปตรงทีเดียว เป็นจิตออกไป พ้นไป หลุดไปจากความอยาก อันเป็นชื่อของเบญจกามคุณ สัตว์บางพวกในโลกนี้ ทำพหุธานุสติ ธรรมานุสติ สังฆานุสติ สีลานุสติ จาคานุสติ เทวทานุสติ แม้จะให้เป็นการมณเฑียรธรรม ย่อมบริสุทธ์ได้ และมรณสติ (ระลึกถึงความตายอันจะต้องมีมาถึงตนเป็นธรรมดา) พิจารณาที่จะให้เกิดความไม่ประมาท กายคตาสติ (สติอันไปในกาย คือ กำหนดพิจารณากายนี้ ให้เห็นว่าประกอบด้วยส่วนของร่างกายอันไม่สะอาด ไม่งาม น่ารังเกียจ เป็นทางรู้เท่าทันสภาวะของกายนี้ มิให้หลงใหลมัวเมา อานาปานสติ (สติกำหนดลมหายใจเข้าออก อุปสมานุสติ (ระลึกถึงธรรมเป็นที่สงบ คือ ระลึกถึงและพิจารณาคุณของพระนิพพาน อันเป็นที่ระงับกิเลสและความทุกข์

สรุปว่า ความคิดสำคัญต่อพฤติกรรมเพราะมีคำกล่าวว่า ท่านจะเป็นอย่างไรก็อยู่ที่ท่านคิด เพราะฉะนั้นพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับความคิด อย่างแรกที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนคือ สัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้อง สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ ดังนั้นจึงต้องควบคุมความคิดให้คิดไปในสิ่งที่ดี เพื่อให้มี (Growth Mindset) ไม่ยอมแพ้แม้พบกับปัญหาจะหาทางแก้ปัญหาให้ได้

2. การทำจิตให้เป็นสุขในปัจจุบันตามแนวอนุสติในพระพุทธศาสนา

ก่อนจะพิจารณาความหมายของสัมมาสติ ควรทำความเข้าใจทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องสติไว้เป็นพื้นฐานก่อนสติในฐานะอัปปมาทธรรม “สติ” แปลกันอย่างง่ายว่า ความระลึกได้ ทำให้นึกเพ่ง ความหมายไปในแง่ของความจำ ซึ่งก็เป็นการถูกต้องในด้านหนึ่ง แต่อาจไม่เต็มตามความหมายหลักที่เป็นจุดมุ่งสำคัญก็ได้ เพราะถ้าพูดในแง่ปฏิเสธรสติ นอกจากหมายถึงความไม่ลืม ซึ่งตรงกับความหมายในทางอนุสติข้างต้น ที่ว่าความระลึกได้แล้ว ยังหมายถึงความไม่เผลอ ไม่เลินเล่อ ไม่พินเพื่อน ไม่เลือนลอยด้วย ควบคุมใจอยู่ไม่ให้ใจหาย ไม่ให้ใจลอย ความหมายของสติ ในแง่ปฏิเสธเหล่านี้ เล็งไปถึงความหมายในเชิงอนุสติว่า ความระมัดระวัง ความตื่นตัวต่อหน้าที่ ความมีใจพร้อมอยู่ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับสิ่งที่ทำ ภาวะที่พร้อมอยู่เสมอในอาการคอยรับรู้ต่อสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง และตระหนักว่าควรปฏิบัติต่อสิ่งนั้นอย่างไร ซึ่งทำให้เกิดเป็นการดูแล รักษา คุ้มครองไว้ได้การทำหน้าที่ของสติ มักถูกเปรียบเทียบเหมือนกับนายประตู ที่คอยระวัง ฝ้าดูคนเข้าออกอยู่เสมอ และคอยกำกับการ โดยปล่อยคนที่ควรเข้าออกให้เข้าออกได้ และคอยกันห้ามคนที่ไม่ควรเข้า ไม่ให้เข้าไป คนที่ไม่ควรออก ไม่ให้ออกไป สติจึงเป็นธรรมสำคัญในทางจริยธรรมเป็นอย่างมาก เพราะเป็นตัวควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ และเป็นตัวคอยป้องกันยับยั้งตนเอง ทั้งที่จะไม่ให้หลงเพลินไปตามความชั่ว และที่จะไม่ให้ความชั่วเล็ดลอดเข้าไปในจิตใจได้ ที่จะเตือนตนในการทำมาความดี และไม่เปิดโอกาสแก่ความชั่วพุทธธรรมเน้นความสำคัญของสติเป็นอย่างมากในการปฏิบัติจริยธรรมทุกชั้น การดำเนินชีวิต หรือการประพฤติปฏิบัติโดยมีสติกำกับอยู่เสมอ นั้น มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า “อัปปมาท” หรือความไม่ประมาท เป็นหลักธรรมสำคัญยิ่งสำหรับความก้าวหน้าในระบบจริยธรรม มีความหมายหลักเหมือนเป็นคำจำกัดความว่า การเป็นอยู่โดยไม่ขาดสติ (ขอให้เทียบความหมายที่นิยมใช้กันในภาษาอังกฤษ สติ ใช้กันว่า mindfulness; attentiveness หรือ detached watching; ส่วน อัปปมาท มีคำนิยมใช้หลายคำ คือ heedfulness; watchfulness; earnestness; diligence; zeal; arefulness หรือความหมายในทางปฏิเสธรว่า non-neglect of mindfulness; non-negligence) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2562, น.793-794)

ดังนั้น อนุสติ 10 จัดเป็นสัมมาสติอีกแบบหนึ่ง คือ การระลึกในทางที่ชอบประกอบด้วยธรรมความหมายของ อัปปมาท ที่ว่า “การเป็นอยู่โดยไม่ขาดสติ” นั้น ขยายความว่า การระมัดระวังอยู่

เสมอไม่ยอมถลาลงไปในทางเสื่อม และไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความเจริญก้าวหน้า ตระหนักดีถึงสิ่งที่จะต้องทำและต้องไม่ทำ ใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่ ไม่ปล่อยปละละเลย กระทำการด้วยความจริงจัง และพยายามเดินรุดหน้าอยู่ตลอดเวลา กล่าวได้ว่า อัปมาทะธรรมนี้ เป็นหลักความรู้สึกรับผิดชอบขั้นพื้นฐานในแง่ความสำคัญ อัปมาทะ จัดเป็นองค์ประกอบภายใน เช่นเดียวกับโยนิโสมนสิการ คู่กับหลักกัลยาณมิตร ที่เป็นองค์ประกอบภายนอก พุทธพจน์แสดงความสำคัญของอัปมาทะนี้ บางที่ซ้ำกับโยนิโสมนสิการเหตุผลก็คือ ธรรมทั้งสองอย่างนี้ มีความสำคัญเท่าเทียมกัน แต่ต่างแ่งกันโยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบฝ่ายปัญญา เป็นอุปกรณ์สำหรับใช้กระทำการ ส่วนอัปมาทะเป็นองค์ประกอบฝ่ายจิต คือด้านสมาธิ เป็นตัวควบคุมและเร่งเร้าให้มีการใช้อุปกรณ์นั้น และก้าวหน้าต่อไปเสมอความสำคัญและขอบเขตการใช้อัปมาทะธรรม ในการปฏิบัติจริยธรรมตามลำดับขั้นจะเห็นได้จากพุทธพจน์ตัวอย่างต่อไปนี้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2562, น.795).

“ภิกษุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์บกทั้งหลาย ชนิดใด ๆ ก็ตาม ย่อมลงในรอยเท้าข้างใดทั้งหมด รอยเท้าข้าง เรียกว่า เป็นยอดของรอยเท้าเหล่านั้น โดยความใหญ่ ฉันท กุศลธรรมทั้งหลายอย่างใด ๆ ก็ตาม ย่อมมีความไม่ประมาทเป็นมูล ประชุมลงในความไม่ประมาทได้ทั้งหมด ความไม่ประมาท เรียกได้ว่า เป็นยอดของธรรมเหล่านั้น ฉันทนั้น” (ส.ม. (ไทย) 19/253/65; อง.ทสก. (ไทย) 25/15/23) “เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรม ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือให้กุศลธรรม ที่เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมไป เหมือนความไม่ประมาทเลย เมื่อไม่ประมาทแล้ว กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมไป” อง.เอก. (ไทย) 20/60/13) “เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่...(อง.เอก. (ไทย) 20/84/18) ที่เป็นไปเพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งสัทธรรม เหมือนความไม่ประมาทเลย” (อง.เอก. (ไทย) 20/116/23)

“โดยกำหนดว่าเป็นองค์ประกอบภายใน เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบอื่นแม้สักข้อหนึ่ง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ เหมือนความไม่ประมาทเลย” (อง.เอก. (ไทย) 20/100/21) แม้ปัจฉิมวาทา คือพระดำรัสครั้งสุดท้ายของพระพุทธเจ้า เมื่อจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ก็เป็นพระดำรัสในเรื่องอัปมาทธรรม ดังนี้ “สิ่งทั้งหลายที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ย่อมมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ที่มุ่งหมายให้สำเร็จ ด้วยความไม่ประมาท” (ที.ม. (ไทย) 10/143/180) “เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันท ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอริยอัษฎางคิกมรรคแก่ภิกษุฉันทนั้น

สัมมาสติ เป็นองค์มรรคข้อที่ 2 ในหมวดสมาธิ จัดเข้าในอธิจิตตสิกขา มีคำจำกัดความในพระสูตร ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย อย่างไรก็ตามเรียกว่า สัมมาสติ ในพระพุทธศาสนา

- 1) ตามเห็นกายในกาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ปลอดไร้อภิขมาและโทมนัสในโลก
- 2) ตามเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ปลอดไร้อภิขมาและโทมนัสในโลก
- 3) ตามเห็นจิตในจิต มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ปลอดไร้อภิขมาและโทมนัสในโลก
- 4) ตามเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ ปลอดไร้อภิขมาและโทมนัสในโลก” (ที.ม. (ไทย) 10/299/349) คำจำกัดความอีกแบบหนึ่ง ที่ปรากฏในคัมภีร์อภิธรรมว่าดังนี้

“สัมมาสติ หรือ สติ คือ การคอยระลึกถึงอยู่เนืองๆ การหวนระลึก (กัตี) สติ คือ ภาวะที่ระลึกได้ ภาวะที่ทรงจำไว้ ภาวะที่ไม่เลือนหาย ภาวะที่ไม่ลืม สติ คือ สติที่เป็นอินทรีย์สติที่เป็นพละ

สัมมาสติ สติสัมโพชฌงค์ ที่เป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่าสัมมาสติ” (อภิ.วิ. (ไทย) 35/182/140; 587/321) สัมมาสติ ตามคำจำกัดความแบบพระสูตรนั้น ก็คือหลักธรรมที่เรียกว่า สติ ปฐมฐาน 4 นั่นเอง หัวข้อทั้ง 4 ของหลักธรรมหมวดนี้ มีชื่อเรียกโดยย่อ คือ

- 1) กายานุปัสสนา (การพิจารณากาย, การตามดูรู้ทันกาย)
- 2) เวทนานุปัสสนา (การพิจารณาเวทนา, การตามดูรู้ทันเวทนา)
- 3) จิตตานุปัสสนา (การพิจารณาจิต, การตามดูรู้ทันจิต)
- 4) ธัมมานุปัสสนา (การพิจารณาธรรมต่าง ๆ, การตามดูรู้ทันธรรม)

อนุสติที่มีผลต่อการทำจิตให้เป็นสุขในปัจจุบันตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยพุทธพจน์ทั้งหลายมีความมุ่งหมายเพื่อการเตือนสติ วิธีการคิดให้รอบคอบจะเรียกว่าวิธีการคิดในทางพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการทำจิตให้เป็นสุขในปัจจุบัน มีวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 10 ประการ คือ

1.วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ คิดแบบมีเหตุผล เช่นพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้โดยใช้วิธีการคิดแบบสืบสาวหาเหตุจากปัจจัย พระองค์ตั้งคำถามขึ้นมาเกี่ยวกับเวทนา ได้แก่ ความรู้สึกสุขทุกข์ โดยทรงพิจารณาว่าเวทนาที่เป็นสุขเป็นทุกข์นี้เกิดขึ้นโดยมีอะไรเป็นปัจจัย แล้วพระองค์ก็สืบสาวไปก็ทรงค้นพบว่า มีผัสสะ เป็นต้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

2.วิธีคิดแบบแยกแยะ ส่วนประกอบ คือ การคิดจำแนกแยกแยะองค์รวมของสิ่งทั้งหลายออกเป็นองค์ย่อยทำให้มองเห็นความและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบย่อยเหล่านั้นว่ามีความเกี่ยวข้องกับเนื่องกัน เป็นเหตุเป็นผลและพึ่งพาอาศัยกันอย่างไร จึงประสานสอดคล้องกันเป็นองค์รวม วิธีคิดแบบนี้จะทำให้เราเข้าใจและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาพความเป็นจริง

3.วิธีแบบสามัญลักษณะ คือ คิดแบบไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) คือคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา ชีวิตของคนเราก็คือเป็นเช่นนี้เป็นอนิจจังไม่เที่ยงแท้ ทุกขังมีแต่ความทุกข์อนัตตาไม่มีตัวตนที่แน่นอน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

4.วิธีคิดแบบอริยสัจ หรือ วิธีคิดแบบแก้ปัญหาคือ การพิจารณาปัญหามีอะไรบ้าง (ทุกข์) สาเหตุอยู่ที่ใด (สมุทัย) แนวทางและเป้าหมายของการแก้ปัญหาคืออะไร (นิโรธ) พิจารณาวิธีการดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมาย (มรรค) ซึ่งเราสามารถใช้เป็นหลักยึดในการพิจารณาถึงความเป็นจริงและนำไปสู่การคิด ตามกระบวนการนี้

5.วิธีคิดแบบบรรณธรรมสัมพันธ์ คิดตามหลักการและความมุ่งหมาย เป็นการคิดแบบสุดบุรุษหรือสัพบุรุษธรรมอันเป็นคุณสมบัติของคนดี คือ รู้จักเหตุ รู้จักผลรู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักบุคคล รู้จักชุมชน

6.วิธีคิดแบบเห็นคุณ – โทษและทางออก คือ มองในเชิงคุณค่าว่าสิ่งนั้นมีคุณในแง่ไหน มีโทษในแง่ไหน มองทั้งคุณและโทษ แล้วก็หาทางออกที่จะแก้ไข

7.คิดแบบคุณค่าแท้- คุณค่าเทียม รู้จักแยกแยะสิ่งดีชั่วได้อย่างมีเหตุผล

8.วิธีคิดแบบปลูกเร้าคุณธรรม คิดแบบปลูกเร้าคุณธรรมหรือชุดความดี หมายถึง การบำเพ็ญความดี ซึ่งจะต้องกระทำให้ถึงที่สุด

9.วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน คือ คิดอยู่ในปัจจุบัน แนวนี้ต้องบมีวิปัสสนากรรมฐานเป็นเครื่องมือ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

10.วิธีคิดแบบวิภาษวาท (แบบจำแนก) คือ คิดแบบรอบด้าน แยกแยะ มองสิ่งทั้งหลายในหลายมุมอย่างละเอียดรอบคอบ

การคิดทั้ง 10 ข้อที่กล่าวมาสรุปได้โดยย่อ 4 ข้อ คือ 1. คิดเป็นระเบียบ 2. คิดถูกวิธี 3. คิดเป็นเหตุเป็นผล 4. คิดให้เกิดการกระทำที่เป็นกุศล (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2562, น.656-657).

องค์ความรู้ที่ได้จากการฝึกสติ การฝึกสติและสมาธิเป็นเสมอทุกวัน จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัว ดังนี้ การทำงานของร่างกายหลายส่วนดีขึ้น มีผลต่อพัฒนาการสมองสามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ดีขึ้น และแสดงออกอย่างระมัดระวังมากขึ้น สองคล่องการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่ว่ามีความยืดหยุ่นมากขึ้นทั้งในมุมมองต่อโลกและการดำเนินชีวิต มีความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ รู้จักตัวตนของตนเองและสามารถพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น ควบคุมตนเองให้มีความยับยั้งชั่งใจมากขึ้น ดังภาพประกอบดังนี้

บทสรุป

ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกไม่มีอะไรสมบูรณ์แบบต้องอาศัยการฝึกฝน และสั่งสมบารมี เมื่อไม่มีก็ต้องทำให้มีได้ด้วยการทำเหตุให้ดีกว่าก่อน เหมือนกับเรื่องกฎแห่งกรรม ทำอย่างไรได้อย่างนั้น บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่น คนทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี คนทำชั่วย่อมได้ผลชั่ว แต่ทุกอย่างต้องอาศัยเวลาในการเติบโต เปรียบเหมือนกับการปลูกมะม่วงในวันนี้ก็ต้องอาศัยเวลาในการเติบโตในการออกผล อย่างพุทธพจน์บทหนึ่งว่าไว้ “ท่านทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งที่บุคคลเจริญแล้วกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์โดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ธรรมอย่างหนึ่งนั้นคืออะไร คือ “การระลึกถึงพระพุทธเจ้า “การระลึกถึงพระธรรม “การระลึกถึงพระสงฆ์ “การระลึกถึงศีล “การระลึกถึงการบวช “การระลึกถึงเทวดา “การกำหนดลมหายใจเข้า-ออก “การระลึกถึงความตาย “การตั้งสติไว้ที่กาย “การระลึกถึงความสงบ” ดังนั้น อนุสติ 10 การระลึกถึงความคุณงามความดี เป็นการฝึกคิดบวก การคิดเชิงบวกเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและควรศึกษา เนื่องด้วยการคิดเชิงบวกเป็นตัวแปรที่บ่งบอกถึงการมีสุขภาพทางกายและจิตที่ดีของบุคคล อันจะนำไปสู่คุณลักษณะของบุคคลในหลายประการเช่น การมีโอกาสประสบความสำเร็จในชีวิต การมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น การมีความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้นการศึกษาการคิดเชิงบวกนี้จะช่วยให้บุคคลเกิดความเข้าใจและมองสถานการณ์ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับอุปสรรคไม่ยอมให้ความล้มเหลวเข้ามาทำลายชีวิต สามารถเปลี่ยนวิกฤตในชีวิตให้เป็นโอกาส พยายามหาหนทางแก้ปัญหาและเอาชนะอุปสรรค จนประสบผลสำเร็จ และเป็นคนที่มีความสุขในชีวิตได้ ทั้งนี้การคิดเชิงบวกมีความสัมพันธ์กับตัวแปรทางจิตวิทยาตัวอื่น เช่น ความเชื่อมั่นในตนเอง การมองโลกในแง่ดี ความสุข คุณภาพชีวิต บุคคลจะเกิดการคิดเชิงบวกได้จากการรับรู้และ

ยอมรับในความสามารถของตนเอง รวมถึงการฝึกฝนหรือกำกับตนเองให้มีมุมมองชีวิตที่ดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เชื่อมั่นในตนเอง เชื่อมั่นและศรัทธาในความดีงาม แม้การคิดเชิงบวกจะมีลักษณะของความเป็นนามธรรมและเป็นเรื่องภายในจิตใจที่เกี่ยวข้องกับมุมมองที่มีต่อตนเองและสังคม แต่สามารถเรียนรู้และฝึกฝนได้ในชีวิตประจำวันด้วยวิธีการที่หลากหลายวิธีการโดยมีหลักประการสำคัญก็คือการสร้างเชื่อให้กับตัวเองบนพื้นฐานการคิดในทิศทางที่ดี มองและรับรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงเป็นเหตุเป็นผล บนพื้นฐานของความดีงามและสร้างสรรค์ซึ่งการคิดเชิงบวกเป็นการช่วยให้บุคคลเกิดความเข้าใจและมองเห็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงอย่างมีสติมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับอุปสรรคจนประสบผลสำเร็จและจนกลายเป็นคนที่มีความสุขในชีวิตได้

บรรณานุกรม

- โจเซฟ แกร์. (2560). **ศาสนาทั้งหลายนับถืออะไร**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สยามปริทัศน์.
- ชาญวิทย์ ปรีชาพาณิชพัฒนา. (2564). **พรหมวิหาร 4**. สืบค้น 3 กุมภาพันธ์ 2565 จาก <https://sites.google.com/site/metawatee/hlak-thrrm-thang-sasna/phrrm-wihar-4>.
- เทิดศักดิ์ เดชคง. (2547). **ความฉลาดทางอารมณ์**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์พรินต์ติ้งเซ็นเตอร์.
- นิภา แก้วศรีงาม. (2547). **ความคิดเชิงบวก (Positive Thinking) พึงคิดว่าทุกปัญหามีทางออก ไม่ใช่ทุกทางออกเป็นปัญหา**. วารสารวงการครู. 1(12): 76–78.
- ปัทมาภรณ์ ศรีราชฤทธิ์และคณะ. (2018). **แนวทางการพัฒนากรอบความคิดแบบเติบโตของครู**. OJED An Online Journal of Education <http://www.edu.chula.ac.th/ojed>, Vol. 13, No.1 2018, pp.389-399.
- พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์. (2549). **มงคลชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 18. นนทบุรี: เพิ่มทรัพย์การพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม (Dictionary of Buddhism)**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- พริญา กัณหาบุตร. (2564). **เด็ก กคน.แล้วไง คิดเป็น ชีวิตก็เปลี่ยน**. เพชรบุรี : ไรเตอร์โซล.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2562). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ เป็นข้อมูลดิจิทัลโดย นายแพทย์ณรงค์ เลหาวิภาพ.
- แสง จันทรงามและคณะ. (2553). **พระไตรปิฎกสำหรับผู้บวชใหม่และชาวพุทธทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ เจริญวิทย์การพิมพ์.
- Leu, J.; Wang, J.; & Koo, K. (2011). **Are positive emotions just as “positive” across cultures? Emotion**. 11: 1-5.
- Stephen. (2014). **Theory of Creative Process**. Ripper design and multimedia. Retrieved from www.ripperdesignandmultimedia.com/category/theory-of-creativity/ Published March 27, 2014 /By Stephen.

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

วารสารชัยภูมิปริทรรศน์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิให้ความสำคัญกับการรักษามาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์เผยแพร่บทความ ดังนั้น จึงกำหนดให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตามหลักการและมาตรฐานด้านจริยธรรมในการตีพิมพ์อย่างเคร่งครัด ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของบรรณาธิการและกองบรรณาธิการในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์

1. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาและตรวจสอบบทความที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารทุกบทความ โดยพิจารณาความสอดคล้องของเนื้อหาบทความกับเป้าหมายและขอบเขตของวารสาร รวมถึงตรวจสอบคุณภาพของบทความตามกระบวนการประเมินคุณภาพบทความก่อนการตีพิมพ์
2. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องใช้หลักการในพิจารณาบทความโดยอ้างอิงเหตุผลทางวิชาการเป็นหลัก และต้องไม่มีอคติต่อผู้นิพนธ์บทความและเนื้อหาบทความที่พิจารณาไม่ว่าจะด้วยกรณีใดๆ ทั้งสิ้น
3. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ในเชิงธุรกิจหรือในการนำไปเป็นผลงานทางวิชาการของตนเอง
4. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องไม่ปิดกั้น เปลี่ยนแปลง หรือแทรกแซงข้อมูลที่ใช้แลกเปลี่ยนระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรวจประเมินบทความและผู้นิพนธ์บทความ
5. บรรณาธิการและกองบรรณาธิการต้องปฏิบัติตามกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ของวารสารอย่างเคร่งครัด

บทบาทหน้าที่ของผู้นิพนธ์บทความในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์

1. บทความที่ผู้นิพนธ์ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน
2. ผู้นิพนธ์บทความต้องทำการอ้างอิงให้ถูกต้องทุกครั้งเมื่อนำผลงานของผู้อื่นมานำเสนอหรืออ้างอิงประกอบในเนื้อหาบทความของตนเอง และต้องไม่คัดลอกผลงานของผู้อื่น
3. หากผลงานทางวิชาการของผู้นิพนธ์เกี่ยวข้องกับการใช้สัตว์ ผู้เข้าร่วม หรืออาสาสมัคร หรือผลการวิจัยมีประเด็นที่เปราะบางต่อผู้ให้ข้อมูล ผู้นิพนธ์ควรดำเนินการตามหลักจริยธรรม ปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด รวมถึงต้องได้รับความยินยอมก่อนการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือแสดงเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หรือในสัตว์ ทดลองประกอบด้วยทุกครั้ง
4. ผู้นิพนธ์บทความต้องยินยอมโอนลิขสิทธิ์ให้แก่วารสารชัยภูมิปริทรรศน์ ก่อนการตีพิมพ์ และไม่นำผลงานไปเผยแพร่หรือตีพิมพ์กับแหล่งอื่น ๆ หลังจากที่ได้รับการตีพิมพ์กับวารสารชัยภูมิปริทรรศน์แล้ว

5. ชื่อผู้นิพนธ์ที่ปรากฏในบทความต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในบทความนั้นๆ จริง

บทบาทหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความ

1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความ การพิจารณาคุณภาพของบทความต้องคำนึงถึงคุณภาพของบทความเป็นหลัก และพิจารณาบนหลักการและเหตุผลทางวิชาการโดยปราศจากอคติหรือความขัดแย้งส่วนตัว
2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องตระหนักว่าตนเองเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญ มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของบทความที่รับประเมินอย่างแท้จริง
3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่แสวงหาประโยชน์จากบทความที่ตนเองได้ทำการประเมิน
4. หากผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความได้ตรวจสอบแล้วพบว่าบทความที่รับประเมิน เป็นบทความที่คัดลอกผลงานชิ้นอื่น ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันที พร้อมแสดงหลักฐานประกอบที่ชัดเจน
5. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องรักษาระยะเวลาประเมินตามกรอบเวลาประเมินที่วารสารชัยภูมิปริทรรศน์กำหนด รวมถึงไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความให้ผู้อื่นได้รับรู้

การเตรียมต้นฉบับเพื่อการเสนอจัดพิมพ์ในวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

1. ขนาดของต้นฉบับ

พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษสันขนาด A4 โดยเว้นระยะระหว่างขอบกระดาษด้านบน 3.81 ซม. ด้านขวากับด้านล่าง 2.54 ซม.

2. รูปแบบอักษรและการจัดวางตำแหน่ง

ใช้รูปแบบอักษร TH Sarabun PSK พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด โดยใช้ขนาดและชนิดของตัวอักษร รวมทั้งการวางตำแหน่งดังนี้

2.1 ขนาดกระดาษ จัดพิมพ์บทความด้วยกระดาษ ขนาด A4 พร้อมระบุเลขหน้า ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านขวาและซ้ายตามรูปแบบการจัดหนังสือทั่วไป

2.2 ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย) ขนาด 18 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

2.3 ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ) ตัวพิมพ์ใหญ่ ขนาด 14 ชนิดตัวหนา ตัวพิมพ์เล็ก ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

2.4 ชื่อผู้เขียน ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านขวา ใต้ชื่อเรื่อง โดยให้ใส่ทั้งชื่อผู้เขียนภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุอีเมลด้วย

2.5 ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียน ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านขวา ใต้ชื่อผู้เขียน โดยให้ใส่ที่อยู่หรือหน่วยงานทั้งชื่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2.6 หัวข้อบทคัดย่อไทยและอังกฤษ ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านซ้าย ใต้ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียน โดยหัวข้อบทคัดย่อไทยและหัวข้อบทคัดย่ออังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตัวพิมพ์ใหญ่

2.7 เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์ไม่ควรเกิน 3 ย่อหน้า บรรทัดแรกเว้น 1 แท็บ (Tab) จากขอบกระดาษด้านซ้าย และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

2.8 หัวข้อของคำสำคัญ ภาษาไทย ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดซ้ายหน้ากระดาษใต้บทคัดย่อภาษาไทย และคำสำคัญนี้ไม่ควรเกิน 3 ศัพท์ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา

2.9 หัวข้อของคำสำคัญ ภาษาอังกฤษ ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดซ้ายหน้ากระดาษใต้บทคัดย่อภาษาอังกฤษ และคำสำคัญนี้ไม่ควรเกิน 3 ศัพท์ ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา

2.10 หัวข้อเรื่อง ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ตำแหน่งขีดขอบกระดาษด้านซ้าย ระบุหมายเลขข้อ

2.11 หัวข้อย่อย ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ระบุหมายเลขข้อย่อย โดยเรียงตามลำดับตามเลขหัวข้อเรื่องเป็นหลัก

2.13 เนื้อหา ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน โดยบทความวิจัยและบทความวิชาการ ให้มีองค์ประกอบเริ่มตั้งแต่บทนำหรือความนำ เนื้อหาหลัก วิเคราะห์และสรุป บรรณานุกรม ส่วนบทวิจารณ์หนังสือ ให้มีข้อมูลทางบรรณานุกรม ชื่อผู้วิจารณ์ บทวิจารณ์ สำหรับงานสร้างสรรค์ประเภทอื่นๆ ให้มีองค์ประกอบตามบทความวิจัยและบทความวิชาการ

3. จำนวนหน้าต้นฉบับ

เนื้อหาของบทความตั้งแต่หัวข้อเรื่องจนถึงบรรณานุกรมควรมีความยาวไม่ควรเกิน 15 หน้า
กระดาษ ขนาด A4

4. ช่องทางการส่งผลงาน

4.1 ทางไปรษณีย์ ให้พิมพ์ผลงาน 1 ชุด และซีดีบันทึกผลงานในรูปแบบไมโครซอฟต์เวิร์ด
1 แผ่น ส่งถึง กองบรรณาธิการวารสารชัยภูมิปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ เลขที่ 97 หมู่ที่ 14 บ้าน
โนนเหลื่อม ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ 36000 โทรศัพท์ 082-134-1049, 082-
443-9987

4.2 ทาง Email โดยส่งไฟล์เวิร์ด ไปที่ phayalae@mcu.ac.th

4.3 ทาง website โดยส่งไฟล์เวิร์ดเข้าในระบบของวารสาร หลังจากนั้น ทางวารสารจะ
ดำเนินการตามลำดับจนกว่าจะมีการตีพิมพ์ผลงาน